

Collection of Papers
from the International Academic Conference
6th – 7th of February 2020

**DEVELOPMENT, POSITION AND
IMPORTANCE OF LEGAL PROFESSIONS
IN ROMAN AND CANON LAW**

**BRATISLAVA
LEGAL FORUM 2020**

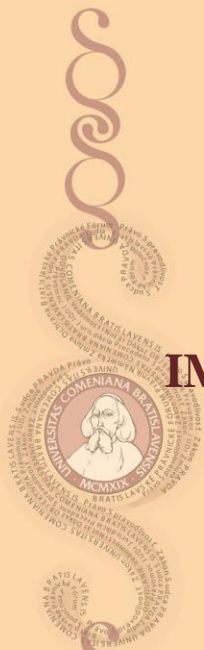
Zborník príspevkov
z medzinárodnej vedeckej konferencie
6. – 7. februára 2020

**VÝVOJ, POSTAVENIE A VÝZNAM
PRÁVNICKÝCH POVOLANÍ
V RÍMSKOM A KÁNONICKOM PRÁVE**

**BRATISLAVSKÉ
PRÁVNICKÉ FÓRUM 2020**

BRATISLAVA LEGAL FORUM
BRATISLAVSKÉ PRÁVNICKÉ FÓRUM

2020

SYMPOSIA, COLLOQUIA, CONFERENCES
SYMPÓZIÁ, KOLOKVIÁ, KONFERENCIE

DEVELOPMENT, POSITION AND
IMPORTANCE OF LEGAL PROFESSIONS
IN ROMAN AND CANON LAW

BRATISLAVA LEGAL FORUM 2020

VÝVOJ, POSTAVENIE A VÝZNAM
PRÁVNICKÝCH POVOLANÍ
V RÍMSKOM A KÁNONICKOM PRÁVE

BRATISLAVSKÉ PRÁVNICKÉ FÓRUM 2020

Collection of Papers from the International Academic Conference
Bratislava Legal Forum 2020
organised by the Comenius University in Bratislava, Faculty of Law
on 6th – 7th of February 2020
under the auspices of JUDr. Tomáš Borec,
President of the Slovak Bar Association.

Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie
Bratislavské právnické fórum 2020
organizovanej Univerzitou Komenského v Bratislave, Právnickou fakultou
v dňoch 6. – 7. februára 2020
pod záštitou prezidenta Slovenskej advokátskej komory JUDr. Tomáša Boreca.

UNIVERZITA KOMENSKÉHO
V BRATISLAVE
PRÁVNICKÁ FAKULTA
VYDAVATELSKÉ ODDELENIE

Univerzita Komenského v Bratislave
Právnická fakulta
2020

Reviewers of Papers / Recenzenti:

- prof JUDr. Matúš Nemeč PhD.
- prof. ThDr. PaedDr. Ján Duda PhD.
- prof. JUDr. Mgr. Vojtech Vladár PhD.
- doc. PaedDr. JCDr. Róbert Brtko CSc.
- JUDr. Martin Gregor PhD.

Editors / Zostavovatelia:

- Mgr. Andrea Szakács, PhD. (née Koroncziová)
- Mgr. Tibor Hlinka

Scientific committee/ Vedecká komisia:

doc. JUDr. Eduard **Burda**, PhD. – head of the committee /predseda komisie

prof. JUDr. Ján **Svák**, DrSc.

prof. JUDr. Mária **Srebalová**, PhD.

prof. JUDr. Mária **Patakyová**, CSc.

prof. JUDr. Jozef **Čentés**, PhD.

prof. JUDr. Margita **Prokeinová**, PhD.

prof. JUDr. Matúš **Nemeč**, PhD.

Priv.-Doz. DDr. Antonio **Merlino**

doc. JUDr. Rudolf **Kasinec**, PhD.

doc. JUDr. Mgr. Vojtech **Vladár**, PhD.

doc. JCDr. PaedDr. Róbert **Brtko**, CSc.

doc. Mgr. Matej **Mikvý**, PhD., LL.M.

doc. Mgr. Miroslav **Lysý**, PhD.

doc. Mgr. et Mgr. Ondrej **Podolec**, PhD.

doc. JUDr. Peter **Lysina**, PhD.

doc. JUDr. Jozef **Valuch**, PhD.

doc. JUDr. Tomáš **Ľalík**, PhD.

doc. JUDr. Marek **Domin**, PhD.

doc. JUDr. Matej **Horvat**, PhD.

doc. Mgr. Ján **Škrobák**, PhD.

doc. JUDr. Juraj **Vačok**, PhD.

doc. JUDr. Ľubomír **Čunderlík**, PhD.

doc. JUDr. Ing. Matej **Kačaljak**, PhD.

doc. JUDr. Peter **Lukáčka**, PhD.

doc. JUDr. Juraj **Hamuľák**, PhD.

doc. JUDr. Ján **Matlák**, CSc.

doc. JUDr. Romana **Smyčková**, PhD.

doc. JUDr. Alexandra **Löwy**, PhD.

doc. JUDr. Ing. Ondrej **Blažo**, PhD.,

JUDr. PhDr. Lucia **Mokrá**, PhD.

JUDr. Jozef **Andraško**, PhD.

JUDr. Matúš **Michalovič**, PhD.

Mgr. Andrea **Szakács**, PhD.

Mgr. Martin **Daňko**, PhD.

Mgr. Martin **Dufala**, PhD.

ISBN 978-80-7160-568-3
EAN 9788071605683

CONTENT / OBSAH

OBHAJCA ZVÄZKU (DEFENSOR VINCULI) V KÁNONICKOM PROCESNOM PRÁVE

Matúš Nemec 7

PRÁVNICKÉ POVOLANIA V KÁNONICKOM PRÁVE

Dominika Veselá..... 14

VÝNIMOČNOSŤ PRÍNOSU KÁNONISTOV K ROZVOJU PRÁVNICTVA

Vojtech Vladár 18

KONTROVERZIA PROKULIÁNOV A SABINIÁNOV TÝKAJUCA SA ODKAZU, KU KTORÉMU BOLA PRIPOJENÁ NEMOŽNÁ PODMIENKA (CONDICIO IMPOSSIBILIS)

Róbert Brtko..... 30

VÝVOJ TRESTNEJ JURISDIKCIE CISÁRSKÝCH ÚRADNÍKOV V OBDOBÍ PRINCIPÁTU

Martin Gregor 36

VYBRANÉ ASPEKTY VÝVOJA PRÁVNEHO ZASTÚPENIA V RÍMSKOM PRÁVE

Dominika Kubošiová, Michal Turošík..... 44

POVOLANIE, PRESTÍŽ ALEBO NÁSTROJ VPLYVU? VNÍMANIE ODMENY ZA POSKYTOVANIE PRÁVNÝCH SLUŽIEB V RÍMSKOM PROSTREDÍ

Ján Ivančík 48

OBHAJCA ZVÄZKU (DEFENSOR VINCULI) V KÁNONICKOM PROCESNOM PRÁVE¹

Matúš Nemeč

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: The defensor of the bond is in canon law a person in authority, which must ex officio take part in the process of nullity of sacred ordination and in the process of nullity of marriage, let us say in the process of dissolution of marriage. His role is to propose and explain everything which reasonably can be brought forth against nullity or dissolution of marriage.

Abstrakt: Obhajca zväzku je v kánonickom práve úradná osoba, ktorá z úradnej povinnosti (*ex officio*) sa musí zúčastňovať procesu na vyhlásenie nulity posvätnéj vysviacky a procesu na vyhlásenie nulity manželstva, resp. rozviazania manželstva. Jeho úlohou je v týchto procesoch uviesť všetko, čo sa môže rozumne vzniesť proti nulite, resp. rozviazaniu manželstva.

Keywords: defensor of the bond, sacred ordination, favor of law, marriage, nullity of marriage, *Dignitas connubii*, appellation.

Kľúčové slová: obhajca zväzku, posvätná vysviacka, priazeň práva, manželstvo, neplatnosť manželstva, *Dignitas connubii*, apelácia.

1 ÚVOD

Úrad obhajcu zväzku (*defensor vinculi*) v katolíckej cirkvi zriadil pápež Benedikt XIV. apoštolskou konštitúciou vo forme buly s názvom *Dei Miseratione* zo dňa 3. novembra roku 1741². Pápež v nej nariadil, aby bol zriadený v každej diecéze úrad obhajcu manželského zväzku (*defensor vinculi matrimonialis*). Je otázne, či úrad obhajcu zväzku sa nevyvinul ako špeciálny druh strážcu spravodlivosti (*promotor fidei*), ktorý vystupoval ako strážca (ochranca) spravodlivosti a práva už v inkvizíčných procesoch, ale bol aj účastníkom procesov manželských, v ktorých vystupoval ako ochranca manželského zväzku voči prípadnému podvodu, resp. tajnej dohode manželov v kauze³. V roku 1840 Kongregácia koncilu vydala inštrukciu⁴, podľa ktorej má byť obhajca zväzku obligatórne na každom diecéznom súde. Vnútorné normy Rímskej roty z roku 1910 ustanovili, že prítomnosť obhajcu zväzku je nedispenzovateľná v tých v procesoch, v ktorých sa skúma platnosť manželstva, platnosť rehoľnej profesie a platnosť posvätnéj ordinácie (vysviacky)⁵.

Podľa Kódexu kánonického práva 1917 (ďalej len „CIC 1917“), ktorý bol prvou kodifikáciou platného práva latinskej cirkvi, bol obhajca zväzku, popri iných úradných osobách, členom diecéznej kúrie, t.j. patril medzi osoby, ktoré pomáhali diecéznemu biskupovi pri správe diecézy.

¹ Príspevok je výstupom grantovej úlohy APVV-17-0022 s názvom: Rímsko-kánonické vplyvy na slovenské verejné právo.

² GASPARRI, P. (ed.): *Codicis iuris Canonici Fontes*, vol. I. Romae : Typis Polyglottis Vaticanis, 1947, s. 695-701.

³ Konštitúcia *Dei Miseratione* údajne inkorporovala uvedenú myšlienku, ale dala ochrancovi spravodlivosti (pôsobiacemu v manželských procesoch) nové pomenovanie (*defensor vinculi*); porov. BEAL, J. P. - CORIDEN, J. A. - GREEN, T. J. (ed.): *New Commentary on the Code of Canon Law (Study Edition)*. Mahwah : Paulist Press, 2002, s. 1629.

⁴ GASPARRI, P. (ed.): *Codicis iuris Canonici Fontes*, vol. VI, s. 345-350 (porov. heslo: „Ehebandverteidiger“, in: von CAMPENHAUSEN, A. - RIEDEL-SPANGENBERGER, I. - SEBOTT, R. (ed.): *Lexikon für Kirchen- und Staatskirchenrecht*. Band 1 (A - F). Paderborn – München – Wien - Zürich : F. Schöningh, 2000, s. 489-499.

⁵ *Regulae servandae in iudiciis apud Sacrae Romanae Rotae Tribunal*, § 108, bod. 4, in: AAS 2 (1910), s. 819; porov. BACHOFEN, A. Ch.: *A Commentary on the New Code of the Canon law*, vol. VII. St. Louis : B. Herder book Co., 1921, s. 43.

2 VÝCHODISKOVÉ ÚVAHY O KONCEPCII A DÔVODE EXISTENCIE ÚRADU OBHAJCU ZVÄZKU V KÁNONICKOM PRÁVE

Pri analýze dôvodov existencie úradu obhajcu zväzku v kánonickom práve⁶ je potrebné zamerať na ustanovenie kánonu 1060 CIC 1983. V uvedenom kánone je v podobe vyvrátiteľnej domnienky formulovaná koncepcia, podľa ktorej požíva manželstvo (sviatostné alebo nesviatostné) v hierarchii hodnôt chránených kánonickým právom ochranu a priazeň práva v tej miere, že ak existujú pochybnosti o platnosti manželského zväzku, je potrebné trvať na jeho platnosti, až kým sa nedokáže opak⁷. Manželstvo je zmluvou, ktorú, ak ide o pokrstených, povýšil Kristus Pán na hodnosť sviatosti⁸ a od momentu jeho uzavretia, resp. od momentu uskutočnenia obradu uzavretia manželstva, platí o ňom vyššieuvedená domnienka. Na jej podopretie stačí preukázať, že sa obrad uzavretia manželstva uskutočnil v súlade s kánonickým právom⁹. Naopak, na vyvrátenie domnienky o platnosti manželstva je potrebné predložiť taký dôkaz, z ktorého nadobudne sudca s morálnou istotou presvedčenie o neplatnosti manželstva¹⁰ a súčasne po vyhodnotení dôkaznej situácie musí byť odstránená púha možnosť opaku (t.j. opaku úsudku o neplatnosti manželstva), aby sa vylúčila každá rozumná pochybnosť o práve a záležitosti (t.j. o skutkovom stave veci)¹¹.

Obhajca zväzku, v súlade s vyššieuvedenými úvahami, je ustanovený v záujme podpory doktríny o významnej hodnote inštitútu manželstva v náuke katolíckej cirkvi, prenesenej do oblasti kánonického práva. Viacerí pápeži sa vyjadrili o úlohe obhajcu zväzku v tom zmysle, že je obhajcom sviatosti (*tutorsacramenti*), poručníkom morálneho svedomia a služobníka pravdy¹². To posledné je osobitne významné, pretože obrana platnosti manželstva je síce cieľom obhajcu zväzku v konaní, ale cieľ musí byť vždy podriadený základnému účelu konania, ktorým je hľadanie objektívnej pravdy¹³. Podľa pápeža Jána Pavla II. je obhajca zväzku tou osobou v procese, ktorého prácou si má sudca poslužiť pri hľadaní pravdy v kauze, k čomu je zaviazaný z úradnej povinnosti¹⁴.

Ak sa však v prípade manželstva, uzavretého medzi dvoma nepokrstenými¹⁵, dostane do hodnotovej konfrontácie manželstvo a viera, resp. je pochybné, ktorá z uvedených hodnôt má s ohľadom na skutkové okolnosti požívať priazeň práva, tak v súlade s kán. 1150 CIC 1983 bude uprednostnená viera, ktorá je v tejto konfrontácii vyššou hodnotou¹⁶. Účinkom bude, že manželstvo môže pápež rozlúčiť v prospech viery (*in favorem fidei*) toho manžela, ktorý chce uzavrieť nové manželstvo s pokrstenou osobou.

⁶ V 1. ČSR (v Čechách a na Morave) bol až do účinnosti zákona č. 161/1921 Sb. zák. a nar. (ktorým sa menili niektoré ustanovenia zákonov o súdnej príslušnosti a súdnom konaní v občianskych veciach a o prejednaní pozostalosti) v platnosti inštitút obhajcu zväzku manželského podľa § 97 dvorského dekrétu č. 1595 z 23. 8. 1819 Sb. z. s.

⁷ Kán. 1060 CIC 1983 (podobne kán. 1014 CIC 1917): *Matrimonium gaudet favore iuris; quare in dubio standum est pro valore matrimonii, donec contrarium probetur.* (Manželstvo požíva priazeň práva; preto v pochybnosti treba trvať na platnosti manželstva, kým sa nedokáže opak.)

⁸ Kán. 1055 CIC 1983; sviatostná hodnota manželstva bola potvrdená dogmami Florentského koncilu (1439) a Tridentského koncilu (1563), dokonca do tej miery, že: „Kto by vyhlásil, že manželstvo nie je v pravom a vlastnom zmysle jednou zo siedmich sviatostí evanjeliového zákona ustanovenou Kristom, ale že bolo vynájdené ľuďmi v cirkvi, ani že neprináša milosť, nech je prekliaty.“, porov. Concilium Tridentinum, sess. XXIV (11. 11. 1563), De sacramento matrimonii (can. 1); porov. Dokumenty Tridentského koncilu. Latinský text a preklad do češtiny. (Prel. Ignác Antonín Hrdina). Praha : Krystal OP, 2015, s. 204.

⁹ Porov. DUDA, J. Katolícke manželské právo. Ružomberok : Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity, 2007, s. 33-34.

¹⁰ Kán. 1608 §1 a kán. 1687 §1 CIC 1983; čl. 247 §1 *Dignitas connubii*.

¹¹ Porov. čl. 247 §2 inštrukcie *Dignitas connubii*.

¹² Porov. MENKE, M. Obhájce svazku v manželském procese po reformě papeže Františka. In: Revue církevního práva, č. 65-3/16, Praha : Společnost pro církevní právo, 2016, s. 26.

¹³ Porov. kán. 1446 §2, kán. 1704 §1 CIC 1983.

¹⁴ Porov. Príhovor Jána Pavla II. k sudcom apoštolského súdu Rota Romana, bod. 6. In: Tribunál č. 1/2004, s. 3.

¹⁵ Čl. 7 §2 inštrukcie *Potestas ecclesiae* (30. 4. 2001).

¹⁶ DUDA, J. Katolícke manželské právo, s. 34.

3 VYMEDZENIE POJMU „DEFENSOR VINCULI“ A JEHO POSTAVENIA V PROCESĚ.

Obhajca zväzku je cirkevný úrad, zriadený rýdzo cirkevným (ľudským) právom, ktorého úlohou a povinnosťou je, aby v kauzách na diecéznom súde, v ktorých ide o nulitu posvätných vysviacky alebo o nulitu či rozviazanie manželstva, predkladal a vykladal všetko, čo sa môže rozumne¹⁷ uviesť proti nulite vysviacky, resp. manželstva, alebo proti rozviazaniu platného manželstva¹⁸. V kauze nerozhoduje, povaha jeho úkonov je blízka povahe súkromných účastníkov kauzy. Ak v kauze obhajca zväzku nemá čo rozumne navrhnúť alebo predložiť v prospech platnosti manželstva, môže sa zveriť, resp. zveriť kauzu, spravodlivosti súdu. Je zaviazaný hľadať v kauze pravdu, ktorú však nikdy nie je možné oddeliť od verejného dobra a prípadné potlačovanie kauzy obhajcom zväzku proti vyhláseniu neplatnosti manželstva, ak by záver o neplatnosti bol vecne správny a opodstatnený, by bolo v rozpore so záujmom verejného dobra cirkvi¹⁹. Nikdy však nemôže konať v prospech neplatnosti manželstva²⁰, keďže ako úradná osoba, ktorá vystupuje v záujme ochrany verejného dobra, môže konať len to, čo jej právo dovoľuje.

Obhajcu zväzku vymenúva diecézny biskup, ktorý ho môže zo spravodlivého dôvodu odvolať²¹. Ak ide o interdiecézny súd, obhajcu zväzku pre tento súd vymenúva biskup tej diecézy, ktorý je v ustanovujúcej listine súdu uvedený ako vlastný sudca²². Po svojom vymenovaní musí obhajca zväzku zložiť prísahu, že budú riadne a verne zastávať úrad²³.

Prostredníctvom účasti obhajcu zväzku sa zákonodarca usiluje minimalizovať prípadnú ľubovôľu sudcu a zabrániť tomu, aby tie dôkazné prostriedky, ktoré vyznievajú v prospech vysviacky, resp. manželstva, ostali, či už vedome alebo nevedome, zo strany účastníka sporu opomenuté v jeho úsilí dosiahnuť neplatnosť manželstva alebo vysviacky²⁴. V tejto súvislosti treba poznamenať, že pozícia obhajcu zväzku nie je žalovať, ale skôr popierať a brániť. Keďže v nami skúmaných prípadoch ide o kauzy, ktoré sa týkajú verejného dobra, a ktorých sa obhajca zväzku zúčastňuje *ex officio*, má povinnosť v týchto konaniach brániť verejné dobro, ktorým je buď ochrana sviatosti kňazstva alebo sviatosti manželstva. V uvedených konaniach sa uplatňuje okrem zásady prejednávacej, podľa ktorej účastníci (ak ide o súkromné osoby), predkladajú súdu tvrdenia a nesú dôkazné bremeno²⁵, aj zásada vyšetrovacia (inkvizičná), podľa ktorej osoby, ktoré sú účastníkmi konania v nami skúmaných procesoch *ex officio* (a ním je obhajca zväzku), musia z úradnej povinnosti predkladať tvrdenia

¹⁷ V CIC 1917 (kánon 1968, 3°) výraz „*rozumne*“ (*rationabiliter*) nebol prítomný; Přebyl to vysvetľuje tak, že obhajca zväzku musel podľa predchádzajúcej právnej úpravy pri koncipovaní svojich námietok obhajovať platnosť manželstva s prihliadnutím na akékoľvek okolnosti, aj keď zo spisu a z dôkazov (*ex actis et probatis*) bolo zjavné, že skutočne niet čo obhajovať (porov. PŘIBYL, S. Specifika rozhodování církevních soudů v manželských kauzách. In: Revue církevního práva, č. 59-3/2014, s. 17.

¹⁸ Porov. kán. 1432 CIC 1983; kán. 1968, 3° CIC 1917. Menke uvádza, že podľa CIC 1917 sa obhajca zväzku zúčastňoval aj konania na vyhlásenie manžela za mŕtveho, keďže bola v tomto konaní bolo potrebné nadobudnúť morálnu istotu o úmrtí (porov. MENKE, M. Výkon soudní moci v arcidiecéze pražské v letech 1917-1948. In: Revue církevního práva, č. 59-3/2014, s. 60.; porov. kán. 1707 §2 CIC 1983)

¹⁹ Dignitas connubii: instrukce, která má být zachována diecézními a interdiecézními soudy při projednávání záležitostí neplatnosti manželství : latinský text s českým překladem a s odborným komentářem od Klause Lüdickeho. Brno : Akademie kanonického práva, 2015, s. 63.

²⁰ Čl. 56 §5 *Dignitas connubii*.

²¹ Kán. 470, s. kán. 1435, kán. 1436 §2 CIC 1983; je pravdepodobné, že aj generálny vikár, ak je biskupom-koadjútom, môže v období uprázdnenia úradu diecézneho biskupa, vymenovať obhajcu zväzku, resp. potvrdiť existujúceho. (Porov. CAPARROS, E. – THÉRIAULT, M. – THORN, J. (ed.). Code of Canon Law Annotated. Montréal : Wilson & Lafleur Limitée, 1993, s. 893; obhajcov zväzku môže byť na jednom súde niekoľko a do jednotlivých káz ich potom ustanovuje súdny vikár; porov. Dignitas connubii (Lüdicke), s. 61.

²² MENKE, M. Obhájce svazku v manželském procesy po reformě papeže Františka, s. 27.

²³ Čl. 35 §1 inštrukcie *Dignitas connubii*; kán. 1454 CIC 1983.

²⁴ RITTNER, E. Církevní právo katolické, díl II., Praha : Právnická jednota, 1889, s. 362.

²⁵ Kán. 1526 §1 CIC 1983.

a dokazovať ich v záujme hľadania objektívnej pravdy a ochrany verejného dobra²⁶. V určitom zmysle je však v konečnom dôsledku úlohou obhajcu zväzku skôr to, aby akýmikoľvek legitímnymi a racionálnymi dôkazmi, predloženými v súlade s právom, spochybnil (ako ten, kto odporuje tvrdeniu žalobcu²⁷) dôkazy a argumenty, predkladajú žalobca v prospech rozviazania manželstva v kauze na dosiahnutie dišpenzu pre jeho nedokonanie²⁸. Tomuto chápaniu úlohy obhajcu zväzku nasvedčuje aj ustanovenie čl. 56 §3 inštrukcie *Dignitas connubii*, podľa ktorej je obhajca zväzku povinný nielen predkladať dôkazy akéhokoľvek druhu, ale aj predkladať protesty a námietky, ktoré, legitímne slúžiac pravde, prispievajú k ochrane manželského zväzku²⁹.

Obhajca zväzku je úradná osoba katolíckej cirkvi, ktorej účasť na procesoch, určených kánonickým právom, je významná a podstatná do tej miery, že úkony procesu sú v niektorých prípadoch neplatné. Ide o nasledovné prípady³⁰:

- ak nebol predvolaný na súd a na procese nebol skutočne prítomný,
- ak nebol predvolaný a pred vydaním rozsudku po nazretí do spisov nemohol plniť svoju úlohu, t.j. vytknúť spisom kauzy vady a navrhnúť to, čo by považovali za potrebné alebo vhodné³¹.

Čiže v dvoch prípadoch nenastáva neplatnosť aktov procesu. V prvom prípade - ak obhajca zväzku nebol vypočutý, ak sa to žiada, ale bol aktuálne prítomný na procese aj bez predvolania a v druhom prípade - ak pred vydaním rozsudku bol schopný plniť svoju úlohu po preskúmaní spisu kauzy³².

4 OPRAVNENIA OBHAJCU ZVÄZKU V KONANÍ

V záujme riadneho plnenia svojich úloh priznáva CIC 1983 obhajcovi zväzku v kauzách, ktorých sa zúčastňuje, tieto práva:

- byť prítomný na vypočúvaní stránok, svedkov a znalcov, pri zachovaní predpisu kán. 1559 (kánon 1677 CIC 1983);
- nahliadnuť do súdnych spisov, hoci ešte neboli zverejnené (kánon 1677 CIC 1983);
- byť vypočutý v prípade, ak zákon prikazuje vypočuť stránky, ak sa výslovne neurčuje niečo iné (kánon 1434, bod 1 CIC 1983);
- preskúmať dokumenty, ktoré tribunálu predložia stránky (kánon 1677, bod 2 CIC 1983);
- právo predniesť repliku na odpovede stránok (kánon 1603 CIC 1983);
- právo vzniesť pripomienky voči spisu (kánon 1687 §1 a kánon 1705 §1 CIC 1983);
- právo podať apeláciu voči rozsudku v riadnom procese (kánon 1680 §1 CIC 1983) a podať apeláciu voči rozsudku v dokladovom (skrátenom) procese (kánon 1689 §1 CIC 1983);
- právo navrhnúť, aby sa konania zúčastnil promótor spravodlivosti, ak je to potrebné na zachovanie procesného postupu, predovšetkým v prípade, ak ide o neplatnosť aktov spisu (čl. 57 §2 *Dignitas connubii*).

²⁶ HRDINA, A. Kanonické právo. Praha : Eurolex Bohemia, 2002, s. 165.

²⁷ Žalobcom v danom prípade je ten, kto tvrdí, že manželstvo je neplatné (alebo tvrdí, že je neplatná posvätná vysviacka) a toto žiada od súdu vyhlásiť rozsudkom; prípadne je žalobcom ten, kto žiada rozviazať platné manželstvo z dôvodu jeho nedokonania; ohľadne dokazovania platí aj v kánonickom procesnom práve podľa rímskoprávneho pravidla nasledovné (Marcian. D. 22,3,21): *Quia semper necessitas probandi incumbit illi qui agit* (Nevyhnutnosť dokazovania zaťažuje toho, kto žaluje), resp. je možné aplikovať aj iné, výstižnejšie pravidlo (Cod. lust. 4,19,23): *Actor quod adseverat probare se non posse profitendo reum necessitate monstrandi contrarium non adstringit, cum per rerum naturam factum negantis probatio nulla sit.* (Žalobca, ktorý tvrdí, že nevie dokázať, čo tvrdí, nemôže nútiť žalovaného, aby dokazoval opak; pretože, v súlade s povahou vecí, popieranie faktu sa nedokazuje.)

²⁸ Porov. FILO, V.: Proces na dosiahnutie dišpenzu od uzavretého a nedokonaného manželstva (kánon 1697-1706). In: *Ius et iustitia - Acta VII et VIII symposii iuris canonici anni 1997 et 1998* (2. časť: *Acta VIII symposii iuris canonici*), Spišská Kapitula – Spišské Podhradie : Kňazský seminár biskupa Jána Vojačšáka, s. 99; pozri kán. 1432 CIC 1983.

²⁹ Porov. kán. 1432 CIC 1983; porov. PEJŠKA, J. Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému III. Manželské právo kanonické. Obořiště : Theologický ústav CSSR, 1934, s. 273.

³⁰ Kán. 1433 CIC 1983; kán. 1587 CIC 1917.

³¹ Porov. kán. 1587 §2 CIC 1917.

³² CAPARROS, E. – THÉRIAULT, M. – THORN, J. (ed.). Code of Canon Law Annotated, s. 892.

- právo navrhnúť sudcovi, aby pripustil predtým zamietnutý dôkaz, ak sa ukáže v priebehu dokazovania, že tento dôkaz môže byť užitočný a môže pomôcť pri hľadaní pravdy³³;
- dozerať na zbieranie dôkazov v procese rozlúčenia manželského zväzku v prospech viery³⁴.

Obhajcom zväzku môže byť klerik a - na rozdiel od právnej úpravy v CIC 1917³⁵ - aj laik s bezúhonnou povestou, ktorí majú doktorát alebo aspoň licenciát kánonického práva³⁶ a sú osvedčení v horlivosti za spravodlivosť (kán. 1435 CIC 1983). Obhajca zväzku môže byť vymenovaný na všetky kauzy (*ad universitatemcausarum*) aj pre jednotlivé kauzy (*ad singulascausas*)³⁷.

Nestrannosť, resp. nezáujatosť obhajcu zväzku je podporená ustanovením kánonov 1447 a 1448, ktoré patria do matérie, upravujúcu zachovávanie disciplíny v tribunáloch. Obhajca zväzku sa musí zdržať úradu, ak by mal na kauze záujem (kán. 1448 CIC 1983):

- z dôvodu pokrvného alebo rodinného príbuzenstva voči účastníkom v ktoromkoľvek stupni priamej línie a až do štvrtého stupňa bočnej línie;
- z dôvodu poručníckeho alebo opatrovníckeho vzťahu s účastníkom kauzy;
- z dôvodu dôverného spolunažívania z niektorým účastníkom kauzy;
- z dôvodu veľkého nepriateľstva voči účastníkovi kauzy;
- z dôvodu dosiahnutia zisku alebo vyhnutia sa škode.

Pre úrad, resp. funkciu obhajcu zväzku ustanovuje CIC 1983 a takisto aj inštrukcia *Dignitas connubii* určité ďalšie obmedzenia výkonu tejto funkcie v podobe inkompatibility. Ide o nasledovné situácie:

- obhajca zväzku môže byť na diecéznom súde aj promótorom spravodlivosti, ale nie v tej istej kauze (kán. 1436 §1 CIC 1983; čl. 53 *Dignitas connubii*)
- kto bol obhajcom zväzku v určitej kauze, nemôže v tej istej kauze platne rozhodnúť neskôr ako sudca alebo člen súdneho kolégia³⁸;
- ak advokát poskytol poradenstvo účastníkom konania, nemôže byť sudcom ani obhajcom zväzku v tomto konaní³⁹;
- obhajca zväzku nemá úrad vykonávať súčasne trvalo na dvoch súdoch spojených odvolaním (t.j. ak jeden z nich je druhému odvolacím súdom)⁴⁰.

Napriek tomu, že apoštolský list pápeža Františka z roku 2015, vydaný ako motu proprio, *Mitis Iudex Dominus Iesus* zrušil⁴¹ povinnosť súdu *ex officio* odoslať kauzu nulity manželstva, v ktorej bol vydaný na prvom stupni afirmatívny rozsudok, na tribunál vyššej inštancie (t.j. na odvolací tribunál)⁴²,

³³ Porov. čl. 158 §1 inštrukcie *Dignitas connubii* a kán. 1527 §2 CIC 1983; porov. *Dignitas connubii* (Lüdicke), s. 149.

³⁴ Čl. 11 §1 inštrukcie *De dissolutione vinculi in favorem fidei* (In: *Periodica de re canonica* XCI, 2002, fasc. 3, s. 502-506; neoficiálny slovenský preklad je dostupný na: <http://tribunal.kapitula.sk/pdf/2003-2.pdf>).

³⁵ Kán. 1589 §1 CIC 1917.

³⁶ Od tejto požiadavky Apoštolská signatúra neudeľuje dišpenz (porov. BOTEK, L. Praktické otázky aplikácie motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus*. In: *Revue církevného práva* č. 67-2/17, s. 57.

³⁷ Kán. 1436 §2 CIC 1983.

³⁸ Kán. 1447 CIC 1983; kán. 1571 CIC 1917; čl. 66 §2 inštrukcie *Dignitas connubii*.

³⁹ Čl. 113 §2 inštrukcie *Dignitas connubii*; porov. TOMAGA, M. Úloha advokáta v kauzách na vyhlásenie nulity manželstva. In: *Nové horizonty*, ročník VIII, č. 3/2014, s. 128.

⁴⁰ Čl. 36 §1 inštrukcie *Dignitas connubii*.

⁴¹ *Mitis Iudex Dominus Iesus*, Proemium, I.: *Javilo sa vhodné, aby už viac nebol potrebný druhý rozsudok nulity manželstva nato, aby stránky mohli sláviť nový kánonický sobáš, ale že nato postačuje morálna istota prvého sudcu podľa noriem práva*; kán. 1679 CIC 1983: *Rozsudok, ktorým sa po prvý raz deklarovala nulita manželstva, po uplynutí časovej lehoty určenej v kánonoch 1630-1633, sa stáva vykonateľným*.

⁴² Porov. kán. 1682 §1 CIC 1983; pri zrušení tejto dlhodobej doktrinálnej a právnej praxe sa uvádzajú argumenty, podľa ktorých situácia v katolíckej cirkvi v čase zavedenia tejto praxe sa vyznačovala nedostatkom dobre pripravených cirkevných sudcov a obligatórna apelácia na súd vyššej inštancie slúžila ako určitá garancia pred zneužívaním v tejto oblasti a okrem toho argumenty zo súčasnej súdnej praxe, podľa ktorých len asi v 3,3% prípadoch káuz na vyhlásenie manželskej nulity dochádzalo pri podaní odvolania k zmene afirmatívneho rozsudku na negatívny, t.j. v prospech platnosti manželstva (porov. ADAM, K. M.: Základné princípy revízie procesov manželskej nulity. In:

môže sa aj podľa platnej právnej úpravy obhajca zväzku pokúsiť zvrátiť rozsudok vydaný v prospech nulity manželstva na súde prvého stupňa a do pätnástich dní od doručenia rozsudku (kán. 1630 CIC 1983) podať apeláciu voči afirmatívnemu rozsudku⁴³. Do tridsiatich dní od podania apelácie musí predložiť nové a vážne dôkazy alebo argumenty voči napadnutému rozsudku (kán. 1644 §1 CIC 1983). Meno obhajcu zväzku musí byť uvedené v rozsudku (kán. 1612 §1 CIC 1983).

Úplne novým prvkom v konaní na vyhlásenie neplatnosti manželstva je skrátene konanie (*processus brevior*), ktoré sa uskutočňuje pred biskupom⁴⁴. Môže sa konať len po splnení osobitných predpokladov a len v dvoch prípadoch: ak žiadosť o nulitu podajú obidve stránky alebo jedna z nich so súhlasom druhej stránky alebo (v druhom prípade) ak nastane súbeh okolností skutkov i osôb v prospech nulity, a je to podopreté svedectvami alebo dokumentmi a nevyžaduje sa nijaké ďalšie skúmanie alebo dôslednejšie zbieranie dôkazov (kán. 1683 CIC 1983). Postup v skrátene konaní má znaky inkvizitného princípu a aj v tomto type súdneho konania je účasť obhajcu zväzku obligatórna.

5 ZÁVER

Účasť obhajcu zväzku v určitých manželských konaniach, osobitne v konaní o neplatnosti manželstva je vyjadrením doktríny o význame a hodnote manželského zväzku v katolíckej cirkvi. Je tou osobou v konaní, ktorá - aj keď vždy v súlade s cieľom, ktorým je hľadanie a zistenie pravdy v kauze - musí obhajovať platnosť konkrétneho manželstva, respektíve vysviacky. Reprezentuje v príslušnom konaní cirkve ako inštitúciu, nie seba ako súkromnú osobu⁴⁵. Tým sú dané aj limity jeho úlohy, t.j. nesmie konať to, čo mu právo nedovoľuje a musí konať všetko s ohľadom na najvyšší cieľ a zákon cirkvi, ktorým je spása duší (*salus animarum*⁴⁶).

Pramene a použitá literatúra:

ADAM, K. M. Základné princípy revízie procesov manželskej nulity. In: *Ius et iustitia - Acta XVIII symposii iuris canonici anni 2016*. Slovenská spoločnosť kánonického práva, 2016, s. 35-54. ISBN 978-80-89701-22-3

BACHOFEN, A. Ch.: *A Commentary on the New Code of the Canon Law*, vol. VII. St. Louis : B. Herderbook Co., 1921. 487 s.

BEAL, J. P. - CORIDEN, J. A. - GREEN, T. J. (ed.): *New Commentary on the Code of Canon Law (Study Edition)*. Mahwah : Paulist Press, 2002. 1952 s. ISBN 0-8091-4066-7.

BLAHO, P. – VAŇKOVÁ, J. (prekl.): *Corpus Iuris Civilis. Digesta, Tomus I*. Žilina : Eurokódex, 2008. 528 s. ISBN 978-80-89363-07-0

BOTEK, L.: *Praktické otázky aplikácie motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus*. In: *Revue církevného práva*, č. 67-2/17, Praha : Společnost pro církevní právo, 2017, s. 53-62.

von CAMPENHAUSEN, A. – RIEDEL-SPANGENBERGER, I. – SEBOTT, R. (ed.): *Lexikon für Kirchen- und Staatskirchenrecht. Band 1 (A - F)*. Paderborn - München - Wien – Zürich : F. Schöningh, 2000. 736 s. ISBN 3-506-75140-9.

CAPARROS, E. – THÉRIAULT, M. – THORN, J. (ed.). *Code of Canon Law Annotated*. Montréal : Wilson & Lafleur Limitée, 1993. 1631 s. ISBN 2-89127-232-3.

Codex Iuris Canonici 1917 – Kódex kánonického práva 1917. (Používaný preklad do slovenčiny je súkromný).

Ius et iustitia - Acta XVIII symposii iuris canonici anni 2016, Slovenská spoločnosť kánonického práva, 2016, s. 46-47; ďalším, možno až hlavným argumentom pre zrušenie obligatórnej apelácie bolo presadiť, aby procesy boli rýchlejšie a dostupnejšie, pričom tento záver vyplýval zo záverov mimoriadnej synody biskupov; pápež František v úvode svojho apoštolského listu *Mitis Iudex Dominus Iesus* uviedol aj dôvod potreby zjednodušenia procesu, v záujme toho, aby „srdce veriacich, ktorí očakávajú jasné stanovisko o stave vlastnej osoby, nebolo dlhodobo udržiavané v temnotách pochybností“. (Porov. *Mitis Iudex Dominus Iesus*, Proemium).

⁴³ Porov. kán. 1680 §1 CIC 1983.

⁴⁴ Postup v skrátene konaní je upravený v kánonoch 1683-1687 CIC 1983 a to v ich novom znení podľa apoštolského listu *Mitis Iudex Dominus Iesus*.

⁴⁵ MENKE, M.: *Obhájce svazku v manželskom procese po reformě papeže Františka*, s. 32.

⁴⁶ Kán. 1752 CIC 1983.

- Codex Iuris Canonici 1983 – Kódex kánonického práva 1983. Latinsko-slovenské vydanie. Trnava : Spolok sv. Vojtecha pre Konferenciu biskupov Slovenska, 1996. 893 s. ISBN 80-7162-061-0.
- Dignitas connubii*. Inštrukcia Pápežskej rady pre legislatívne texty, ktorá sa má zachovávať na diecéznych a interdiecéznych súdoch pri prerokovávaní káuz neplatnosti manželstva (25. 1. 2005). *Dignitas connubii*: inštrukce, která má být zachována diecézními a interdiecézními soudy při projednávání záležitostí neplatnosti manželství : latinský text s českým překladem a s odborným komentářem od Klause Lüdickeho. Brno : Akademie kánonického práva, 2015. ISBN 978-80-9060-25-2-6. 278 s.
- Dokumenty Tridentského koncilu. Latinský text a preklad do češtiny. (Prel. Ignác Antonín Hrdina). Praha : Krystal OP, 2015, 335 s. ISBN 978-80-87183-75-5
- DUDA, J. Katolícke manželské právo. Ružomberok : Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity, 2007. 150 s. ISBN 978-80-8084-170-6.
- FILO, V. Proces na dosiahnutie dišpenzu od uzavretého a nedokonaného manželstva. In: *Ius et iustitia - Acta VII et VIII symposii iuris canonici anni 1997 et 1998* (2. časť: *Acta VIII symposii iuris canonici*), Spišská Kapitula – Spišské Podhradie : Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, s. 93-106. ISBN 80-89170-08-0
- GASPARRI, P. (ed.). *Codicis iuris Canonici Fontes*, vol. I. Romae : Typis Polyglottis Vaticanis, 1947. 963 s.
- HRDINA, A. Kánonické právo. Praha : Eurolex Bohemia, 2002. 436 s. ISBN 80-86432-26-2.
- Mitis iudex Dominus Iesus*. Apoštolský list pápeža Františka o reforme procesu na vyhlásenie neplatnosti manželstva podľa Kódexu kánonického práva (8. 12. 2015). In: *AAS 107* (2015), s. 946-957; slovenský preklad dostupný na: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/mitis-iudex-dominus-iesus>
- MENKE, M. Výkon súdnej moci v arcidiecéze pražské v letech 1917-1948. In: *Revue církevního práva*, č. 59-3/2014, Praha : Společnost pro církevní právo, 2014, s. 55-70.
- MENKE, M. Obhájce svazku v manželském procesu po reformě papeže Františka. In: *Revue církevního práva*, č. 65-3/16, Praha : Společnost pro církevní právo, 2016, s. 25-36.
- PEJŠKA, J. Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému III. Manželské právo kánonické. Obojíště : Theologický ústav CSSR, 1934, 307 s.
- Potestas ecclesiae*. Normy pre prípravu procesu rozviazania manželstva v prospech viery (30. 4. 2001). In: *Periodica de re canonica*, 91, s. 502-506. (slovenský preklad dostupný na: <http://tribunal.kapitula.sk/2003-2/normy.htm>).
- Príhovor Jána Pavla II. sudcom apoštolského súdu Rota Romana, bod. 6. In: *Tribunál* č. 1/2004, s. 2-3; slovenský preklad dostupný na: <http://tribunal.kapitula.sk/pdf/2004-1.pdf>
- PŘIBYL, S.: Specifika rozhodování církevních soudů v manželských kauzách. In: *Revue církevního práva*, č. 59-3/2014, Praha : Společnost pro církevní právo, s. 9-20.
- RITTFNER, E.: Církevní právo katolícké, Praha : Právnická jednota, 1889. 414 s.
- TOMAGA, M.: Úloha advokáta v kauzách na vyhlásenie nulity manželstva. In: *Nové horizonty*, ročník VIII, č. 3/2014, s. 128-133.

Kontaktné údaje:

Prof. JUDr. Matúš Nemeč, PhD.

matus.nemec@flaw.uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave

Právnická fakulta

Katedra rímskeho práva, kánonického a cirkevného práva

Šafárikovo námestie 6

P.O.BOX 313

810 00 Bratislava

Slovenská republika

PRÁVNICKÉ POVOLANIA V KÁNONICKOM PRÁVE

Dominika Veselá

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: Legal professions in Canon Law are divided according to the function to be fulfilled. They serve either to gather evidence or to report on evidence, or to take care of the public good or to produce evidence that would testify against the dissolution of a marriage or its nullity. They also serve to decide whether or not the evidence is admissible and then to evaluate it.

Abstrakt: Právnické povolania v kanonickom práve sa delia podľa funkcie, ktorú je potrebné splniť. Slúžia buď na zhromaždenie dôkazov alebo na referovanie o dôkazoch, prípadne na staranie sa o verejné dobro alebo na predkladanie dôkazov, ktoré by svedčili proti rozviazaniu manželstva, alebo jeho nulite. Tak isto slúžia na rozhodovanie o dôkazoch či sú prípustné, alebo nie a následne na ich vyhodnotenie.

Key words: Judge, promoter of justice, union advocate, notary, auditors, relators, legal profession, law, canon law

Kľúčové slová: Sudca, promótor spravodlivosti, obhajca zväzku, notár, audítori, relátori, právnické povolanie, právo, kanonické právo.

1 KATOLÍCKA CIRKEV AKO SPOLOČENSTVO ĽUDÍ

Každé zoskupenie ľudí, či už na základe spoločného územia, spoločnej práce, spoločného vierovyznania alebo iného spoločného prvku potrebuje byť riadené a usmerňované určitými normami alebo pravidlami. Jednou zo spoločností, ktorá má svoje pravidlá a dbá o to, aby boli dodržiavané je aj cirkev, v našom prípade katolícka cirkev. Spoločnosť ako inštitút právneho poriadku a subjekt právnych vzťahov vo všeobecnosti má tieto podstatné prvky (ktoré ju charakterizujú ako spoločnosť):

- a) zakladateľ spoločnosti – v prípade katolíckej cirkvi je ním Ježiš Kristus,
- b) členstvo – veriaci začlenení do cirkvi krstom,
- c) koordinačno riadiaci subjekt (zákonná autorita) – tento prvok predstavuje v cirkvi rímsky biskup (pápež) v spoločenstve s ostatnými biskupmi,
- d) cieľ spoločnosti – ten má v prípade cirkvi osobitnú, duchovnú povahu a je vymedzený ako dosiahnutie spoločenstva s Bohom (spása duší).¹

Či sú pravidlá rešpektované, alebo nie sú, ovplyvňuje celú spoločnosť a preto vo väčšine spoločností vznikajú aj funkcie pre tých, ktorí dbajú o to, aby boli pravidlá dodržiavané, pomáhajú ľuďom, ktorí majú pocit, že ich právo bolo porušené a dohliadajú na dodržiávaní noriem, ktoré si určili. Ide o takzvané právnické povolania.

Katolícka cirkev je hierarchicky usporiadaná. Hierarchický princíp sa v katolíckej cirkvi uplatňuje osobitným spôsobom; pápež kumuluje všetky zložky riadiacej moci na najvyššej úrovni (je najvyšším zákonodarcom, učiteľom a sudcom), biskupi, ktorí sú nositeľmi riadiacej moci na partikulárnej úrovni, s nim tvoria jedno kolégium, ktoré predstavuje najvyššiu autoritu katolíckej cirkvi. Táto moc je na rozdiel od svetskej moci nadprirodzeného pôvodu, je posvätná.²

Katolícka cirkev je považovaná za právne dokonalú spoločnosť, pretože spĺňa dve podmienky takejto spoločnosti a to je vlastný cieľ a inštitucionálnosť. Právny poriadok je tvorený výlučne cirkvou a jeho aplikácia je tak isto možná iba vo vnútri cirkvi. Predmetom kánonického práva je teda úprava vnútorných vzťahov v spoločnosti, tak aby mohla dosahovať svoj cieľ. Pre ľudí nachádzajúcich sa mimo spoločenstva nie sú pravidlá zaväzujúce a ich edodržanie na nich nemôže mať žiaden vplyv.

Na dosahovanie cieľa v cirkvi dohliadajú členovia spoločnosti, ktorí vykonávajú právnické povolania. Spoločným znakom pre výkon takéto povolania sú dobré mravy a bezúhonná povesť.

¹ NEMEC, M.: Základy kánonického práva. Bratislava : Iura edition 2001, s. 4.

² NEMEC, M.: Základy kánonického práva, s. 5.

Ďalšou potrebnou vlastnosťou je to, aby zástanca funkcie dbal o spravodlivosť a aby bola jeho prioritou. Ide o charakterové vlastnosti človeka, ktoré je potrebné aby osoba na výkon povolania spĺňala a ktoré musia byť známe ostatným členom spoločenstva aby mohli záujemcu do funkcie nominovať resp. menovať. Ďalej sa vyžaduje pri niektorých povolaniach, aby osoby, ktoré ich vykonávajú mali právnické vzdelanie, prípadne aby boli licenciátni kánonického práva. Na dôkaz splnenia tohto cieľa je potrebný diplom alebo iné osvedčenie.

2 SÚDY A PRÁVNICKÉ POVOLANIA

Pre vyššiu garanciu hľadania a nájdenia pravdy pri cirkevných procesoch existujú tribunály prvej, druhej, tretej a vyššej inštancie. Tribunálom prvej inštancie sú diecézne sudy, tribunálom druhej inštancie sú metropolitný súd a tiež Apoštolský tribunál Rota romana, tribunálom tretej a vyššej inštancie je Rota romana. Žalobný spis sa vždy podáva na tribunál prvej inštancie. Sú to obvykle diecézne súdne tribunály. Apelačným tribunálom, čiže tribunálom, na ktorý sa žalobca alebo žalovaný môže odvolať proti rozsudku súdu prvej inštancie, je obvykle metropolitný súd. Kompetentný je tribunál prvej inštancie územia, kde má žalovaná stránka trvalé bydlisko.³

Na to, aby sudy mohli fungovať a rozhodovať, sú potrebné aj právnické povolania. Povolania v katolíckej cirkvi sa tak isto vyvíjali ako ktorékoľvek iné povolania podľa toho, ako boli potrebné a ako sa vyvíjali sudy. V súčasnosti sú pre kánonické právo podstatné tieto právnické povolania: sudca ako rozhodujúci orgán, obhajca zväzku ako ochranca cirkvi a manželstva, promótor spravodlivosti, ktorý dohliada na spravodlivosť v cirkvi a notár, ktorý zabezpečuje celý chod súdneho konania. Každé povolanie je špecifické a má presne určenú funkciu. Niektoré povolania sa však prelínajú a sú zastupiteľné v prípade potreby.

2.1 Promótor spravodlivosti

Promótor spravodlivosti je v každej diecéze ustanovený biskupom. Jeho úlohou je ochrana verejného dobra a spravodlivosti podľa cirkevných zákonov a teda ochrana dobra cirkvi. Promótor spravodlivosti je vymenovaný pre také sporové kauzy, v ktorých môže byť ohrozené toto dobro a pre všetky trestné kauzy (kán. 1430 CIC 1983). Kánon 1721 CIC 1983 predvída taktiež to, že ordinár je povinný odovzdať dokumenty promótorovi spravodlivosti, ktorý je zaviazaný započat' trestnú vec a podať obviňujúcu sťažnosť sudcovi.⁴

V sporových kauzách sú obe strany súdneho sporu rovnocenné a je úlohou diecézneho biskupa rozhodnúť o tom, či môže byť verejné dobro ohrozené, alebo nie. V prípade, keď diecézny biskup rozhodne, že verejné dobro nebude ohrozené, nemá povinnosť vymenovať promotora spravodlivosti. Avšak, ak už bol promótor spravodlivosti raz vymenovaný v určitej kauze, je potrebné aby bol prítomný aj pri odvolacom konaní na súde vyššej inštancie (kán. 1431 CIC 1983).

Promótor spravodlivosti je vždy, zo zákona vymenovaný v sporových kauzách v ktorých ide o odlúčenie manželov, pretože sa má za to, že rozdelením manželov a následne rozvodom (pred civilným súdom) by mohlo byť ohrozené dobro. Promótor spravodlivosti v kauze nevystupuje ako odporca, alebo obhajca jednej zo stránok, jeho úlohou je dohliadať na to, aby sa spor skončil spravodlivo a aby cirkev nebola poškodená. Vypočúvanie stránok a svedkov nevykonáva promótor spravodlivosti osobne, hoci je účastníkom konania. Je oprávnený svoje otázky, tak isto ako aj otázky, ktoré sa môžu skladať aj z otázok stránok, svedkov, prípadne ostatných účastníkov konania, predkladať sudcovi alebo jeho zástupcovi, ktorý osoby vypočúva (kán. 1533 a 1561 CIC 1983). V záujme každej zo stránok by malo byť nájsť pravdu a preto sú aj strany oprávnené predkladať návrhy otázok.

Pri písaní rozsudku, okrem všetkých podstatných náležitostí rozsudku ako sú, výrok, odôvodnenie a poučenie, treba vždy uviesť aj meno sudcu alebo tribunálu, kto je žalobca, pozvaná stránka, kto sú zástupcovia stránok, kto je promótor spravodlivosti a obhajca zväzku, ak sa zúčastnili súdneho konania (kán. 1612 CIC 1983).

V prípade negatívneho rozsudku majú právo na odvolanie proti rozsudku stránka, ktorá sa nazdáva, že je nejakým rozsudkom poškodená, takisto ako promótor spravodlivosti v kauzách, v

³ DUDA, J.: Katolícke manželské právo. Spišská kapitula : Kňazský seminár biskupa Jána Vojtáššáka, 1996, s. 253.

⁴ GEROSA, L.: Právo cirkvi. Prešov : Petra, n. o., 2005, s. 249.

ktorých sa vyžaduje jeho prítomnosť a obhajca zväzku (kán. 1628 CIC 1983).⁵To platí aj v prípade, že sa žiadna so stránok necíti ukrivdená a nepodá odvolanie, ale promótor spravodlivosti, ktorý bol tiež prítomný má pocit, že rozsudok nie je spravodlivý, alebo dostačujúci, prípadne, že nie je v súlade s voľou cirkvi.

Rozsudok musí dať náležitú odpoveď na jednotlivé pochybnosti, vyložiť dôvody, čiže zdôvodnenia, tak podľa práva, ako aj podľa skutočnosti, na ktorých sa zakladá výroková časť rozsudku (kán. 1611 CIC 1983).⁶

V prípade, že je promótor spravodlivosti účastníkom konania, má právo byť pri výsluchu stránok, všetkých svedkov a znalcov a má právo nahliadať do súdnych spisov, hoci aj nezverejnených a preskúmať doklady predložené stránkami. Také iste právo ako promótor spravodlivosti má aj obhajca zväzku a patróni stránok (kán. 1678 CIC 1983).

Promótor spravodlivosti má právo zrieknuť sa pojednávania, na pokyn alebo so súhlasom ordinára, z rozhodnutia ktorého sa proces začal a to na ktoromkoľvek stupni súdneho konania (kán. 1724 CIC 1983) v prípade, že ten usúdi, že prítomnosť promótoru spravodlivosti nie je viac potrebná a tak isto má právo sa odvolať vždy, keď usúdi, že nie je dostačujúco postarané o nápravu pohoršenia alebo o obnovenie spravodlivosti (kán. 1727 CIC 1983).

Diecézny biskup je nositeľom zákonodarnej, súdnej a výkonnej moci v diecéze, preto aj promótor spravodlivosti koná na základe jeho pokynov.

2.2 Promótor spravodlivosti a obhajca zväzku

Tak isto ako promótor spravodlivosti, tak aj obhajca zväzku majú podobnú funkciu, vo veľa prípadoch sa ich oprávnenia a povinnosti prelínajú. Obe povolania slúžia na ochranu cirkvi a jej pravidiel. V niektorých prípadoch môže byť tá istá osoba v jednom spore povolaná ako promótor spravodlivosti a v inom spore ako obhajca zväzku. Nemôže však v tom istom spore zastávať obe funkcie naraz, prípadne nie je možné aby na jednom stupni vystupovala ako promótor spravodlivosti a v odvolacom konaní ako obhajca zväzku. Úlohou oboch právnických povolaní je brániť a chrániť dobro cirkvi a pri tom hľadať čo najobjektívnejšiu pravdu a spravodlivosť. Ich funkciou nie je dokazovanie, ale bránenie už jestvujúceho a snaha o jeho zachovanie.

Špecifickejšiu úlohu než promótor spravodlivosti má obhajca zväzku. Jeho úlohou je chrániť manželstvo, ktorého cieľom je (kán. 1055 CIC 1983) manželské dobro, dobro potomstva a spoločnosti. Hovoríme o troch skupinách cieľov manželstva: bonum polis – dobro potomstva (plodenie a výchova detí), bonum fidei – dobro vernosti (vzájomná vernosť vyplývajúca z vlastnosti unitas) a bonum sacramenti – dobro sviatosti (nerozlučiteľnosť posilnená silou sviatosti).⁷Tieto ciele má obhajca zväzku za úlohu chrániť pred manželmi, ktorí sa snažia v súdnom konaní dokázať, že niektorý z cieľov nie je a nemôže byť splnený a preto by malo byť manželstvo vyhlásené za nulité.

Obhajca zväzku sa nutne okrem procesov manželskej nulity zúčastňuje aj na procesoch nulity sviatostnej vysviacky a upozorňuje sudcov na všetko, čo slúži v prospech platnosti manželstva alebo sviatostnej vysviacky.⁸

2.3 Notár

Notár tak isto vystupuje ako verejná autorita súdneho procesu, avšak má odlišné povinnosti ako promótor spravodlivosti a obhajca zväzku. Má povinnosť sa zúčastniť každého procesu, pretože spisy, ktoré nie sú overené notárom sa považujú za právne neúčinné.

Primárnou povinnosťou notára je však vyhotovovať spisy a listiny, týkajúce sa dekrétov, opatrení, záväzkov alebo iných vecí, ktoré vyžadujú ich účasť. Písomne a verne zaznamenávajú to, čo sa koná, a podpisujú to s uvedením miesta, dňa, mesiaca a roka a pri zachovaní toho, čo sa má zachovať, predložia spisy alebo listiny z registra tomu, kto ich zákonne žiada. Tak isto osvedčujú, že ich opisy sa zhodujú s originálmi (kán. 484 CIC 1983). Kedykoľvek sa v súdnych spisoch vyžaduje podpis stránok alebo svedkov a stránka alebo svedok sa nemôže alebo nechce podpísať, má sa to v

⁵ GEROSA, L.: Právo cirkvi, s. 249.

⁶ GEROSA, L.: Právo cirkvi, s. 249.

⁷ NĚMEC, D.: Manželské právo katolíckej cirkve s ohľadom na platné České právo. Praha : Krystal OP, 2006, s. 17.

⁸ DUDA, J.: Katolícke manželské právo, s. 290.

samých spisoch vyznačiť a súčasne má sudca a notár potvrdiť, že spis bol stránke alebo svedkovi slovo za slovom prečítaný a že stránka alebo svedok sa buď nemohol, alebo nechcel podpísať (kán 1473 CIC 1983). Notár bez mandátu sudcu nemôže vydať opis súdnych spisov a listín, ktoré boli získané pre proces (kán. 1475). Súdne spisy vždy podpisujú svedok, sudca a notár (kán. 1569 CIC 1983). Notár sa zúčastňuje všetkých pojednávaní, bez jeho účasti by neboli možné.

3 ZÁVER

Povinnosti štyroch osôb vykonávajúcich právnické povolania sa dopĺňajú tak, aby bola zabezpečená zákonnosť a komplexnosť celého súdneho procesu. V niektorých prípadoch sa ich kompetencie prekrývajú a to s tým účelom, aby boli vykonané všetky úkony aj v prípade, že napríklad obhajca zväzku, alebo promótor spravodlivosti nie sú prítomní. Sú však aj povolania, ktoré sú pre konanie súdneho procesu nenahraditeľné a nezastupiteľné. To je napríklad sudca resp. sudcovia, ktorí zasadať v tribunáloch a notár, ktorý sa zúčastňuje každého pojednávania s presne vymedzenými povinnosťami. Zatiaľ čo v niektorých prípadoch nie je potrebné, aby sa súdneho pojednávania zúčastnil promótor spravodlivosti, alebo obhajca zväzku, sudca a notár musia byť prítomní vždy.

Použitá literatúra:

- NĚMEC, D.: Manželské právo katolíckej cirkve s ohľadom na platné České právo. Praha : Krystal OP, 2006, s. 215, ISBN 80-85929-83-3
- DUDA, J. a kolektív: Vybrané rozsudky Rímskej rot. Tlačiareň GG, Kežmarok, 2014, s. 100, ISBN978-80-89701-03-2
- BRTKO, R.: Ciele manželstva podľa Kódexu kánonického práva 1917 a Kódexu kánonického práva 1983, Bratislava : ATTICUM, 2013, s. 6-16, ISBN: 978-80-971381-2-7
- FUNCZIK, E.: Katolícke manželské právo. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1944, s. 15.
- REBRO, K. - BLAHO, P.: Rímske právo. Bratislava : Obzor, 1991, s. 151.
- Kódex kánonického práva – 1917, Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi ius digestus, Benedicti Papae XV auctoritate promulgatis, praefatione, fontium annotatione et indice analytico-alphabetico ab E.MO P. Card.Gasparri auctus, Roma 1963.
- Codec iuris canonici - Kódex kánonického práva 1983, latinsko slovenské vydanie, Bratislava 1996.
- DUDA, J.: Katolícke manželské právo. Spišská kapitula : Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 1996, s. 290, ISBN: 80-7142-041-7
- POLÁŠEK, F.: Discretio iudicii nutné k platnému manželskému souhlasu v kodexech cirkevního práva z roku 1917 a 1983. Olomouc : Matice cyrilometodějská, 1995, s. 103.
- GEROSA, L.: Právo cirkvi. Prešov : Petra, n.o., 2005, s. 318, ISBN: 80-89007-70-8
- NEMEC, M.: Základy kánonického práva. Bratislava : Iura Edition 2001, s.225, ISBN 80-89047-05-X
- GROCHOLEWSKI, Z.: Štúdie z procesného kánonického práva, Spišská kapitula : Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 1995, s. 244, ISBN 80-7142-032-8
- HOLEC, P.: Znalec v kánonickom manželskom procese, aktuálna normatíva a jej vývoj. Košice : Kňazský seminár sv. Karola Boromejského, 1997, s. 144. ISBN 80-7165-108-7
- BRTKO, R. a kolektív: Notárstvo a iné právnické profesie v historickom vývoji. Praha : Leges 2017, s. 224. ISBN 978-80-7502-204-2
- BRTKO, R. a kolektív: Procesné prostriedky rímskeho a kánonického práva. Praha : Leges 2017, s. 276. ISBN 978-80-7502-125-0

Kontaktné údaje:

Mgr. Dominika Veselá
dominika.vesela@flaw.uniba.sk
Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave
Šafárikovo nám. č. 6
810 00 Bratislava
Slovenská republika

VÝNIMOČNOSŤ PRÍNOSU KÁNONISTOV K ROZVOJU PRÁVNICTVA

Vojtech Vladár

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: Canon Law is along with Roman Law considered to be the creator and bearer of the legal tradition of Christian West. Namely these two legal systems started to be taught in the period of High Middle Ages as *utrumque ius* at then universities, whereby this status managed to keep until 18th century principally. In addition to the development of public law the canonists contributed the enforcement of generally accepted theological ideals and views of that time, which put to the law, university formed as *iura docta*, the seal of uniqueness. The main goal of the article is to point out the exceptionality of the contribution of canonists to the development of jurisprudence and individual system called *ius commune* that can be in several aspects denoted to be the basement of modern law.

Abstrakt: Kánonické právo je spolu s rímskym právom považované za tvorca a nositeľa právnej tradície kresťanského Západu. Práve tieto dva právne systémy totiž začali byť v období vrcholného stredoveku vyučované ako *utrumque ius* na vtedajších univerzitách, pričom tento status sa im podarilo v zásade udržať až do 18. storočia. Okrem pričinenia sa o rozvoj verejného práva, sa kánonisti zaslúžili predovšetkým o presadenie v tom čase všeobecne akceptovaných teologických ideálov a náhľadov, ktoré vtláčili právam, univerzitne formovaným ako *iura docta*, pečať jedinečnosti. Hlavnou úlohou príspevku je poukázať na výnimočnosť prínosu kánonistov k rozvoju právnictva i osobitného systému známeho pod termínom *ius commune*, ktorý možno vo viacerých ohľadoch označiť za základ moderného práva.

Keywords: Canon Law, Roman Law, *utrumque ius*, theology, High Middle Ages, universities, *ius commune*, canonists, modern law

Kľúčové slová: kánonické právo, rímske právo, *utrumque ius*, teológia, vrcholný stredovek, univerzity, *ius commune*, kánonisti, moderné právo

1 ÚVOD

Ako sa snažím priebežne zdôrazňovať takmer vo všetkých svojich štúdiách, kánonické právo možno označiť za jeden z dvoch hlavných nositeľov právnej tradície kresťanského Západu. Aj väčšina iných bádateľov napokon konštatuje, že na právny systém Katolíckej cirkvi je nevyhnutné upriamiť pozornosť nielen ako na jeden z najdôležitejších predmetov komparatívneho štúdia, ale tiež modelov napodobňovania, a to bez ohľadu na to, že na prvom mieste slúži transcendentnu.¹ Kánonisti totiž zastávali pri obnove právnických štúdií v časoch vrcholného stredoveku popredné miesto, a to hneď vedľa romanistov, pričom vo viacerých smeroch sa im podarilo svojich kolegov zaoberajúcich sa rímskym právom, a to najmä vo forme textovej exegézy justiniánskej kodifikácie, predbehnúť.² Zatiaľ čo základné kontúry rímskoprávných štúdií nastavil v uvedenom období právnik – samouk Irnerius (*Guarnerius*, † okolo r. 1125), z pohľadu kánonického práva tieto pozície zastal kánonista Gracián (*Gratianus*). Popri právnických štúdiách sa vďaka ich aktivitám rozvinula nielen právna veda, ale taktiež samotná právnická profesia, ktorej etablovanie si vtedajšia doba na pozadí rozvíjajúcich sa obchodnoprávných aktivít nepriamo vyžadovala. Nerozlučná prepojenosť oboch právnych systémov, ktoré sa od toho času tešia prívlastku „klasické“, vydržala až do modernej doby, keď sa na ich úkor z

¹ Porov. napríklad WILLOCK, I. D.: A Civil Lawyer Looks at the Canon Law. In *The International and Comparative Law Quarterly*. Vol. 11 (1962), No. 1, s. 89.

² Bližšie k tejto problematike pozri KUTTNER, S.: The Revival of Jurisprudence. In BENSON, R. L. - CONSTABLE, G. (eds.): *Renaissance and Renewal in the Twelfth Century*. Cambridge : Harvard University Press, 1982, s. 299-323.

hľadiska vedy i právnickej výučby definitívne presadili práva jednotlivých národných štátov. I keď rímskoprávne štúdiá sa rozvíjali ďalej a tie kánonickoprávne boli na svetských univerzitách stále výraznejšie opomínané, výnimočná pečať kánonistov obdobia klasického práva zostávala vtačená v jednotlivých zaužívaných inštitútoch, normách či princípoch vrátane celkového ducha práva kresťanského Západu.

2 ROZVOJ UNIVERZITNÝCH ŠTÚDIÍ A PRÁVNEJ VEDY

Kánonické právo sa ako samostatná vedecko-pedagogická disciplína (*scientia iuris Ecclesiae*) vyprofilovalo z disciplinárnej teológie v období vrcholného stredoveku.³ Začiatky tohto postupného procesu, ktorý vyvrcholil spísaním Graciánovho dekrétu (*Decretum Gratiani*, okolo r. 1140), možno nájsť predovšetkým v rozvoji scholastiky, snažiacej sa o vybudovanie všestranného svetonázoru, spájajúceho harmonicky vieru s poznáním, a rozum so Zjavením (*Revelatio*).⁴ Korene ranej scholastiky nachádzame už na konci patristického obdobia cirkevných dejín (8. storočie) na území dnešného Francúzska, avšak za jej zakladateľa je principiálne považovaný až arcibiskup Anselm z Canterbury († 1109).⁵ Samotný názov tohto smeru naznačuje, že nová veda vzišla z potrieb teologicko-filozofického vyučovania, pričom vecne nadväzovala na vedeckú prácu dialektikov 11. storočia, respektíve ich odporcov.⁶ Kým teológia sa totiž do toho času orientovala predovšetkým na interpretáciu Svätého Písma (*Scriptura Sacra*) a cirkevných Otcov (najmä diel sv. Augustína), štúdium novoobjavených aristotelovských spisov otváralo nové možnosti teologickej orientácie s cieľom zdôvodnenia kresťanských právd prostredníctvom filozofie starých Grékov.⁷ Aj Aristotelova († 322 pred Kr.) filozofia preto výrazne prispela k formovaniu novej scholastickej metódy, a to najmä vďaka Tomášovi Akvinskému († 1274), ktorému sa vo svojom diele podarilo reálne prepojiť múdrosť starogréckych filozofov s kresťanskými pravdami.⁸ Práve scholastika, okrem nových teologických koncepcií, s úspechom presadzovala i nové metódy, ktorých cieľom malo byť odstránenie rôznych protirečení v rámci teologických textov a ich zosúladenie, teda konkordancia.⁹

Scholastické metódy začal ako prvý na právnické texty aplikovať koncom 11. storočia už spomenutý právnik Imerius, ktorý objavil starý rukopis justiniánskej rímskoprávnej zbierky *Digesta* a začal k štúdiu rímskeho práva (*ius civile*) do Bologne priťahovať davy študentov, najskôr z Itálie, a neskôr z celej Európy (najmä Nemecko, Anglicko, Francúzsko, Uhorsko a Hispánia)¹⁰. Z pohľadu

³ Porov. SCHERER, R. R. von: *Handbuch des Kirchenrechtes. Erster Band.* Graz : Verlag von Ulrich Moser's Buchhandlung, 1886, s. 256-257.

⁴ Porov. DOLINSKÝ, J.: *Dejiny Cirkvi. Druhý diel. Stredovek.* Bratislava : Dobrá kniha, 1997, s. 217.

⁵ Porov. KUMOR, B.: *Cirkevné dejiny 3. Zlaté obdobie kresťanského stredoveku.* Levoča : Polypress, 2001, s. 125.

⁶ Porov. BELLOMO, M.: *The Common Legal Past of Europe, 1000-1800.* Washington : The Catholic University of America Press, 1995, s. 181.

⁷ Porov. KUMOR, B.: *Cirkevné dejiny 3. Zlaté obdobie kresťanského stredoveku.* Levoča : Polypress, 2001, s. 123 a ŠPIRKO, J.: *Cirkevné dejiny II.* Martin : Neografia, 1943, s. 415.

⁸ Porov. TIERNEY, B.: *Aristotle, Aquinas, and the Ideal Constitution.* In *Patristic, Medieval and Renaissance Studies.* Villanova : Villanova University Press, 1979, s. 1-11.

⁹ Bližšie k tejto problematike pozri WIJLENS, M.: *Theology and Canon Law. The Theories of Klaus Mörsdorf and Eugenio Corecco.* Lanham – New York – London : University Press of America, 1992, s. 6n a GALLAGHER, C.: *Canon Law and the Christian Community. The Role of Law in the Church According to the Summa Aurea of Cardinal Hostiensis.* Roma : Pontificia Universitas Gregoriana, *Facultas Iuris Canonici*, 1978. Táto metóda bola používaná tiež pri snahách o urovnanie zdanlivých sporov medzi vedou a vierou prostredníctvom formálnej logickej dialektickej argumentácie. Vrchol napokon dosiahla v 12. a 13. storočí v slávnych teologických i právnických dielach vrcholného stredoveku. Porov. BUŠEK, V.: *Učebnice dějin práva církevního I.* Praha : Všehrd, 1946, s. 81. Pri scholasticko-dialektickej metóde autor najskôr zvolí tému, potom predstaví názory oponentov a nakoniec uvedie vlastnú tézu, ktorú aj zdôvodní. Bližšie k tejto problematike pozri KAŠNÝ, J.: *Metoda v kánonickém právu.* In *Revue církevního práva.* Č. 1 (2007), s. 9.

¹⁰ Porov. TIERNEY, B.: *Religion Law and the Growth of Constitutional Thought, 1150-1650.* Cambridge : Cambridge University Press, 2008, s. 22 a BRUNDAGE, J. A.: *The Medieval Origins of the Legal Profession: Canonists, Civilians, and Courts.* Chicago : The University of Chicago Press, 2008, s. 106n. Právni historici Imeriovi okrem iného tiež priznávajú titul vedca, ktorému sa podarilo

kánonického práva ako prvý dôkladne aplikoval nové vedecké metódy na cirkevno-právnu materiu spomenutý Gracián, a z toho dôvodu sa považuje za zakladateľa kánonického práva ako vedy.¹¹ Nová scholastická metóda sa tak od začiatku rozvíjala predovšetkým jej aplikáciou na teologické texty, potom na texty rímskeho a čoskoro na to i kánonického práva.¹² Najväčší rozmach však zaznamenala na univerzitách (*universitas magistrorum et scholarium*), ktoré sa začali formovať už od konca 11. storočia v slobodných mestách a predstavovali jediné inštitúcie poskytujúce najvyššie dostupné vzdelanie tej doby.¹³ V tejto súvislosti by sme mohli spomenúť najmä slávne univerzity v Bologni (*Universitas Bononiensis*), Paríži (*Universitas Parisiensis*), Oxforde (*Universitas Oxoniensis*) a Cambridgi (*Universitas Cantabrigiensis*).¹⁴ Kým Paríž sa stal známym predovšetkým aplikovaním dialektickej metódy na štúdium filozofie a teológie (*civitas philosophorum*),¹⁵ jej využitím v rímskom a kánonickom práve sa preslávila Bolonská univerzita, podľa vzorov ktorej sa realizovala právnická

---

oddeliť právo od etiky a logiky. Porov. CALASSO, F.: *Medio Evo del diritto*. Vol. 1. Milan : Giuffrè, 1954, s. 503n a 557 a BELLOMO, M.: *The Common Legal Past of Europe, 1000–1800*. Washington : The Catholic University of America Press, 1995, s. 160.

¹¹ Práve Graciánovo používanie historicko-kritickej metódy v sebe prepojilo minulosť, prítomnosť i budúcnosť, a preto si našlo čoskoro svoje miesto nielen na rozvíjajúcich sa stredovekých univerzitách, ale aj v praxi cirkevných súdov. Konkrétny popis jeho spôsobov práce je prezentovaný priamo v Dekréte, konkrétne na mieste D. 29-31. Bližšie k tejto problematike pozri KUTTNER, S.: *The Father of the Science of Canon Law. In The Jurist*. Washington : Catholic University of America, 1941. No. 1 (1941), s. 2–19; HOVE, A. van: *Commentarium Lovaniense in Codicem Iuris Canonici*. Volumen I. Tomus I. Michliniae – Romae : H. Dessain, 1945, s. 242 a WIJLENS, M.: *Theology and Canon Law. The Theories of Klaus Mörsdorf and Eugenio Corecco*. Lanham – New York – London : University Press of America, 1992, 7–8.

¹² Bližšie k tejto problematike pozri ERDŐ, P.: *Introductio in historiam scientiae canonicae. Praenotanda ad Codicem*. Roma : Editrice Pontificia Università Gregoriana, 1990, s. 41–42.

¹³ Porov. ŘÍČAN, R. - MOLNÁR, A.: *Dvanáct století církevních dějin*. Praha : Kalich, 2008, s. 373; WIEL, C. Van de: *History of Canon Law*. Louvain : Peeters Press, 1991, s. 93 a RICHÉ, P. - VERGER, J.: *Učitelé a žáci ve středověku*. Praha : Vyšehrad, 2011, s. 153n. Aj ich vznik súvisel s postupným presadzovaním sa laického prvku vo vtedajšej spoločnosti, keďže v cirkevných školách začali pôsobiť ako magistri i laici, a to obzvlášť v oblastiach medicíny, práva a slobodných umení. Porov. BRUNDAGE, J. A.: *The Medieval Origins of the Legal Profession: Canonists, Civilians, and Courts*. Chicago : The University of Chicago Press, 2008, s. 225²¹. Univerzitné všeobecné štúdium (*studium generale*) sa líšilo od miestnych škôl (*studium particulare*) predovšetkým prijímaním študentov a učiteľov z celého sveta a akceptovaním udelených hodností (*gradus*) na celom kresťanskom Západe (*licentia ubique docendi*). Študenti museli vždy najskôr absolvovať filozofickú fakultu (*facultas artium, artes liberales*) a až potom si mohli vybrať k odbornému štúdiu teologickú, právnickú alebo lekársku fakultu. Porov. BRUNDAGE, J.: *Teaching Canon Law*. In ENGEN, J. van: *Learning Institutionalized: Teaching in the Medieval University*. Notre Dame : University of Notre Dame Press, 2000, s. 178. Najmä vďaka univerzitám sa tak teológia dostala z izolácie a vstúpila do myšlienkového spoločenstva s inými vednými odbormi. Najčastejším študijným odvetvím bolo ale právo a jediným univerzitným vyučovacím jazykom zostávala latinčina. Porov. BERMAN, H. J.: *Law and Revolution. The Formation of the Western Legal Tradition*. London : Harvard University Press, 1983, s. 162. O výnimočnosti postavenia stredovekých univerzít hovorí okrem iného tiež skutočnosť, že promócia za doktora na niektorých univerzitách sa rovnala udeleniu šľachtického titulu. Porov. URFUS, V.: *Historické základy novodobého práva soukromého*. Praha : C.H. Beck, 2001, s. 51 a RASHDALL, H.: *The Universities of Europe in the Middle Ages*. Vol. 1. Part 1. Oxford : Clarendon Press, 1895, s. 171.

¹⁴ Prvé dve pritom vznikli na základoch pôvodných katedrálnych škôl, druhé dve na báze neformálneho stretávania sa učiteľov a študentov. Obdobným spôsobom sa etablovali aj univerzity v Salerne, Padove, Neapole, Montpellieri, Toulouse, Palencii a Salamanke. Porov. KUMOR, B.: *Cirkevné dejiny 3. Zlaté obdobie kresťanského stredoveku*. Levoča : Polypress, 2001, s. 257.

¹⁵ Porov. WIEL, C. Van de: *History of Canon Law*. Louvain : Peeters Press, 1991, s. 93.

výučba aj na ostatných stredovekých univerzitách.¹⁶ Starobylá Bologna sa tak približne v polovici 12. storočia stala hlavným centrom európskym právnických štúdií, ktoré pretrvali po mnoho generácií.¹⁷

Kým raná scholastika bola zo začiatku rozvíjaná predovšetkým v kláštoroch, biskupských alebo dvorných školách (*scholae palatinae*), vrcholná scholastika (začiatok 13. storočia) sa úspešne šírila najmä za pomoci univerzít a dominikánskeho i františkánskeho rádu. Čo sa týka s kánonickým právom spriazneného rímskeho práva, jeho matéria nebola na univerzitách od začiatku právnických štúdií vyučovaná v podobe poklasického alebo vulgárneho práva, ale prednosť dostali výlučne texty justiniánskej kodifikácie, čo vo viacerých ohľadoch ovplyvnilo aj rozvoj cirkevného práva. Jej „dlhá noc“ („la notte lunga“), ako označil obdobie neznámosti justiniánskej kodifikácie taliansky právny historik Manlio Bellomo, ktoré trvalo zhruba šesť storočí, tak skončilo obnovením rímskoprávných štúdií na pozadí Imeriových aktivít.¹⁸ Práve justiniánske abstraktné a kvalitne poňaté právnické

¹⁶ Porov. DOLINSKÝ, J.: Dejiny Cirkvi. Druhý diel. *Stredovek*. Bratislava : Dobrá kniha, 1997, s. 280-281.

¹⁷ Väčšina učencov sa konkrétne zhodne v závere, že Bolonská univerzita, založená podľa všetkého už koncom 11. storočia, sa stala najdôležitejším centrom pre výučbu práva minimálne od roku 1120, pričom toto postavenie si mala udržať až do 16. storočia. Je tak napríklad preukázané, že počas 13. storočia v Bologni učil každý dôležitý kánonista. Internacionalizácia Bologne sa zase prejavila najmä v rokoch 1150 až 1250, keď na tamojšej univerzite študovali študenti z celej Európy. Porov. HARTMANN, W. - PENNINGTON K. (eds.): *The History of Medieval Canon Law in the Classical Period, 1140–1234. From Gratian to the Decretals of Pope Gregory IX. History of Medieval Canon Law*. Washington : The Catholic University of America Press, 2008, s. 125, 216 a 227. V roku 1155 bolonskí učители práva i študenti nadobudli značnú prestíž, keď nemecký kráľ a cisár Fridrich I. Barbarossa (1152/1155–1190) publikoval dekrét, známy ako *Authentica (Habita)*, ktorý im zaručoval imperiálnu ochranu a prikazoval sudcom ukladať tresty so štvornásobkom náhrady škody komukoľvek, kto by sa ich v budúcnosti odvážil obťažovať. Cisár ďalej udelil výlučnú jurisdikciu nad študentmi ich učiteľom a biskupovi mesta, v ktorom študovali. Takto ich v princípe vyňal spod jurisdikcie miestnych alebo komunálnych autorít a urobil ich zodpovednými za zločiny výhradne akadémii a cirkevnej autorite. Porov. BRUNDAGE, J. A.: *Medieval Canon Law*. London : Longman, 1995, s. 44–46. Uvedený dekrét je vo všeobecnosti považovaný za prvý zákon upravujúci postavenie stredovekých univerzít. Porov. URFUS, V.: *Historické základy novodobého práva súkromého*. Praha : C.H. Beck, 2001, s. 18. Čo sa týka samotného rozvoja právnických štúdií počas tohto obdobia, anglický právny historik Frederic William Maitland († 1906) uviedol, že od klasických čias rímskeho práva nebolo v žiadnej inej dobe celkové množstvo intelektuálnych snáh venované v takom rozsahu právnej vede. Najmä na tomto pozadí nazval 12. storočie „storočím právnikov“, respektíve „právnickým storočím“ Bližšie k tejto problematike pozri BERMAN, H. J.: *Law and Revolution. The Formation of the Western Legal Tradition*. London : Harvard University Press, 1983, s. 120 a TIERNEY, B.: *Religion Law and the Growth of Constitutional Thought, 1150–1650*. Cambridge : Cambridge University Press, 2008, s. 13.

¹⁸ Porov. BELLOMO, M.: *The Common Legal Past of Europe, 1000-1800*. Washington : The Catholic University of America Press, 1995, s. 40 a 58. Čo sa týka jednotlivých častí justiniánskej kodifikácie, texty, ktoré zostali v používaní, obvykle vynechávali viaceré z pôvodných častí a obsahovali tiež rôzne interpolácie. Kým *Digesta* boli ako celok na kresťanskom Západe takmer úplne neznáme, Kódex bol v období od konca 7. do začiatku 8. storočia učencami znovuusporiadaný. Tí pritom ponechali v používaní len prvých deväť kníh, dávajúc bokom posledné tri (*Tres libri*). Novely (*Novellae constitutiones, Novellae leges*) zase prežili iba v editovanej forme známej ako *Epitome Iuliani*. Len Inštitúcie (*Institutiones, Elementa*) zostali jedinou časťou Justiniárovej kodifikácie, ktorá bola v celosti známa aj počas obdobia raného stredoveku. Porov. CONRAT, M.: *Geschichte der Quellen und Literatur des römischen Rechts im frühen Mittelalter*. Leipzig : J. C. Hinrichs, 1891, s. 53-57, 132-137, 187-191 a 354-355 a LAURIN, F.: *Introductio in Corpus Juris Canonici cum appendice brevem introductionem in Corpus Juris Civilis continente*. Vindibonae : Freiburgi Brigsaviae, 1889, s. 266–268. Jeden z najdôležitejších prostriedkov pre prežitie rímskeho práva v uvedenom období predstavovala kánonická textová tradícia, ktorá uchovávala jeho texty až do času znovuoživenia právnej vedy v 12. storočí. Citácie rôznych častí Kódexu a Inštitúcií sa tak objavili napríklad v druhej polovici 9. storočia v severoitalských zbierkach *Lex Romana canonice compta* a *Collectio Anselmo dedicata*. Novely v podaní kompilácie *Epitome Iuliani* sa zase preniesli do kompilácií *Collectio in IX*

konceptie a princípy totiž predstavovali vzácny zdroj, z ktorého mohli právnici v ďalšom období čerpať a aplikovať ich na opätovne sa rozvíjajúce mestské i obchodné spoločenské vzťahy. Na raných univerzitách sa ale popri rímskom práve takmer od začiatku vyučovalo aj právo kánonické, na základe čoho možno konštatovať, že i univerzitná kánonickoprávna výučba je taká stará ako univerzity samotné.¹⁹ Z pohľadu Cirkvi pritom v tomto období zároveň dochádzalo k presúvaniu vedeckej práce z kláštorov na univerzity a i vďaka rozvinutiu štúdií rímskeho práva sa tak kánonistika začala cieľavedome navracáť od germánskych prvkov k svojim rímskoprávnym koreňom (tzv. degermanizácia cirkevného práva).²⁰

Od spisania najdôležitejšieho prameňa kánonického práva vôbec, teda Graciánovho dekrétu, figurovali popri znalcoch rímskeho práva (legisti) i znalci práva cirkevného (kánonisti) a tzv. „učené práva“ (*iura docta*) predstavovali v období od 12. do 18. storočia len právo rímske a právo kánonické. Nazývané tak boli z dôvodu kontrastu k obyčajovému (*consuetudines loci*) a samosprávne štatutárnemu (*statuta*) právu, ktoré neboli predmetom formálneho štúdia na univerzitných právnických fakultách.²¹ Na pozadí uvedeného vývoja bola od tohto obdobia tendencia právne komplexy rímskeho a kánonického práva študijne spájať, čo sa prejavilo vo vzniku tradičného štúdia obojoho práva (*ius utrumque*), ktoré trvá na kvalitných právnických fakultách dodnes a svoje vonkajšie vyjadrenie našlo v akademickom titule „JUDr.“ (*iuris utriusque doctor*).²² Prvým nositeľom tohto titulu sa pritom s veľkou pravdepodobnosťou stal glosátor Graciánovho dekrétu Bazianus (†

---

libris, Collectio Veronensis, Collectio XI partium, ako i do prác kánonistov Anselma z Luccy († 1086) a Iva zo Chartres († 1115). Z dôvodu zachovania nízkeho počtu raných stredovekých rukopisov týchto kompilácií je ale veľmi ťažké odhaliť spôsob, akým dochádzalo k tejto osobitej rímskoprávnej recepcii do práva kánonického. Krátko po znovuobjavení Digest, o ktorých prvú zmienku možno nájsť v dokumente z Toskánska datovanom do roku 1076, sa čoskoro na to objavili dve kánonistické práce, odkazujúce na *Digestum vetus* (t.j. Knihy 1 až 24). Konkrétne išlo o anonymnú *Collectio Britannica*, dokončenú v rozmedzí rokov 1090 až 1093, a Dekrét Iva zo Chartres (Decretum Ivonis Carnotensis), ktorý sa objavil o trochu neskôr. Porov. FOURNIER, P. - LeBRAS, G.: Histoire des collections canoniques en Occident: depuis les fausses décrétales jusqu'au Décret de Gratien. Tome II. Paris : Recueil Sirey, 1932, s. 55-99, 155-163. V ďalšom storočí napokon zahrnul tri citácie *Digestum novum* (knihy 35 až 50) do svojho diela *Polycarpus* aj kardinál Gregor z Grisogono († 1113). Knihy 24 až 35 boli znovuobjavené ako posledné v poradí a obyčajne boli nazývané ako *Infortiatum*. V pápežských dokumentoch sa odkazy na justiniánsku kodifikáciu začali objavovať najneskôr v polovici 11. storočia, pričom Kódex i *Digesta* boli Rímskou kúriou (*curia Romana*) s určitou procesne aplikované po roku 1125. Bližšie k tejto problematike pozri HARTMANN, W. - PENNINGTON K. (eds.): The History of Medieval Canon Law in the Classical Period, 1140–1234. From Gratian to the Decretals of Pope Gregory IX. History of Medieval Canon Law. Washington : The Catholic University of America Press, 2008, s. 3-4 a BRUNDAGE, J. A.: The Medieval Origins of the Legal Profession: Canonists, Civilians, and Courts. Chicago : The University of Chicago Press, 2008, s. 59 a 134²⁹.

¹⁹ Bližšie k tejto problematike pozri RASHDALL, H.: The Universities of Europe in the Middle Ages. Vol. 1. Part 1. Oxford : Clarendon Press, 1895.

²⁰ Porov. BUŠEK, V.: Učebnice dějin práva církevního I. Praha : Věšhrd, 1946, s. 86n.

²¹ Porov. BRUNDAGE, J. A.: Medieval Canon Law. London : Longman, 1995, s. 59–60.

²² Bližšie k tejto problematike pozri BUBELOVÁ, K.: Juris utriusque doctor bez znalosti cirkevního práva? In JERMANOVÁ, H./MASOPUST, Z. (eds.): Dvacet let poté: Právo ve víru metamorfóz. Ediční řada Ústavu státního práva AV ČR. Praha : Aleš Čeněk, 2010, s. 380–387. Učitelia rímskeho práva používali titul „doktor práv“ od druhej polovice 12. storočia. Spočiatku pritom išlo len o čestný titul, označujúci kohokoľvek kto vyštudoval právo, pričom až v priebehu 13. storočia bol uznaný ako osobitná akademická hodnosť. Tí, ktorí dokončili štúdium kánonického práva sa zase titulovali ako *magister decretorum*, respektíve *doctor decretorum*, čo sa postupne presadilo i v praxi a koncom prvej polovice 13. storočia išlo o obvyklý titul používaný pre vyštudovaných kánonistov. Touto hodnosťou však mohol disponovať iba ten, kto nielenže absolvoval kurz štúdií, trvajúci obvykle viac než 5 rokov, ale zároveň úspešne zvládol obe súkromné skúšky a na ne nadväzujúce skúšky verejné. Okrem toho, potom musel zostať prednášať kánonické právo na univerzite, ktorá mu titul udelila. Porov. BRUNDAGE, J. A.: Medieval Canon Law. London : Longman, 1995, s. 62.

1197)²³. Z pohľadu ďalšieho vývoja možno konštatovať, že právnické štúdiá sa stali pre študentov čoskoro po ich rozvinutí vysoko atraktívne, keďže ich úspešné absolvovanie sľubovalo takmer isté zlepšenie spoločenského statusu a zväčšenie bohatstva.²⁴ Predovšetkým od 13. storočia sa právnici stávali prominentnými postavami v takmer každej oblasti stredovekej spoločnosti, a to či už z hľadiska práce v civilnej administratíve (najmä mestská správa) alebo cirkevnom administratívnom aparáte.²⁵

Nielen univerzitná výučba, ale taktiež veda kánonického práva sa v tomto období rozvíjala v spolupráci s rímskym právom a teológiou. Kým civilisti sa prioritne venovali štúdiu justiniánskych zbierok *Digesta* a *Codex Iustinianus*, kánonisti študovali Graciánov dekrét a od polovice 12. storočia čoraz viac aj pápežské dekretálie.²⁶ O vzájomnej prepojenosti medzi civilistami a kánonistami pritom vypovedá viacero skutočností. Kánonisti si tak napríklad v neskorom 12. storočí obvykle vypožičovali termíny, myšlienky, koncepty a inštitúty od civilistov, kým civilistickí pisatelia bežne porovnávali inštitúty a normy kánonického práva s tými, ktoré našli v normatívnych textoch rímskeho práva.²⁷ Čo

---

²³ Porov. HRDINA, A.: *Prameny ke studiu kánonického práva*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, s. 36. Tento učenec bol od roku 1180 hlavnou postavou bolonskej právnickej vedy a jeho názory boli bežne citované viacerými aparátmi, glosami i sumami. Bazianus bol častokrát zamieňaný s právnym romanistom Johannom Bassianom. V deväťdesiatych rokoch dvadsiateho storočia sa podarilo historičke Annalise Belloni poskytnúť dostatok argumentov pre tvrdenie, že právnici známy ako „Johannes Bassianus“ a kánonista „Bazianus“ predstavovali tú istú osobu. S týmto záverom napokon súhlasil i právny historik Domenico Mafei († 2009). Na druhej strane kánonista Rudolf Weigand († 1998), presvedčivo argumentoval, že uvedení dvaja právnici boli v skutočnosti odlišnými osobami. V každom prípade, práve na príklade kánonistu Baziana je možné pozorovať nastupujúcu romanizáciu kánonického práva i kánonistiky. Bližšie k tejto polemike pozri HARTMANN, W. - PENNINGTON K. (eds.): *The History of Medieval Canon Law in the Classical Period, 1140–1234. From Gratian to the Decretals of Pope Gregory IX. History of Medieval Canon Law*. Washington : The Catholic University of America Press, 2008, s. 141. Absolvovanie štúdií obojoho práva bolo považované v stredovekej spoločnosti za záležitosť najvyššej prestíže, a to predovšetkým z dôvodu ich značnej časovej i finančnej náročnosti. Porov. BRUNDAGE, J. A.: *The Medieval Origins of the Legal Profession: Canonists, Civilians, and Courts*. Chicago : The University of Chicago Press, 2008, s. 263.

²⁴ Porov. EVANS, G. R.: *Law and Theology in the Middle Ages*. London : Taylor And Francis, 2002, s. 49.

²⁵ Už koncom 12. storočia napokon pápež Inocent III. (1198–1216) opísal právnikov ako privilegovanú triedu (*ordo*) v Cirkvi. Porov. X 5,7,12. Štandardná glosa ku Graciánovmu dekrétu (*Glossa ordinaria*) zase potvrdila, že advokáti sú oprávnení k tomu, aby sa s nimi zaobchádzalo ako s rytiermi, kým iné authority prehlasovali, že profesori práva s dvadsaťročnou učiteľskou praxou sú radení ku grómom, respektíve priamo k vojvodom Porov. *Glos. ord. ad C. 23, q. 1, c. 5*. Niektorí kánonisti zachádzali dokonca tak ďaleko, že doktorom práva, ktorí boli sudcami na cirkevných súdoch, priznávali právo vyriešiť rozsudok exkomunikácie z pozície klerika. Tento status im mal byť zabezpečený na základe hodnosti titulu, a to aj napriek tomu, že v ich prípade išlo bežne o ženatých laikov. Porov. BRUNDAGE, J. A.: *Medieval Canon Law*. London : Longman, 1995, s. 68–69.

²⁶ Porov. HARTMANN, W. - PENNINGTON K. (eds.): *The History of Medieval Canon Law in the Classical Period, 1140–1234. From Gratian to the Decretals of Pope Gregory IX. History of Medieval Canon Law*. Washington : The Catholic University of America Press, 2008, s. 18 a PENNINGTON, K.: *Roman Law at the Papal Curia in the Early Twelfth Century*. In BLUMENTHAL, U.-R. - WINROTH, A. - LANDAU, P.: *Canon Law, Religion & Politics. Liber amicorum Robert Somerville*. Washington : The Catholic University of America Press, 2012, s. 233–252.

²⁷ COPPENS, E. C. C.: *L'interprétation analogique des termes de droit romain en droit canonique médiéval*. In *Actes du colloque Terminologie de la vie intellectuelle au Moyen Âge*. Turnhout : Brepols, 1988, s. 54–64. Ako príklad možno v tomto ohľade spomenúť normu ustanovujúcu požiadavky na výkon profesie kánonistu, ktorá bola prebraná z rímskeho justiniánskeho práva. Podľa nej mali byť muži vykonávajúci kánonickoprávnu prax slobodní, katolíci a mali pochádzať z legitímneho manželstva. Okrem toho nemohli byť hluchí, hlúpi, slepí alebo zlej povesti (*infamis*). Porov. Ulp. D 3,1,1,3; Paul. 3,1,4; Paul. 3,3,41 a Ulp. 50,17,2. Bližšie k tejto problematike pozri BRUNDAGE, J. A.: *The Medieval Origins of the Legal Profession: Canonists, Civilians, and Courts*. Chicago : The University of Chicago Press, 2008, s. 119. Práve obnova rímskeho práva v období vrcholného

sa týka metód vedeckej práce, po vzore teológov (dialektikov) sa vo vede rímskeho i kánonického práva už v 12. storočí presadila exegeticko-scholastická metóda, ktorá viedla ku vzniku rímskoprávných i kánonickoprávných glosátorských škôl.²⁸ Tá sa poväčšine obmedzovala na interpretáciu a vysvetľovanie textov zákonných ustanovení, ku ktorým boli pri nejasných a ťažko zrozumiteľných miestach značené glosy.²⁹ Čítanie zbierok sa od toho času nezaobišlo bez čítania glos, pričom metóda kontinuálneho vysvetľovania, upresňovania a komentovania originálneho diela z neho robila skutočne živý text. Pre existenciu a rozvoj vedeckých metód v akademickom prostredí, ale i v praxi však bola v klasickom období najdôležitejšia komunikácia medzi pápežmi a univerzitami.³⁰ Najmä na tomto pozadí sa stala jedným z najpevnejších pilierov stredovekého kánonického práva bolonská glosátorská škola, ktorá určovala trendy jeho vývoja najmä od konca 12.

stredoveku tak opätovne posilnila tradičné sklony kánonistov hľadať v princípoch a normách rímskeho práva idey, ktoré by mohli byť aplikované na vyriešenie kánonickoprávných problémov. I keď ale bolo rímske právo Cirkvou od dávna používané kedykoľvek, keď nebolo možné kauzu vyriešiť za pomoci cirkevnoprávných noriem, za formálny začiatok jeho subsidiárnej platnosti v práve kánonickom možno označiť až dekretáliu pápeža Lucia III. (1181-1185) s názvom *Intelleximus*. Tá nariaďovala používať rímske právo v konkrétnom prípade tam, kde „... kánony nič nestanovia“ (*nihil [...] sit in canonibus definitum*). Keďže táto dekretália bola neskôr zahrnutá aj do zbierky *Liber extra* pápeža Gregora IX. (1227–1241) z roku 1234, ako súčasť súboru *Corpus iuris canonici*, na Západe napokon platila až do nadobudnutia účinnosti prvého Kódexu kánonického práva v roku 1918 (*Codex iuris canonici anno 1918*). Porov. X 5,32,1. Jej význam nielen pre cirkevné právo, ale tiež právo svetské, je nevyhnutné vidieť najmä vo svetle širokého používania kánonického práva v právnej vede i praxi. Porov. PEJŠKA, J.: Cirkevné právo I. Ústavné právo cirkevné. Semily : Nákladem vlastním, 1932, s. 22–23.

²⁸ Porov. ZEIGER, I. A.: *Historia iuris canonici*. Volumen primum. De historia fontium et scientiae iuris canonici. Roma : Apud Aedes Universitatis Gregoriana, 1939, s. 86n.

²⁹ Postupne sa tiež začali objavovať systematické spisy stručného rozsahu, oddelené od textu právnych zbierok, ktoré sa najčastejšie nazývali ako „sumy“ (*summae*). Glosy a sumy boli zostavované, okrem Graciánovho dekrétu, taktiež k ďalším neskorším kompiláciám tohto obdobia. Známe sumy tak boli napríklad vytvorené k už spomenutej kánonickoprávnej zbierke *Liber extra* a neskôr tiež ku kompilácii *Liber sextus* (r. 1298). Porov. KAŠNÝ, J.: Metoda v kánonickom právu. In *Revue církevného práva*. č. 1 (2007), s. 13. Bližšie k tejto problematike pozri SCHERER, R. R. von: *Handbuch des Kirchenrechtes*. Erster Band. Graz : Verlag von Ulrich Moser's Buchhandlung, 1886, s. 254n.

³⁰ Raným univerzitám totiž prepožičiavali množstvo privilégií, vrátane garancie nezávislosti na partikulárnych autoritách (*studia privilegiata*), výlučne pápeži a cisári. Takéto výsady zohrávali významnú úlohu, keďže podporovali šírenie vzdelanosti a myšlienku medzinárodnej vedeckej komunity. V rámci zaručenej autonómie disponovali univerzity právom voľby rektora, vlastným súdniectvom (*privilegium conservatorium*), samosprávou, oslobodením od daní, zabezpečením osobnej bezpečnosti pre profesorov i študentov, právom udeľovať akademické hodnosti, vrátane dôležitého práva oslobodiť študujúci klérus od povinnosti rezidencie. Právne uznanie Cirkvou i štátom za samostatné korporácie však univerzity získali až v priebehu 13. storočia. Porov. BRUNDAGE, J. A.: *The Medieval Origins of the Legal Profession: Canonists, Civilians, and Courts*. Chicago : The University of Chicago Press, 2008, s. 270–271. Akceptovanie školy ako univerzity pritom spočiatku patrilo predovšetkým k úlohám pápežov, ktorí univerzity zriaďovali i hmotne podporovali. Profesori univerzít žili z prebiend (najmä kapitulných) patriacich Cirkvi a študentom boli zase poskytované viaceré výhody náležiacie kňazskému stavu. O spätosti Cirkvi a náboženstva s univerzitami hovorí tiež norma, podľa ktorej museli mať všetci učitelia v kláštorňoch školách, vrátane profesorov na univerzitách (s výnimkou lekárskeho fakúlt), aspoň nižšie svätenia. Za účelom hmotnej podpory študentov slávny kánonista Johannes Teutonicus († 1252) argumentoval, že všetci univerzitní poslucháči by mali disponovať benefíciami, pričom pápež Inocent III. túto prax výslovne odsúhlasil v roku 1207. X 3,4,12. Právo študenta na benefícium bolo potom značne rozšírené v roku 1219 dekretáliou Honorio III. (1216–1227) *Super specula*, ktorej výhody sa však dotkli len študentov teológie. Porov. X 5,33,28. Bližšie k tejto problematike pozri HARTMANN, W. - PENNINGTON K. (eds.): *The History of Medieval Canon Law in the Classical Period, 1140–1234. From Gratian to the Decretals of Pope Gregory IX*. History of Medieval Canon Law. Washington : The Catholic University of America Press, 2008, s. 111.

do začiatku 13. storočia.³¹ V právnej vede došlo okrem toho v tomto období k zaujímavej diferenciacii. Odborníci, ktorí sa zaoberali štúdiom a prednášaním Graciánovho dekrétu sa nazývali „dekrétisti“, kým odborníci zaoberajúci sa rímskym právom sa volali „legisti“. Tí, ktorí neskôr vykladali pápežské dekrétálie (*ius decretalium*) sa zase nazývali „dekretalistami“.³²

Nielen k prehĺbeniu právnických štúdií, ale tiež k ďalšiemu rozvoju právnej vedy v tomto období prispeli i pokračujúce spory o slobodu Cirkvi a presadenie jej nezávislosti od svetskej moci (najmä cisárstva).³³ Každá zo strán sa totiž snažila svoje postoje opierať o tradičné argumenty, ktoré vychádzali zo starých normatívnych textov rímskeho i cirkevného práva. Kým kánovníci, vrátane Graciána, hlásali vo vzťahu k pôvodu a okruhu moci jasnú dualitu, legisti sa snažili o presadenie formy štátneho zriadenia, v ktorej cisár disponuje, podobne ako staroveký rímsky imperátor, najvyššou mocou nad celým svetom (*princeps legibus solutus*).³⁴ Tieto idey si prisvojili najmä cisári nemeckého rodu Hohenštaufovcov (*Hohenstaufen*), ktorí vo viacerých ohľadoch ohrozovali samostatnosť Cirkvi a z toho dôvodu sa nachádzali v permanentnom konflikte s pápežstvom.³⁵ O niečo neskôr na nich nadviazali aj panovníci národných štátov, a to predovšetkým francúzski králi, na čele s Filipom IV. Pekným (1285–1314). Na tomto pozadí preto začali rímski veľkňazi zdôrazňovať, že rímske právo neplatí v Cirkvi na základe cisárovej vôle, ale preto, lebo bolo aprobované Cirkvou a potvrdené pápežom.³⁶ Najmä v súvislosti s uvedeným vývojom a stále silnejúcim statusom v stredovekej spoločnosti patrili znalosti kánonického i rímskeho práva k základom každého univerzitne vzdelaného učenca a vo filozofických i teologických traktátoch alebo dišputách sa bežne odkazovalo na právne pramene.

3 ROZVINUTIE KÁNONISTICKEJ PROFESIE

Aj keď bolo právo, ktoré bolo študované na stredovekých univerzitách označované na jednej strane ako „učenie“, od začiatku malo zároveň veľmi ďaleko od toho, aby bolo právom rýdzo akademickým.³⁷ Na tomto pozadí sa kánonické právo podľa amerického historika Jamesa A. Brundageho stalo profesiou v každom ohľade približne medzi rokmi 1200 až 1250.³⁸ Práve do konca 12. storočia totiž začali biskupi v mnohých oblastiach západného kresťanstva delegovať väčšinu svojich súdnych právomocí právnym špecialistom (biskupskí súdni delegáti, respektíve biskupskí oficiáli), od ktorých sa, celkom prirodzene, očakávalo, že budú disponovať ukončeným právnickým

---

³¹ Podľa viacerých bádateľov ale v kánonickoprávnych akademických štúdiách dosiahla Bolonská univerzita monopol, ktorý vo viacerých ohľadoch paralyzoval iné centrá, až po akceptovaní Teutonicovej glosátorsko-kompilátorskej práce zostavenej ku Graciánovmu dekrétu za *Glossa ordinaria*. Porov. HARTMANN, W. - PENNINGTON K. (eds.): *The History of Medieval Canon Law in the Classical Period, 1140–1234. From Gratian to the Decretals of Pope Gregory IX. History of Medieval Canon Law*. Washington : The Catholic University of America Press, 2008, s. 210.

³² Porov. WIEL, C. Van de: *History of Canon Law*. Louvain : Peeters Press, 1991, s. 116n a KUTTNER, S.: *The Revival of Jurisprudence*. In BENSON, R. L. - CONSTABLE, G. (eds.): *Renaissance and Renewal in the Twelfth Century*. Cambridge : Harvard University Press, 1982, s. 305.

³³ Bližšie k tejto problematike pozri MULDOON, J.: *Extra ecclesiam non est imperium: The Canonists and the Legitimacy of Secular Power*. In *Studia Gratiana*. Vol. 9 (1966), s. 553–580.

³⁴ Porov. KUMOR, B.: *Cirkevné dejiny 3. Zlaté obdobie kresťanského stredoveku*. Levoča : Polypress, 2001, s. 36 a 127–128 a ŠPIRKO, J.: *Cirkevné dejiny II*. Martin : Neografia, 1943, s. 340.

³⁵ Porov. BELLOMO, M.: *The Common Legal Past of Europe, 1000–1800*. Washington : The Catholic University of America Press, 1995, s. 68 a BERMAN, H. J.: *Law and Revolution. The Formation of the Western Legal Tradition*. London : Harvard University Press, 1983, s. 496.

³⁶ Porov. PEJŠKA, J.: *Cirkevní právo I. Ústavní právo církevní*. Semily : Nákladem vlastním, 1932, s. 23.

³⁷ Porov. PENNINGTON, K.: *Learned Law, Droit Savant, Gelehrtes Recht: The Tyranny of a Concept*. In *Rivista internazionale di diritto comune*. Roma : Il Cigno Galileo Galilei, 1994. No. 5 (1994), s. 205–215.

³⁸ Tento proces začal vo Francúzskom kráľovstve, potom pokračoval v Anglo-Normanskej ríši a Sicílii, odkiaľ sa mal rozšíriť do mnohých ďalších regiónov západnej Európy. Porov. BRUNDAGE, J. A.: *The Medieval Origins of the Legal Profession: Canonists, Civilians, and Courts*. Chicago : The University of Chicago Press, 2008, s. 283.

vzdelaním.³⁹ Okrem toho, relatívne neformálne, niekedy *ad hoc* procesy boli práve v období 12. až 14. storočia nahrádzané zložitými procesnými postupmi, ktoré vyžadovali schopnosti profesionálnych expertov.⁴⁰ Už koncom 12. storočia tak kánovníci zastávali väčšinu najdôležitejších cirkevných úradov a predstavovali tiež jeden z najvýznamnejších komponentov intelektuálneho i praktického života európskeho stredoveku.⁴¹ O stále rastúcej popularite kánovníckeho práva vo vtedajšej spoločnosti vypovedá i skutočnosť, že v období 14. a 15. storočia prevyšovalo v záujme o štúdium dokonca aj teológiu.⁴² Na úzku spätosť kánovníckeho práva s právom rímskym zase poukazuje záver, že koncom 12. storočia nebolo kánovnístom, ktorý by mohol vykonávať prax bez dokonalého ovládania matérie rímskeho justiniánskeho práva.⁴³ Niektoré univerzity pritom budúcich kánovnístov výslovne vyzývali k získaniu titulu v civilnom práve predtým než začnú s kánovníckoprávnym štúdiom.⁴⁴ Napriek tomu, že k tomu neboli všeobecne vyzývaní, príležitostne sa od nich taktiež vyžadovalo i absolvovanie istej teologickej prípravy.⁴⁵ O úspechu apelácií k štúdiu práva klerikmi zo strany ich predstavených svedčí i skutočnosť, že kým pápežské listy kárajúce právnu neznalosť biskupských adresátov sú celkom bežné v 12. a začiatkom 13. storočia, po roku 1234 sa neobjavujú takmer vôbec.⁴⁶

³⁹ Porov. HOBZA, A. - TUREČEK, J.: Úvod do cirkevního práva. Praha : Všeherd, 1936, s. 143 a SZUROMI, S. A.: The Testimony of Medieval Canonical Collections – Texts, Manuscripts, Institutions. Budapest : Szént István Társulat az Apostoli Szentszék Könyvtárája, 2014, s. 136n.

⁴⁰ Aj týmto spôsobom možno argumentovať, prečo sa kánovníci začali čoraz viac zaoberať problémami právnej filozofie a jurisprudencie práve v tomto období. Bližšie k tejto problematike pozri BRUNDAGE, J. A.: Medieval Canon Law. London : Longman, 1995, s. 153.

⁴¹ Porov. BRUNDAGE, J.: Teaching Canon Law. In ENGEN, J. van: Learning Institutionalized: Teaching in the Medieval University. Notre Dame : University of Notre Dame Press, 2000, s. 189n.

⁴² V nadväznosti na tento vývoj nie je prekvapujúce, že počas 15. a raného 16. storočia sa stávali biskupmi, kardinálmi, dokonca i pápežmi práve kánovníci. Ich dominanciu v Rímskej kúrii i diecéznych kúriách po celom kresťanskom západe pritom neohrozila ani protestantská reformácia. Porov. BRUNDAGE, J. A.: The Medieval Origins of the Legal Profession: Canonists, Civilians, and Courts. Chicago : The University of Chicago Press, 2008, s. 166.

⁴³ Na druhej strane o tom, že Cirkev to s láskou k rímskemu právu nepreháňala svedčí okrem iného i už spomenutá dekretália pápeža Honorio III. *Super specula*, ktorá zakazovala výučbu rímskeho práva v celom Paríži a jeho okolí. Toto nariadenie bolo v roku 1254 potvrdené aj pápežom Inocentom IV. (1243–1254) a v roku 1307 modifikované Klementom V. (1305–1314). Táto dekretália zároveň zakazovala všetkým svetským kňazom a rehoľným klerikom, rovnako ako komukolvek inému, kto držal cirkevné benefície, študovať v Paríži medicínu (*scientiae lucrative*). Porov. HOVE, A. van: Commentarium Lovaniense in Codicem Iuris Canonici. Volumen I. Tomus I. Michliniae – Romae : H. Dessain, 1945, s. 466.

⁴⁴ Za účelom oboznamovania sa s materiálom rímskeho práva študentmi kánovníckeho práva boli tiež zostavované osobitné manuály, z ktorých najznámejším sa stalo dielo *Liber pauperum* od právnika Vacaria († okolo r. 1200). O vzájomnej praktickej závislosti a prepojenosti oboch vedných odborov vypovedá i skutočnosť, že obdobné manuály obsahujúce základy kánovníckeho práva boli spisované pre študentov práva rímskeho. Porov. HARTMANN, W. - PENNINGTON K. (eds.): The History of Medieval Canon Law in the Classical Period, 1140–1234. From Gratian to the Decretals of Pope Gregory IX. History of Medieval Canon Law. Washington : The Catholic University of America Press, 2008, s. 100 a BRUNDAGE, J. A.: The Medieval Origins of the Legal Profession: Canonists, Civilians, and Courts. Chicago : The University of Chicago Press, 2008, s. 234. Čo sa týka príručiek k ostatným odvetviám sekulárneho práva, tie sa začali objavovať až oveľa neskôr a v kvantite i kvalite neboli s právnickou literatúrou produkovanou kánovníkmi a romanistami absolútne porovnateľné. Porov. BERMAN, H. J.: Law and Revolution. The Formation of the Western Legal Tradition. London : Harvard University Press, 1983, s. 274.

⁴⁵ Bližšie k štyrom štádiám profesionalizácie kánovníckoprávnej profesie pozri BRUNDAGE, J. A.: The Rise of Professional Canonists and Development of the *Ius Commune*. In Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, kanonistische Abteilung. Vol. 81 (1995), s. 30n.

⁴⁶ Porov. HARTMANN, W. - PENNINGTON K. (eds.): The History of Medieval Canon Law in the Classical Period, 1140–1234. From Gratian to the Decretals of Pope Gregory IX. History of Medieval Canon Law. Washington : The Catholic University of America Press, 2008, s. 125 a 245.

4 ZÁVER

Obdobie vrcholného stredoveku, počas ktorého sa kánonické právo konštituovalo ako samostatná vedecká i pedagogická disciplína, je dodnes v celej komplexnosti považované za zlaté obdobie cirkevných dejín a viacerými učencami i za začiatok modernity (*modernitas*) ľudskej spoločnosti (tzv. „renesancia 12. storočia“)⁴⁷. Odkazy na starovek možno nájsť najmä v metódach trívia (*trivium*), ktoré boli od konca 11. storočia aplikované na texty justiniánskej kodifikácie a potom i staršie kánonickoprávne zbierky. Spôsoby ich uplatňovania však boli špecifikované v dielach vrcholných predstaviteľov scholastiky, a aj preto možno tvrdiť, že začiatky právnickej vedy sú úzko prepojené s teológiou a jej metódami.⁴⁸ Tieto závery naznačené v teoretickej rovine našli svoju reflexiu aj vo vtedajšej praxi, keďže tak ako právnici bežne odkazovali na diela teológov, rovnako teológovia reflektovali normy, inštitúty či princípy rímskeho a kánonického práva v spisoch vlastných. Uvedené zabezpečovalo nielen vyjadrenie jasné vyjadrenie hodnôt vtedajšej spoločnosti a sveta, ale taktiež ich ochranu vo vnútornom i vonkajšom fóre. Ideál Aurelia Augustína († 430) tak skutočne dosiahol v tomto období vrchol, keďže obec Božích vyvolených našla vo vrcholnom stredoveku svoj viditeľný odraz už na tomto svete.⁴⁹ I keď vznik právnictva ako vedy i osobitnej profesie možno reálne zdôvodniť aj viacerými praktickými dôvodmi spočívajúcimi predovšetkým v rozvoji obchodu vo vtedajšej societe, zároveň nemožno opomíňať naznačený axiologický rozmer, ktorý zabezpečoval rímsko-kánonickým normám reálny dopad na ľudské svedomia.

Napriek dominancii teológie a exkluzívnosti jej štúdií a s tým súvisiacim prirodzeným zľahčovaním ostatných disciplín prejavujúcim sa napríklad aj v priznaní filozofii len statusu „slúžky“ (*ancilla theologiae*), jej predstavitelia vyšli právnictvu v ústrety a zaoberali sa tak disciplínou natoľko

---

⁴⁷ Podľa amerického právneho historika Harolda J. Bermána († 2007) ale táto epocha v skutočnosti začala už v druhej polovici 11. storočia. Porov. BERMAN, H. J.: *Law and Revolution. The Formation of the Western Legal Tradition*. London : Harvard University Press, 1983, s. 4 a 103.

⁴⁸ Takýmto spôsobom sa napokon vyjadril i kánonista Hostiensis († 1271), ktorý prezentoval, že civilné a kánonické právo predstavujú jeden celok s teológiou. Teologické koncepcie, ktoré sa premietali do práva boli badateľné tiež v úvahách o Kristovi ako najvyššom advokátovi, ktorý hovorí „za ľudstvo“ pred Otcom, a to dokonca bez uplatňovania si nároku na odmenu. Cirkevný Otec Ambróz († 397) v tejto súvislosti zase pripomenul, že Kristus je našim advokátom denne (*Cotidie advocatus pro nobis est apud Patrem*), pretože naše priestupky opakujeme každodenne a naša kauza nie je nikdy úplne uzavretá. Jac. 1,6,21. V právnickej terminológii bol ako advokát ponímaný aj Duch Svätý (*Spiritus Sanctus*), ktorého vyslal ľudom Boh Otec, aby ich učil a prebýval spolu s nimi (1Jn 2,1). Aj romanisti, z ktorých možno príkladom spomenúť Balda de Ubaldis († 1400), v zásade akceptovali, že „matkou“ a „dverami“ (*mater et ianua*) do každého zákona je morálna filozofia. Comment. ad Dig. vet. 6. V kánonistickom komentári ku Graciánovmu dekrétu, dielo *Summa Elegantius* (okolo r. 1150–1200), potom nachádzame výrok, že podstatou kánonického práva je *ius et iustitia Divina*. Hlavný cieľ jeho poznania bol pritom prezentovaný ako výzva ľudí k poslušnosti, lebo ten, kto zanedbáva zákon mieša dobro so zlom (*fas nefasque confundit*). Bližšie k tejto problematike pozri napríklad EVANS, G. R.: *Law and Theology in the Middle Ages*. London : Taylor And Francis, 2002, s. 52–53, 62 a 175.

⁴⁹ Jeho dielo *De civitate Dei*, dokončené ešte v roku 422, sa totiž stalo v rôznych interpretáciách pre stredoveké chápanie filozofie dejín štátu a práva určujúcim. Sv. Augustín v ňom totiž načrtol predstavu ideálneho štátu, na uskutočnení ktorej pracovali viaceré cirkevné či svetské authority, počínajúc práve cisárom Karolom I. Veľkým (768/800-814). V súlade s nimi mala Cirkev predstavovať jednu obec (*ecclesia universalis*), na čele ktorej stojí Kristus. V nej sa potom nachádzal dvojaký ľud (klerici a laici), dvojaký život (duchovný a telesný), dvojaká vláda (duhovenstvo a kráľovstvo) a dvojaká vládna moc (Božská a ľudská). Porov. DOLINSKÝ, J.: *Dejiny Cirkvi. Druhý diel. Stredovek*. Bratislava : Dobrá kniha, 1997, s. 41 a 44. Podľa neskorších slov biskupa Štefana z Tournay († 1203), v tejto obci postačovalo, aby každý dal každému to, čo mu patrí a všetko malo byť v zhode. Aj z toho dôvodu bolo snahou celého stredoveku nájsť cestu k jednote (*ordinatio ad unum*) v dvojakom ľude obývajúcim jedinou obec – Katolícku cirkev. Práve toto abstraktné Božie mesto tak spájalo všetkých Božích vyvolených, žijúcich, mŕtvych a tých ešte nenarodených v neviditeľnom tele, ktorého členov mohol identifikovať len sám Boh. Porov. EVANS, G. R.: *Law and Theology in the Middle Ages*, s. 23.

ľudskou, akou je právo samo.⁵⁰ Jasne si totiž uvedomovali jedinečnú šancu preniesť Božie kráľovstvo na Zem, ktorú poskytla spoločenská situácia panujúca vo vtedajšej spoločnosti.⁵¹ Pápežstvo totiž dosiahlo prostredníctvom viacerých po sebe nasledujúcich silných pontifikátov vrchol svojej moci, zatiaľ čo cisárstvo na jednej strane zaostávalo, zároveň však bolo stále schopné Cirkvi poskytnúť potrebnú ochranu a udržiavať tak pri živote ilúziu dokonalej spolupráce medzi duchovnou a svetskou mocou.⁵² Obnovená vážnosť pojmu *auctoritas* totiž naznačovala nielen schopnosť rímsko-kánonické normy v spoločensko-právnej praxi presadiť, ale taktiež ich skutočne uplatňovať a vymáhať. Aj z toho dôvodu začali byť ich texty prezentované ako najdokonalejší odlesk Božskej spravodlivosti s potenciálom reálnej pomoci pri hľadaní Boha a jeho právd, za súčasného disponovania vlastnými osobitnými úlohami aj pri samotnej spásе človeka.⁵³ V snahe o presadenie záveru o ich vnútornej nerozpornosti sa napokon akceptoval spôsob *solutio contrariorum* v rozmedzí zásady *diversa sunt, non adversa*. Dôvody akceptovania rímskeho práva súviseli najmä s tým, že aj justiniánske rímske bolo právom kresťanským, pričom tento proces v období stredoveku, zásluhou vtedajších romanistov ovládajúcich kánonické právo a spolu s ním aspoň základy teológie, respektíve kánonistov ovládajúcich právo rímske, pokračoval. I z toho dôvodu nemožno tvrdiť, že v prípade rozsiahlejšej a dôkladnejšej recepcie do svetského práva dochádzalo k recipovaniu rímskeho práva a skôr by bolo vhodné hovoriť o recepcii práva rímsko-kánonického (opisovaného poväčšine nie celkom presným termínom *ius commune*).

Teológovia si obdobne uvedomovali, že aj Cirkev samotná disponuje vlastnými inštitúciami spôsobilými k reálnemu presadeniu rímsko-kánonických noriem do používania, a to najmä prostredníctvom cirkevných súdov nachádzajúcich sa prakticky v každej diecéze.⁵⁴ Najmä na tomto

---

⁵⁰ Táto vedná disciplína bola totiž v uvedenom období zásadne vnímaná ako pomôcka na pochopenie a vysvetlenie teologických pojmov. Blížšie k tejto problematike pozri napríklad STÖRIG, H. J.: *Malé dejiny filozofie*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2000, s. 179-181 a 193n;

⁵¹ Aj tieto myšlienky teológov boli rozvíjané veľkými stredovekými juristami, vyjadrujúcimi novoformované hodnoty v ideách ekvity (*aequitas*), ľudskej spravodlivosti a legality. Katolícka cirkev navyše disponovala v stredovekej spoločnosti celkom výnimočným postavením a podľa viacerých bádateľov neexistuje nijaká moderná definícia štátu, ktorá by nemohla byť aplikovaná na stredovekú Cirkev. Tento názor napríklad zastával aj už spomenutý významný anglický právny historik Frederic William Maitland. Porov. MAITLAND, F. W.: *Roman Canon Law in the Church of England*. London : Methuen, 1898, s. 100.

⁵² Porov. KUTTNER, S.: *The Revival of Jurisprudence*. In BENSON, R. L. - CONSTABLE, G. (eds.): *Renaissance and Renewal in the Twelfth Century*. Cambridge : Harvard University Press, 1982, s. 310.

⁵³ Dôvody pre presadenie sa uvedených práv možno, okrem univerzitných štúdií, hľadať i v samotnom filozofickom poňatí vtedajšej spoločnosti. Namiesto nedokonalkej a dočasnej povahy *ius proprium* totiž vtedajšia právna veda i prax smerovala k absolútnym a večným hodnotám nemenných právnych konceptov a pravidiel, ktoré dávali formu pevnému systému hodnôt, teda skutočnému právu *par excellence*. Porov. BERMAN, H. J.: *Law and Revolution. The Formation of the Western Legal Tradition*. London : Harvard University Press, 1983, s. 205. Teória, ktorá ospravedlňovala nahrádzanie platných zákonov normami učených práv, pritom vychádzala zo záveru, že rímske právo zahŕňa v každom zmysle univerzálne právo ctihodnej starobylosti, popri čom je zároveň dôležité, aby bol v celej kresťanskej spoločnosti aplikovaný princíp kánonickej ekvity. Právnicki tak našli najreálnejšiu reflexiu Božskej pravdy (*veritas Divina*) v starovekých a posvätných textoch veľkých cisárov minulosti a stredovekých rímskych veľkňazov – teda v zákonoch dvoch najvyšších autorít vtedajšieho sveta. Stredoveký človek totiž tušil existenciu absolútnej spravodlivosti, o nemožnosti dokonalého poznania ktorej si bol ale veľmi dobre vedomý. Aj keď mal zároveň znalosť o tom, že pozemské zákony predstavujú len vyblednutý odraz Božskej spravodlivosti, ich autorite sa pokorne podriaďoval. Rímsko-kánonické právo tak bolo považované za pozemský a človeku zrozumiteľný záblesk večnej Pravdy a spravodlivosti, ktorých plné pochopenie a obdiv malo byť neskoršou nebeskou odmenou pre tých najlepších z ľudskeho druhu. Porov. BELLOMO, M.: *The Common Legal Past of Europe, 1000–1800*. Washington : The Catholic University of America Press, 1995, s. XIII, 60, 126 a 165.

⁵⁴ Normy kánonického práva totiž prenikali celou stredovekou spoločnosťou a vplývali na každého jej člena v takmer každom aspekte verejného i súkromného života (so špecifickými výnimkami týkajúcimi

pozadí došlo k rozsiahlemu rozvoju noriem procesného práva a zároveň sa dodnes akceptuje, že to bolo právo kánonické, ktoré v tejto oblasti v priebehu historického vývoja disponovalo, vďaka svojej dominancii v slávnom rímsko-kánonickom procese, postavením najdôležitejšieho inšpiračného zdroja. Aj z dnešného hľadiska možno napokon konštatovať, že súčasné procesné právo je vystavané prioritne na kresťanských premisách hlásaných rímsko-kánonickým právom.⁵⁵ Keďže za týmito procesmi stáli cirkevné inštitúcie, možno kánonické právo označiť za istú nádobu, v ktorej sa teologické hodnoty presadzované Cirkvou akoby zhromažďovali a potom vylievali do vtedajšej society, s reálnym dopadom na vtedajší spoločenský život i svedomia jednotlivcov.⁵⁶ Netreba totiž zabúdať ani na to, že zatiaľ čo *Corpus iuris civilis*, ak opomenieme zriedkavé novelizačné snahy niektorých stredovekých cisárov, predstavoval nádobu viac-menej uzavretú, kánonickoprávny *Corpus iuris canonici* sa rozvíjal ďalej, udržiavajúc popri teologických hodnotách Katolíckej cirkvi po dlhý čas pri živote aj právo rímske. História poväčšine svedčí o tom, že dokonalé je poväčšine odmietané, keďže sa ťažko aplikuje na niečo tak nedokonalé ako človek či ľudská spoločnosť. Krásne idey a právnická genialita stredovekých kánonistov však pretrvávajú ďalej. Aj z toho dôvodu možno o kánonickom práve smelo povedať, že pokiaľ ide o základy a vznik, predstavuje jeho štúdium zároveň štúdium dejín právnictva ako takého.

Kontaktné údaje:

doc. JUDr. Mgr. Vojtech Vladár, PhD.

vojtech.vladar@flaw.uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Šafárikovo nám. č. 6

P. O. BOX 313

810 00 Bratislava

SLOVENSKO

---

sa vyznávačov židovského náboženstva). Porov. BERMAN, H. J.: Law and Revolution. The Formation of the Western Legal Tradition. London : Harvard University Press, 1983, s. 52.

⁵⁵ Ak navyše akceptujeme záver, že je to najmä procesné právo, ktoré zabezpečuje i garantuje zachovávanie konceptu „rule of law“, o kánonickoprávnych základoch súčasného práva nemôže byť žiadnych pochybností. Bližšie k tejto problematike pozri napríklad WALDRON, J.: The Rule of Law and the Importance of Procedure. In *Nomos*. Vol. 50 (2011), s. 3–31.

⁵⁶ Predovšetkým prezentovaný ideál kánonickej rovnosti sa dotkol prakticky každého jednotlivca bez ohľadu na pohlavie, spoločenskú triedu alebo postavenie. Táto skutočnosť bola ešte viac zvýraznená po dôkladnejšom rozvinutí sa univerzitných štúdií a kánonickej vedy. Najmä od toho času zohrávali myšlienky kánonického práva vo viacerých ohľadoch ústrednú úlohu v stredovekom politickom, ekonomickom i spoločenskom živote a predstavovali tiež významný prvok v intelektuálnom kvase vrcholného stredoveku. Porov. TIERNEY, B.: Religion Law and the Growth of Constitutional Thought, 1150–1650. Cambridge : Cambridge University Press, 2008, s. 9–10. Okrem toho, kým väčšina stredovekých právnych systémov bola obmedzená len na určitý partikulárny región alebo lokalitu, právo Katolíckej cirkvi fungovalo vo viacerých ohľadoch ako efektívne medzinárodné právo. Porov. BRUNDAGE, J. A.: Medieval Canon Law. London : Longman, 1995, s. 3.

KONTROVERZIA PROKULIÁNOV A SABINIÁNOV TÝKAJUCA SA ODKAZU, KU KTORÉMU BOLA PRIPOJENÁ NEMOŽNÁ PODMIENKA (CONDICIO IMPOSSIBILIS)

Róbert Brtko

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: The paper after introducing two Roman schools of law, which significantly contributed to the development of jurisprudence in the period of the Principate, analyzes the controversy that arose between those two schools due to the validity of the legacy, which was accompanied by an impossible condition, i.e. a condition that could not be met for physical or legal reasons.

Abstrakt: Príspevok po predstavení dvoch rímskoprávných škôl, ktoré významným spôsobom prispeli k rozvoju právnej vedy za principátu, analyzuje kontroverziu, ktorá vznikla medzi oboma školami z dôvodu platnosti odkazu, ku ktorému bola pripojená nemožná podmienka, t. j. také podmienka, ktorú nebolo možné splniť či už z fyzických alebo právnych dôvodov..

Key words: jurisprudence, Proculians, Sabinians, legatum.

Kľúčové slová: jurisprudencia, Sabiniáni, Prokuliáni, legatum.

Prvé dve storočia principátu boli obdobím mohutného rozvoja rímskej právnej vedy, ku ktorej významne prispel vznik dvoch rozdielnych „právnických škôl“, t. j. prokuliánskej a sabiniánskej právnej školy, ktoré rímsky právnik Pomponius pomenoval „čosi ako rozličné školy – (diversas sectas)“ (D. 1,2,2,47).¹ Nešlo o školy v zmysle dnešných výchovno-vzdelávacích inštitúcií, ale skôr o dva názorové prúdy právneho myslenia, ktoré vznikli už na počiatku principátu. Inými slovami povedané, išlo o dva odlišné smery vo vyučovacej tradícii, v odovzdávaní právnych vedomostí a názorov, keď stúpenci týchto škôl **na určité právne otázky mali rozdielne právne názory**. Podľa Liebsa romanisti evidujú až šesťdesiatštyri významných právnych kontroverzií medzi uvedenými školami.² Jednu z nich teraz analyzujeme.

Kontroverzia sa týkala problematiky **platnosti odkazu**, ku ktorému bola pripojená „*condicio impossibilis*“, t. j. také podmienka, ktorú nebolo možné splniť či už z fyzických dôvodov (napr.: *ak sa prstom dotkneš neba*) alebo dôvodov právnych (napr.: *ak sa oženiš so sestrou alebo ak predáš chrám bohyně Vesty*).

Zmienku o uvedenej polemike nám zanechal klasický rímsky právnik Gaius, ktorý ako zvyčajne sabiniánskych právnikov nazval **našími učiteľmi** a tých prokuliánskych zas **stúpecami druhej školy**. Z textu Gaiových Inštitúcií (3,89) vyplýva, že podľa Sabiniánov pripojenie nemožnej podmienky k odkazu (ako právnemu úkonu *mortis causa*) nespôsobovalo jeho neplatnosť, lebo nemožnú podmienku pokladali za nepripojenú, resp. za nezapísanú. Naproti tomu Prokuliáni nerobili rozdiely medzi právnymi úkonmi „*mortis causa*“ a „*inter vivos*“ a preto podľa ich názoru pripojenie nemožnej podmienky k stipulácii alebo odkazu spôsobovalo neplatnosť uvedených úkonov.³ Vráťme sa však ku Gaiovmu textu opisujúcemu danú polemiku.

¹ „(...) *hi duo primum veluti diversas sectas fecerunt: nam ateius capito in his, quae ei tradita fuerant, perseverabat, labeo ingenii qualitate et fiducia doctrinae, qui et ceteris operis sapientiae operam dederat, plurima innovare instituit*“ (Pomp. D. 1,2,2,47).

² Porovnaj LIEBS, D.: Rechtsschulen und Rechtsunterricht im Prinzipat. In: ANRW II/15 (1976), s. 197-286.

³ Stanovisko Sabiniánov schválilo až justiniánske právo, podľa ktorého všeobecne platilo, že: „*nemožná podmienka pri ustanovení dediča, pri odkazoch a pri fideikomisocho sa považuje za nenapísanú*“ (Iust. Inst. 2, 14, 10). Na uvedenú tému porovnaj FERRINI, C.: *Teoria generale dei legati e dei fedecommissi secondo il diritto romano con riguardo all'attuale giurisprudenza*. Milano: U.

„Stipulácia je neplatná taktiež vtedy, keď niekto stipuluje s takou podmienkou, ktorá nie je možná, napríklad «ak by si sa prstom dotkol neba». Ale odkaz, zostavený s nemožnou podmienkou, považujú naši učitelia za záväzný práve tak, ako keby bol zostavený bez podmienky. Stúpenci druhej školy považujú odkaz práve tak neplatný, ako je neplatná stipulácia. A nepochybne je ťažké nájsť nejaký pádny dôvod pre rozlišovanie“ (Gai Inst. 3,98).

Nadviažeme na poslednú vetu, v ktorej sa Gaius priznáva, že nedokázal poskytnúť *ratio* pre rozlišovanie, pritom nie je celkom zrejmé, či jeho tvrdenie sa vzťahovalo na názorové postoje obidvoch škôl alebo len na postoj prokuliánskych právnikov. Domievame sa, že postoj Prokuliánov v tejto kontroverzii odrážal predklasické (muciánske) právne myslenie starých Rimanov (*veteres*), ktorí už pracovali s kazuistikou týkajúcou sa „nesplnenej podmienky“, avšak nie s problematikou týkajúcou sa „podmienky nemožnej“.⁴

Pokiaľ išlo o názor Sabiniánov, máme za to, že ich právny postoj bol v dobe ich pôsobenia novátorský a ovplyvnený učením gréckej filozofie (elejskými mysliteľmi a sokratovkými učencami patriacimi do tzv. megarskej školy). Preto poukážeme na učenie niektorých predstaviteľov uvedených filozofických smerov týkajúce sa konceptu „nemožnosti“, ktoré aj neskôr zohralo významnú úlohu vo vývoji dialektiky najmä pokiaľ išlo o používanie pravidla „*reductio ad impossibile*“. V dialektike, podľa učenia Zenóna z Eley (490-430 pred Kristom)⁵ a predstaviteľov megarskej školy (4. stor. pred Kristom), sa „potencialita“ nemá odlišovať od „aktualizácie“, čo v skutočnosti znamenalo popieranie akejkolvek zmeny.⁶ Koncept „možnosti“ (*possibilitas*), ktorý bol zasadený do tohto kontextu, nadobudol celkom osobitý význam.

Medzi starovekými gréckymi filozofmi nachádzame rôzne formulácie týkajúce sa pojmu „nemožnosti“ (*impossibilitas*). Napríklad predstaviteľ megarskej školy Diodoros Kronos z Iasa (+307 pred Kristom) sa zameriaval na dokazovanie nemožnosti zmeny a dôvodil, že možné je to, čo existuje, alebo čo bude existovať, avšak čo neexistuje a ani existovať nebude, to možné nie je.⁷ Jednoducho povedané, uvažovanie tohto filozofa sa zakladalo na tom, že nejaké tvrdenie, ktoré je raz určené ako nemožné, už nemôže zmeniť svoju modalitu alebo pravdivostnú hodnotu.⁸ Konceptom „možnosti“ sa zaoberal aj iný megarský filozof Filón, pre ktorého možné je vždy to, čo na základe svojej vnútornej

---

Hoepli, 1889, s. 333; BAVIERA, G.: *Le due scuole dei giureconsulti romani*. Roma: L'ERMA di Bretschneider, 1970, s. 97.

⁴ Porovnaj VOICI, P.: *Diritto ereditario romano* II. 2. vyd. Milano: A. Giuffrè, 1963, s. 609-611. Medzi príklady na najstaršie pripojené dohody obsahujúce podmienku možno zaradiť tzv. „*cautio Muciana*“, ktorú zaviedol začiatkom 1. stor. pred n. l. Quintus Mucius Scaevola. Išlo o dohodu, podľa ktorej, ak bola obdarovanému odkázaná vec pod rozvázovacou potestatívnou a negatívnou kondíciou, tak obdarovaný musel poskytnúť záruku na vrátenie danej veci v prípade, že podmienka bola splnená. Q. Mucius teda nerozlišoval medzi podmienkou nemožnou a podmienkou nesplnenou.

⁵ Aristoteles považoval Zenóna z Eley za vynálezcu dialektiky. Tento významný mysliteľ okrem iného poukázal na logické ťažkosti pri vysvetľovaní množstva a deliteľnosti vecí a pri vysvetľovaní pohybu vecí. Preslávil sa svojimi apóriami („*aporia*“, z gréčtiny - nedostatok, ťažkosť, rozpaky), ktoré sa zakladali na protikladnosti dvoch téz. Apóriami sa snažil dokázať, že nie je možná zmena a že nie je možné, aby bolo viac byť ako jedno jediné; porovnaj ŠOKA, S.: *Úvod do dejín filozofie*. Starovek. Bratislava: Spolok sv. Vojtecha, 1988, s. 42.

⁶ Podľa Aristotela príslušníci megarskej školy (ktorej učenie spočívalo v syntéze eleatskej a sokratovskej filozofie) zastávali názor, podľa ktorého nie je nutné rozlišovať medzi potencialitou a aktualizáciou. Išlo o neobvyklú tézu, ktorá podľa Aristotela v praxi znamenala negovanie akéhokolvek pohybu alebo zmeny. Myslitelia patriaci do megarskej školy v súlade s eleatskou filozofiou obhajovali jednotnosť a nemennosť súcna: zmena neexistuje, je len večné trvanie; porovnaj KNEALE, W. C. - KNEALE, M.: *Storia della logica*. (trad. A. G. Conte a L. Cafiero). Torino: Einaudi, 1972, s. 137, 142; ŠOKA, S.: *Stručný úvod do filozofie*. Ontológia. Kritika. 2. vyd. Bratislava: Spolok sv. Vojtecha, 1986, s. 36.

⁷ KNEALE, W. C. - KNEALE, M.: *Storia della logica*, s. 143.

⁸ Porovnaj ALEXANDER Z AFRODIZIADY: In: *Arist. Anal. Prior. I*, 183,34-184. In: DÖRING K.: *Die Megariker: kommentierte Sammlung der Testimonien*. Amsterdam: Grüner, 1972, frag. 135; ETTARI, D.: *La polemica sul possibile nel IV secolo a. C.* [Aristotele, Filone, Diodoro Crono, Crisippo] in una interpretazione moderna. In: *Metalogicon* (2000) XV, 1: dostupné na <http://www.metalogicon.org/rivista/2002gg/Ettari02gg.pdf>.

povahy je prístupné pravde, a nemožné zas to, čo na základe vlastnej schopnosti, nie je nikdy prístupné pravde.⁹

Diogenes Laertský (3. stor. pred Kristom) predstavil nasledovnú koncepciu „nemožnosti“: „nemožné je to, čo nie je prístupné pravde alebo to, čo je prístupné pravde a čomu vonkajšie okolnosti bránia byť pravdivé“.¹⁰

To, že uvedené filozofické myslenie pravdepodobne inšpirovalo sabiniánskych právnikov, môžeme ilustrovať na troch iných kontroverziách: v polemike týkajúcej sa problematiky určenia času od kedy možno považovať ťažné zviera za mancipanú vec (*res mancipi*),¹¹ ďalej v kontroverzii o stanovení veku dospelosti (*pubertas*)¹² a tiež aj v díspute o určení vlastníckeho práva k spracovanej veci (*specificatio*).¹³

V kontexte vyššie uvedených poznatkov prejdeme k polemike, ktorá je predmetom nášho záujmu, t. j. k odkazu, ku ktorému bola pripojená „*condicio impossibilis*“. Sabiniáni považovali nemožnú podmienku za podmienku nepravdivú, to znamená za podmienku, ktorú od počiatku nie je možné uskutočniť. Všetky spomenuté filozofické koncepcie „nemožnosti“ zachovávajú hodnotu ekvivalencie medzi spôsobilosťou (*potentia*) a uskutočňovaním (*actus*) podľa uvažovania elejských filozofov o nemeniteľnosti bytia. Nemožné je to, čo už od svojho vzniku nemá schopnosť byť pravdivé, teda nikdy, ani neskôr. Nemožná kondícia už od okamihu jej pripojenia k odkazu je kondíciou nepravdivou, nakoľko nemá počiatočnú schopnosť na to, aby bol realizovateľná. Pritom nemožná kondícia nie je totožná s kondíciou nesplnenou, ktorá má od začiatku schopnosť byť pravdivá, alebo súčasnosť existovať, hoci ešte nemá aktuálnu realitu.

Poručiteľ, ktorý zriadil odkaz, ku ktorému pripojil nemožnú podmienku, už od samého začiatku podmieňoval svoju vôľu takej udalosti, ktorá sa nikdy nezrealizuje. Natískajú sa nám dve otázky. Prečo obidve školy boli zajedno v otázke nemožnej podmienky, ktorá bola pripojená k právnomu úkonu mancipácie (ako úkonu *:inter vivos*) a prečo sa ich názory rozchádzali v otázke nemožnej podmienky pripojenej k legátu (ako úkonu *mortis causa*)? Sme presvedčení, že odpovede na dané otázky úzko súvisia s odlišnými pohľadmi škôl na problematiku nadobudnutia vlastníckeho práva. To znamená, že pri riešení uvedených právnych otázok sa pohľad Prokuliánov predovšetkým sústredil na štruktúru právnych inštitútov (a to na ich objektívnej báze), kým pohľad Sabiniánov sa predovšetkým upieral na ochranu vôle poručiteľa a cieľa, ktorý poručiteľ sledoval.

Presnejšie povedané, optika Prokuliánov bola v legáte zaostrená na jednostranné nadobudnutie zo strany legatária, pričom testamentárna vôľa bola pre nich objektívnou kauzou nadobudnutia. Avšak na cieľ, ktorý sledoval poručiteľ (*de cuius*), títo právnici neprihliadali.

Naproti tomu optika Sabiniánov sa v dispozíciách *mortis causa* v prvom rade koncentrovala na cieľ, ktorý sledoval poručiteľ a tým aj na ochranu jeho vôle. Následné nadobudnutie odkazu odkazovníkom potom odôvodňovali na základe vzťahu s predchádzajúcim vlastníkom (teda poručiteľom).

Pokiaľ išlo o ciele, ktoré sledoval poručiteľ, tie mohli byť nasledovné. Účelom testamentárnej dispozície odkazu bolo, aby tretia osoba (*legatarius*) nadobudla z pozostalosti určitú vec; účelom

⁹ KNEALE, W. C. - KNEALE, M.: *Storia della logica*. ... s. 147.

¹⁰ KNEALE, W. C. - KNEALE, M.: *Storia della logica*. ... s. 148.

¹¹ Pripomíname, že v uvedenej kontroverzii Sabiniáni považovali voly, kone, osly a mulice za mancipačné už od okamihu ich narodenia, a to na základe princípu potenciality: stále išlo o rovnaké zvieratá s určitými vlastnosťami a predosposíciami, ktoré bolo ďalej možné do budúcnosti rozvíjať. Preto z právneho hľadiska Sabiniáni považovali výcvik mancipačných zvierat za irelevantný (porovnaj Gai Inst. 2,14-15).

¹² V uvedenej polemike prokuliánska škola vypracovala abstraktný koncept nadobudnutia dospelosti prostredníctvom aplikácie princípu efektivity, kým tá sabiniánska zas aplikáciou princípu potenciality. Inak povedané, Sabiniáni zdôrazňovali kontinuitu ľudskej osoby, ktorá má v sebe už od narodenia zakódované všetky znaky, ktoré sa prejavujú v priebehu jej života (porovnaj Gai Inst. 1, 196). Porovnaj BRTKO, R.: Spor rímskoprávných škôl týkajúci sa problému *pubertas*. In: *Právněhistorické studie* 40 (2009) s. 319-325.

¹³ Je pravdepodobné, že aj v zmienenej kontroverzii sa Sabiniáni inšpirovali názormi gréckych filozofov (stoický realizmus) zdôrazňujúc, že samotné spracovanie veci nespôsobililo zánik matérie, ktorá naďalej existuje v novej forme (porovnaj Gai Inst. 2, 79; Ulp. D. 6,1,5; Gai. D. 41,1,7,7; lust. Inst. 2,1,25).

testamentárnej dispozície prepustenia na slobodu bolo zas to, aby otrok nadobudol slobodu a pri ustanovení dediča poručiť sledoval, aby vyvolená osoba nastúpila do právneho postavenia po zomrelom.

Okrem toho Gaius (Gai Inst. 2,154)¹⁴ nám zanechal osobitý a diskutabilný cieľ testátora, ktorý spočíval v ustanovení nutného dediča (otroka), ktorý prepustením na slobodu zdedil majetok zaťaženými dlhmi, a to preto, aby potupa (infamia), ktorá z dražobného predaja vecí vzišla, nepostihla testátora, ale otroka prepusteného na slobodu. Napriek tomu, že sabiniáni ochraňovali vôľu poručiť, prihliadali aj na osobitosti prípadu a preto Sabinus formuloval názor, podľa ktorého takto prepustený otrok má byť zbavený nečestnosti. Ďalší diskutabilný cieľ testátora spomína Gaius v súvislosti s prepustením otroka na slobodu za trest: „*ani slobodu nie je možné dať za trest, i keď sa o tom pochybovalo*“ (Gai Inst. 2,236).¹⁵ Ten istý Gaius (ako prívrženec Sabiniánov) rovnako považoval za neplatný odkaz, ktorý bol zriadený za účelom trestu (Gai Inst. 2,235).¹⁶ V kontexte vyššie povedaného chceme upozorniť na to, že aj nemožná podmienka (*condicio impossibilis*) bola voči odkazu v takom istom vzťahu ako trest voči ustanoveniu za dediča alebo ako trest voči prepusteniu otroka na slobodu.

Sme presvedčení, že z tohto dôvodu Sabiniáni nemožnú podmienku pripojenú k odkazu pokladali za nezapísanú (*pro non scsripta*) - teda za nepripojenú - nakoľko bola v rozpore s hlavným sledovaným cieľom poručiť. Pripomíname, že hlavným cieľom poručiť bolo poskytnutie majetkovej výhody odkazovníkovi z partikulárnych dôvodov.

Na záver sa pokúsime sumarizovať výsledky analýzy danej kontroverzie. **Prokuliáni** ostali verní **predklasickému** právnemu mysleniu, a preto (tak, ako to uskutočnil Quintus Mucius Scaevola)¹⁷ nemožnú kondíciu pokladali za kondíciu nesplnenú. V skutočnosti ju interpretovali z objektívneho hľadiska a podobne ako starí Rimania (*veteres*) na nadobudnutie vlastníckeho práva k odkazu hľadeli cez prizmu jednostranného právneho úkonu odkazovníka. Ich primárny pohľad na danú problematiku smeroval k osobe odkazovníka a preto eventuálnu nezhodu medzi cieľom, ktorý sledoval poručiť a štruktúrou právneho inštitútu nepovažovali za právne relevantnú.

Pohľad **Sabiniánov** v predmetnej kontroverzii bol primárne zameraný na **účel testamentárnej dispozície** (t. j. na poskytnutie majetkovej výhody odkazovníkovi) a tiež aj na nesúlad medzi týmto účelom a k odkazu pripojenou nemožnou kondíciou. Sabiniánom v podstate išlo o to, aby bagateľné vedľajšie ustanovenie nezmarilo cieľ dôležitého právneho úkonu. Preto uvedenú podmienku od začiatku považovali za nepravdivú a tým aj za nespôsobilú vyvolať právne účinky. Ich právny názor bol netradičný (inovatívny) a dá sa reálne predpokladať, že sa v ňom prejavil vplyv gréckej filozofie. Naproti tomu Labeo, a pred ním aj iní, ako Servius Sulpicius Rufus, pri riešení právnych problémov

---

¹⁴ „*Unde qui facultates suas suspectas habet, solet serum suum primo aut secundo uel etiam ulteriore gradu liberum et heredem instituere, ut si creditoribus satis non fiat, potius huius heredis quam ipsius testatoris bona ueneant, id est, ut ignominia, quae accidit ex uenditione bonorum, hunc potius heredem quam ipsum testatorem contingat; quamquam apud Fufidium Sabino placeat eximendum eum esse ignominia, quia non suo uitio, sed necessitate iuris bonorum uenditionem pateretur; sed alio iure utimur*“.

¹⁵ „*Nec libertas quidem poenae nomine dari potest, quamuis de ea re fuerit quaesitum*“.

¹⁶ „*Poenae quoque nomine inutiliter legatur. poenae autem nomine legari uidetur, quod coercendi heredis causa relinquitur, quo magis heres aliquid faciat aut non faciat (...)*“.

¹⁷ Q. Mucius Scaevola pôsobil začiatkom 1. st. pred Kristom.

pracovali s vtedy obvyklým prostriedkom „fikciou splnenia“,¹⁸ ale nikdy nie s konceptom „nemožnej podmienky“.¹⁹

Domnievame sa, že dôvody (*rationes*), ktoré viedli príslušníkov oboch škôl k riešeniu právnej problematiky týkajúcej sa platnosti odkazu, ku ktorému bola pripojená nemožná podmienka boli nasledovné: a) Prokuliáni zostali verní konceptu nesplnenej podmienky, s ktorou pracovali už starí právnici (*veteres*); b) Sabiniáni zaviedli nový princíp.

Z hľadiska výkladu skutkovej podstaty: a) Prokuliáni sa striktnie pridržali právnej štruktúry predmetných inštitútov; b) Sabiniáni zas favorizovali konkrétny cieľ, ktorý sledoval testátor.

Z hľadiska efektivity skutočností produkujúcich právne následky: a) Prokuliáni dávali dôraz len na aktuálne a účinné skutočnosti; b) Sabiniáni zas kládli dôraz na to, aby vôľa odkazovníka, ktorá ho oprávňovala k nadobudnutiu, bola od svojho počiatku fakticky (virtuálne) platná.

Pramene

Gai Institutionum commentarii quattuor. (KINCL, J.: Gaius. Učebnice práva ve čtyřech knihách. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, 326 s.)

Digesta seu Pandectae. Tomus I. (prekl. Blaho Peter, Vaňková Jarmila). Žilina : Eurokodex, 2008, 525 s.

Iustiniani Augusti Digesta seu Pandectae: testo e traduzione. Vol. I - V (a cura di Schipani Sandro). Milano: Giuffrè, 2005 - 2014.

Iustiniani Institutiones - Justiniánske Inštitúcie (preložil, úvod a poznámky napísal Peter Blaho). Bratislava – Trnava : Iura Edition, 2000, 439 s.

Použitá literatúra:

BAVIERA, G.: Le due scuole dei giureconsulti romani. Roma: L'ERMA di Bretschneider, 1970, 141 s.

BAVIERA, G.: Sul nome dei Proculiani e dei Sabiniani. Palermo, 1909, s. 112-120.

BRTKO, R.: Spor rímskoprávných škôl týkajúci sa problému pubertas. In: Právněhistorické studie 40 (2009) s. 319-325.

ETTARI, D.: La polemica sul possibile nel IV secolo a. C. [Aristotele, Filone, Diodoro Crono, Crisippo] in una interpretazione moderna. In Metalogicon (2000) XV, 1, dostupné na: <http://www.metalogicon.org/rivista/2002gg/Ettari02gg.pdf>.

FALCHI, G. L.: Le controversie tra sabiniani e proculiani. Milano: Giuffrè, 1981, 283 s.

FERRINI, C.: Teoria generale dei legati e dei fedecommessi secondo il diritto romano con riguardo all'attuale giurisprudenza. Milano: U. Hoepli, 1889, 709 s.

KNEALE, W. C. - KNEALE, M.: Storia della logica. (trad. A. G. Conte a L. Cafiero). Torino: Einaudi, 1972, 880 s.

LIEBS, D.: Rechtsschulen und Rechtsunterricht im Prinzipat. In: ANRW II/15(1976) s. 197-286.

MASI, A.: Studi sulla condizione nel diritto romano. Milano: Giuffrè, 1966, 286 s.

---

¹⁸ Názor Servia nachádzame vo fragmente D. 35,1,6,1. Pomponius ako autor fragmentu opisuje prípad ustanovenia dediča s podmienkou, že tento má prepustiť na slobodu určitých otrokov. Avšak niektorí z otrokov už boli mŕtvi. Neratius (ako predstaviteľ prokuliánov) vyjadril názor, že dedič nesplnil podmienku, ale nerozhodol o tom, či dotýčny bol alebo nebol schopný takúto podmienku splniť. Neratius vykladal dispozíciu literárne: otroci na slobodu prepustení neboli a preto dedič prišiel o dedičstvo. Následne Pomponius uviedol opačný názor Servia, podľa ktorého, ak testátor k dispozícii pripojil podmienku, že, „ak matka a dcéra budú žiť, a ak jedna z nich zomrie“, tak podmienka sa má považovať za splnenú. S názorom Servia súhlasil aj Labeo, ale Sabinus a Cassius považovali za správne hovoriť o nesplnenej podmienke, ktorú bolo nutné považovať za podmienku v testamente nenapísanú.

„Si servos certos quis manumisisset, heres esse iussus erat. quibusdam ex his ante mortuis neratius respondit defici eum condicione nec aestimabat, parere posset condicioni nec ne. sed servius respondit, cum ita esset scriptum " si filia et mater mea vivent" altera iam mortua, non defici condicione. idem est et apud labeonem scriptum. sabinus quoque et cassius quasi impossibiles eas condiciones in testamento positas pro non scriptis esse, quae sententia admittenda est“ (D. 35,1,6,1).

¹⁹ Porovnaj MASI, A.: Studi sulla condizione nel diritto romano. Milano: Giuffrè, 1966, s. 11 a nast.; WIELING, H. J.: Falsa demonstratio, condicio pro non scripta, condicio pro impleta im römischen Testament. In ZSS 87 (1970) s. 197-245.

- NICOSIA, G.: Animalia quae collo dorsove domantur. In: IVRA 18 (1967) s. 45-107.
- ŠOKA, S.: Stručný úvod do filozofie. Ontológia. Kritika. 2. vyd. Bratislava: Spolok sv. Vojtecha, 1986, 272 s.
- ŠOKA, S.: Úvod do dejín filozofie. Starovek. Bratislava: Spolok sv. Vojtecha, 1988, 170 s.
- VOCI, P.: Diritto ereditario romano II. 2. vyd. Milano: A. Giuffrè, 1963, 1076 s.
- STEIN, P.: The two schools of jurists in the early Roman Principate. In: Cambridge Law Journal 31 (1972) s. 8-31.
- WIELING, H. J.: Falsa demonstratio, condicio pro non scripta, condicio pro impleta im römischen Testament. In ZSS 87 (1970) s. 197-245.

Kontaktné údaje:

doc. JCDr. PaedDr. Róbert Brtko, CSc.
robert.brtko@flaw.uniba.sk
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Šafárikovo nám. č. 6
P. O. BOX 313
810 00 Bratislava
Slovenská republika

VÝVOJ TRESTNEJ JURISDIKCIE CISÁRSKÝCH ÚRADNÍKOV V OBDOBÍ PRINCIPÁTU¹

Martin Gregor

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: The change from the roman republic to the imperial rule gave, among others, also rise to the new type of process in the Roman criminal law. As a result of the cumulation of power it happened ever more frequently that the princeps delegated the decision making in the singular cases to his magistrates. The paper tries to track the development of their jurisdiction in criminal cases in which they acted essentially as judges. Except for general remarks about this type of judicial practice the paper focuses also on the specific agenda of pretorian prefect (*praefectus praetorio*) and urban prefect (*praefectus urbi*). Finally the paper aims to evaluate the criminal justice process of this type from the point of view of general theory of justice process including the research on the readily available parallels.

Abstrakt: S príchodom cisárstva sa v Rímskej ríši začal rozmáhať mimoriadny typ procesu aj v trestnom práve. V dôsledku kumulácie právomocí sa stávalo čoraz častejšie, že princeps delegoval rozhodovanie jednotlivých prípadov na svojich úradníkov. Príspevok sa preto pokúsi osvetliť vývoj ich právomocí v trestných veciach, kde v podstate pôsobili ako sudcovia. Popri všeobecných poznámkach o tomto druhu súdnictva sa článok zameria aj na špecifickú pôsobnosť prefekta prétoriánov a mestského prefekta. V neposlednom rade sa príspevok pokúsi o zhodnotenie tohto druhu trestného konania z hľadiska všeobecnej procesnej teórie, vrátane hľadania núkajúcich sa paralel.

Key words: the emperor's magistrates, criminal justice process, pricipate, the influence of the Roman criminal justice process on contemporary law

Klíčové slová: cisárski úradníci, trestný proces, principát, vplyv rímskeho trestného procesu na súčasné právo.

1 ÚVOD

Identita sudcu v trestnom procese starých Rimanov prekonala pomerne dynamický vývoj, v rámci ktorého bolo rozhodovanie jednotlivých prípadov zverené najmä kolektívnemu súdному orgánu, skôr zriedkavo aj samosudcovi (príslušnému magistrátovi). V najstaršom období sa stretávame s tzv. komiciálnym trestným procesom, ktorý bol vedený pred ľudovým zhromaždením.² Z dôvodu ťažkopádnosti tohto konania boli na vyšetrenie zvlášť závažných a poburujúcich trestných činov čoskoro zriadené mimoriadne súdne poroty (*quaestiones extraordinariae*). Od polovice druhého storočia pred Kr. napokon začali vznikať riadne a stále súdne poroty (*quaestiones perpetuae*), ktoré rozhodovali o spáchaní trestných činov na základe jednotlivých zákonov zakotvujúcich hmotnoprávnu aj procesnoprávnu stránku stíhania konkrétnych skutkových podstát.³ Historicky prvý orgán tohto druhu vznikol na základe Kalpurniovho zákona o vydieraní provincií (*lex Calpurnia repetundarum*) v roku 149 pred Kr. a podobným spôsobom bolo neskôr kreovaných viacero porôt pre najrôznejšie

¹ Príspevok je výstupom riešenia grantu APVV-17-0022 „Rímsko-kánonické vplyvy na slovenské verejné právo“.

² BRECHT, CH.: Zum römischen Komitialverfahren. In: Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Romanistische Abteilung, 59. Band. Weimar: Hermann Böhlau Nachfolger, 1939, s. 261-314.

³ K tomu bližšie pozri: KUNKEL, W.: Untersuchungen zur Entwicklung des römischen Kriminalverfahrens in vorsullanischer Zeit. München: Verlag der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, 1962, s. 45 a nasl.

trestné činy.⁴ Napríklad len Lucius Cornelius Sulla zriadil verejné trestné poroty pre falšovanie, pre otcovrahov, či úkladných vrahov.⁵ V dôsledku modifikácií postavenia sudcu a žalobcu v rámci načrtnutej genézy súdnych orgánov zároveň dochádzalo aj k zmenám samotného chápania trestného procesu, ktoré spočívali v metamorfózami medzi akuzáčnym a inkvizíčnym druhom konania.⁶

Magistráti sa však tiež určitým spôsobom zúčastňovali na realizácii trestnej politiky štátu, predovšetkým prostredníctvom ich disciplinárnej právomoci (*coercitio*). V dôsledku toho im Cicero s určitými obmedzeniami priznával právo „*trestať previnilého občana pokutou, väzením alebo bitkou, pokiaľ to nezakáže úrad s rovnakou alebo vyššou právomocou alebo ľud, ku ktorým sa podáva odvolanie. Preto, ak úradník niekoho odsúdi alebo navrhne trest, nech stanovenie pokuty a trestu prebieha prostredníctvom ľudu*“.⁷ Teda, aby magistrát predišiel uplatneniu práva provokácie voči svojmu rozhodnutiu, radšej často zveril celý trestný proces na rozhodnutie priamo ľudovému zhromaždeniu.⁸ Úradník s impériom plnil významné povinnosti vo vzťahu k realizácii komiciálneho trestného procesu.⁹ Predpokladá sa, že aj v neskoršom období predsedal stálym súdnym porotám prétor ako *iudex quastionis* (výnimočne *aedil*).¹⁰ Trestná právomoc magistráta sa však týmto spôsobom nevyčerpávala. Magistrát mohol bez ďalšieho vykonávať súdnictvo a trestať osoby, na ktoré sa právo provokácie nevzťahovalo (napr. vojaci obvinení za vojenský delikt, ženy, neslobodní, cudzinci), no jeho jurisdikcia sa stávala úplne neobmedzenou predovšetkým mimo mestského okruhu (*pomoerium*) Ríma.¹¹

Práve táto neohraničená moc, ktorú mohol vo všeobecnosti magistrát uplatňovať v provinciách, sa napokon stala jedným z významných pilierov osobného postavenia prvého cisára, čo napokon dopomohlo k nastoleniu principátu. Udelenie najvyššieho prokonzulského impéria (*imperium proconsulare maius et infinitum*) v roku 23 pred Kr. prvému cisárovi Augustovi zabezpečilo vrchný dohľad nad všetkými provinciami Rímskej ríše, vrátane velenia nad tamojšími légiami, ktoré bolo napokon v roku 19 pred Kr. rozšírené ako konzulské impérium aj na samotný Rím.¹² Pri výkone súdnictva tiež možno nájsť akýsi predobraz cisárskych právomocí v postavení magistráta, ktoré bolo v období neskorej republiky rôzne mocensky variované (*imperium domi a imperium militiae* / riadne a mimoriadne magistratúry a ďalšie prvky).

Principát bol založený na princípe dualizmu. Republikánska a cisárska dvojkoľajnosť sa prejavovala nielen v rozdelení rímskych provincií, ale aj v rámci usporiadania verejnej správy.¹³ Tieto

⁴ KASER, M.: Römische Rechtsgeschichte. Zweite Auflage. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1967, s. 125. Táto správa sa však zrejme odvodzuje z Cicerónovho Brut. 106.

⁵ Pomp. D. 1,2,2,32 (*l. sing. Enchiridii*). Pomponiov výpočet však nie je úplný (napríklad neuvádza *quaestio de iniuriis a quaestio maiestatis* a ďalšie).

⁶ SANTALUCIA, B.: Verbrechen und ihre Verfolgung im antiken Rom. Lecce: Ed. del Grifo, 1997, s. 27.

⁷ CICERO, de leg. 3,3,6. Porovnaj: CICERO, M. T.: O zákonech. Latinsko-české vydání. Praha: Oikoymenh, 2017, s.141. Podobne: proti konzulom „*sa je možné brániť na ľudovom zhromaždení a nemôžu potrestať rímskeho občana bez súhlasu ľudu*“ (Pomp. D. 1, 2, 2, 16).

⁸ EISENLOHR, CH.: Die Provocatio ad Populum: Ein Beitrag zur Geschichte des römischen Strafrechts. Schwerin: Hofbuchd. F. Wärensprung, 1858, s. 139 a nasl.; SIBER, H.: Provocatio. In: Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Romanistische Abteilung, 62. Band. Weimar: Hermann Böhlau Nachfolger, 1942, s. 376-390.

⁹ ZUMPT, A.: Der Criminalprocess der Römischen Republik. Leipzig: Verlag von B. G. Teubner, 1871, s. 5-6.

¹⁰ BRENNAN, T.: The Praetorship in the Roman Republic. Volume I. New York: Oxford University Press, 2000, s. 368-370; pozri aj vynikajúcu štúdiu: LENGLE, J.: Die Auswahl der Richter im römischen Quästionsprozeß. In: Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Romanistische Abteilung, 53. Band. Weimar: Hermann Böhlau Nachfolger, 1933, s. 277-280; RUDORFF, A.: Römische Rechtsgeschichte. Zweiter Band. Leipzig: Verlag von B. Tauchnitz, 1859, s. 337-339.

¹¹ MOMMSEN, T.: Römisches Strafrecht. Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot, 1899, s. 142 a nasl.

¹² GREGOR, M.: Rímsky štát a právo za vlády cisára Augusta. Praha: Leges, 2018, s. 50. Pozri aj: MOMMSEN, T.: Römisches Staatsrecht. Zweiter Band. Zweite Auflage. Leipzig: Verlag von S. Hirzel, 1877, s. 810-833.

¹³ Bližšie pozri: SKŘEJPEK, M.: Charakter a podstata státní správy za principátu. In: Acta Universitatis Caroliniae – Iuridica 1/2010. Praha: Karolinum, 2010, s. 14-16.

aspekty prirodzene determinovali aj zmeny v oblasti rímskeho súdництва, kde sa začalo vyvíjať popri zaužívaných typoch konania aj tzv. mimoriadne preskúmanie (*cognitio extra ordinem*). Kým prvý druh sa opieral o tradičné inštitúty procesného republikánskeho práva a postupne doznieval, druhý model stelesňoval osobitný právomoc cisárskych úradníkov, ktorým cisár umožnil rozhodovať spory, bez ohľadu na zavedený výkon súdництва.¹⁴ Tento vývoj bol charakteristický nielen pre civilinoprávne,¹⁵ ale rovnako aj pre trestné konanie.

Tento príspevok sa preto pokúsi bližšie osvetliť postavenie a právomoc cisárskych úradníkov pri posudzovaní trestných káuz v rámci *cognitio extra ordinem*. Za týmto účelom sa však musí nevyhnutne zaoberať aj analýzou trestnej jurisdikcie samotného princepsa. Autor by totiž na tomto mieste rád poskytol krátku úvahu o otázke, či sa právomoci cisárskych úradníkov v tejto oblasti opierali aj o nejaký autonómny fundament alebo boli naozaj len prejavom čirej delegácie jediného a rozhodujúceho cisárovho oprávnenia súdiť trestné veci. Možno teda vzťah cisára a jeho podriadených úradníkov charakterizovať obľúbeným plotinovským pojmom, že na nich prasto vyžarovala (emanovala) cisárska právomoc?

2 JURISDIKCIA CISÁRA V TRESTNÝCH VECIACH

Cisárska súdna právomoc spočívala - okrem obvyklých oprávnení magistráta - na generálnej plnej moci rozhodovať o odvolaniach z celej ríše, ktoré nadobudol cisár Augustus v roku 30 p. n. l. po Actijskom víťazstve. V prípade porotných súdov mu bolo priznané právo na uplatnenie tzv. Aténiného hlasu, vďaka čomu mohol prehlasovať aj väčšinové opozitné vótum. Minimálne prvý cisár sa „aktívne zúčastňoval na súdoch a niekedy tam býval až do noci, keď sa necítil zdravý, súdil aj doma na posteli.“¹⁶ Napriek tomu, niektoré procesy predsa len boli zverené cisárovým zmocnencom. Preto môžeme hovoriť o tom, že v období principátu posudzoval určitú trestnú vec buď cisár osobne – pričom vo výkone tejto právomoci mu mohol pomáhať tzv. dvorský súd – alebo trestnú moc delegoval na niektorého zo svojich úradníkov.¹⁷

Hoci v rámci prvej možnosti sa cisár zúčastňoval vedenia sporu osobne, na pomoc si mohol povolať aj ďalších porotcov, ktorí potom spolu s ním tvorili tzv. dvorský súd. Tento poradný orgán bol kreovaný na spôsob konzília združujúceho sa okolo najvyšších magistrátov ešte v období vrcholnej republiky. Prípadný názor členov tohto súdu však pre cisára nebol záväzný, ba dokonca ich mohol celkom ignorovať, ako to robil napríklad Nero. Zachovala sa správa o tom, že „keď sa Nero odobral na poradu po ukončení súdnych rečí, neradil sa o ničom spoločne alebo verejne s ostatnými, iba v tichosti a úplne sám si prečítal stanoviská každého poradcu a potom vyhlásil rozsudok, ktorý sa mu zapáčil, akoby o tom rozhodla väčšina“, čo realizoval vždy až na nasledujúci deň a to len písomne.¹⁸ Dvorský súd nikdy nemal ambíciu, aby sa stal samostatným orgánom, naopak, vždy predstavoval len výraz vôle cisára.

Jednotliví porotcovia dvorského súdu boli až do obdobia vlády adoptovaných cisárov povolávaní ad hoc, teda výlučne od prípadu k prípadu. Ešte Plínius v jednom zo svojich listov spomína, ako „mohol vidieť cisárovu spravodlivosť“, keď bol raz menovaný do spomínaného konzília na posúdenie troch rôznych prípadov, ktoré sa mali byť prerokované. Súdne pojednávania sa konali

¹⁴ BLEICKEN, J.: Verfassungs- und Sozialgeschichte des Römischen Kaiserreiches. 1. Band. Dritte Auflage. Paderborn: Ferdinand Schöningh, 1989, s. 186-187.

¹⁵ K výkonu súdництва a postaveniu sudcu v rámci civilného *cognitio extra ordinem* pozri: KASER, M. - HACKL, K. Das Römisches Zivilprozessrecht. München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1996, s. 445 a nasl.

¹⁶ Suet. Aug. 33. Porovnaj: SUETONIUS TRANQUILLUS, G.: Životopisy rímskych cisárov. Bratislava: Vydavateľstvo spolku slovenských spisovateľov, 2010, s. 71. Tento fragment však upútal našu pozornosť aj z iného dôvodu. Životopisec na tomto mieste popisuje aj Augustovu miernosť pri pojednávaní o falšovaní závetu podľa Corneliohvo zákona, pričom už sme si dovolili uviesť, že vo vzťahu k tomuto trestnému činu bola príslušná osobitná *quaestio*. Pritom spomína aj to, že dával ostatným sudcom tabuľky na rozhodnutie s nápisom oslobodiť, odsúdiť, odpustiť.

¹⁷ MOMMSEN, T.: Römisches Strafrecht. Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot, 1899, s. 260.

¹⁸ Suet. Nero 15. Porovnaj: SUETONIUS TRANQUILLUS, G.: Životopisy rímskych cisárov. Bratislava: Vydavateľstvo spolku slovenských spisovateľov, 2010, s. 201-202.

v cisárovej vile pri Centumellách počas dvoch dní a členovia konzília boli po skončení ich úlohy honorovaní vecnými darmi.¹⁹

Cisár Hadrián sa však rozhodol upevniť a ustáliť štruktúru tohto orgánu. Od jeho vlády ho tvorili spravidla trvalo vymenovaní úradníci cisárskej kancelárie a ďalší hodnostári cisárskeho dvora, pričom sa preferovali najmä osoby znalé práva, hoci to nevyklúčovalo, aby určité osoby boli mimoriadne pribraté alebo naopak vylúčené z prejednávania veci.²⁰ Konkrétne, v rámci Hadriánovho súdu nezasadali len jeho priatelia a najbližší pomocníci, ale aj právnici, menovite Iuventinus Celsus, Salvius Julianus, Neratius Priscus a ďalší, hoci každého z nich musel údajne schváliť senát.²¹ Z hľadiska stavu prevládali v tomto súde predovšetkým jazdci, ktorí zároveň tvorili najpočetnejší substrát cisárskej administratívy, no v jeho rámci boli zastúpení aj senátori.²² Hadrián nedovolil, aby spory týkajúce sa senátorov prejednávali jazdci, bez ohľadu na to, či bol cisár osobne prítomný alebo nie.²³

V rámci osobného výkonu spravodlivosti zo strany cisára bol významnou úlohou poverený veliteľ jeho osobnej stráže, *praefectus praetorio*. Možno sa domnievať, že bol zodpovedný za dočasné pozbavenie osobnej slobody obvineného v priebehu súdneho procesu pred cisárom. Ak bol obvinený v trestnej veci zadržaný, eventuálne dopravený pred cisára z provincie, je pravdepodobné, že bol vo väzbe pod vojenským dozorom v kasárňach prétoriánov.²⁴ V liste Filipanom sa napríklad sv. Pavol zmieňuje o tom, že „jeho okovy sa stali známymi v Kristovi v celom prétorii“, čo podľa Mommsena môže evokovať, že bol zadržaný na mieste, kde sa zdržiavali prétoriáni.²⁵

Po vynesení rozsudku zodpovedal prefekt prétoriánov aj za jeho výkon. Pritom však ostával závislý od vôle cisára. Tomu zodpovedá zaujímavý prípad v období Nerónovej vlády, keď prefekt prétoriánov Burrus chcel potrestať dvoch chytených lúpežníkov. O vydanie rozsudku smrti musel požiadať cisára. Nero len „*znechutene zvolal, že to skrátka chce a teraz písať nemôže*“.²⁶ Intenzitu námahy, ktorú musel Burrus vyvinúť pre vydanie rozsudku dáva určitý dôkaz o nutnosti cisároveho rozhodnutia.²⁷ Prefekt prétoriánov síce vykonával aj priamu trestnú právomoc, ale len nad určenými vojakmi a nižšími sluhami (čeladou) cisárskeho dvora, no v prípade iných osôb sa jeho postavenie redukovalo na úlohu vykonávateľa. Podobná sémantika napokon vyplýva už z opisu kreácie tohto úradu, keď Dio Cassius hovorí, že „...dvaja z najlepších rytierov sa stanú veliteľmi telesnej stráže cisára, pretože je nebezpečné zveriť túto funkciu len jednému človeku a určite by povedlo k zmätkom, ak by ju vykonávalo viac osôb, pričom by mali veliť prétoriánom a všetkým vojakom v Itálii, s právomocou poslať každého z nich na smrť v prípade potreby, okrem centuriónov a vojakov slúžiacich magistrátovi s hodnosťou senátora...“²⁸

3 JURISDIKCIA JEDNOTLIVÝCH CISÁRSKÝCH ÚRADNÍKOV

Princeps však nemusel byť vždy vecne a časovo disponovaný na osobné vedenie trestného procesu. Ak to uznal za vhodné, mohol určiť svojho zástupcu, ktorý pôsobil ako sudca v konkrétnom spore. K podobnej forme delegácie trestnej právomoci najčastejšie dochádzalo prostredníctvom špeciálneho mandátu – smernice. Poverenie na vedenie procesu za cisára možno dokumentovať na základe viacerých zmienok v Plíniových listoch. Napríklad, keď istá matka obžalovala u cisára svojich spoludedičov a prepustencov kvôli podozreniu, že otrávil jej syna, od cisára dostala za sudcu istého

¹⁹ Plin. ep. 6,31. Porovnaj: PLINIUS: Dopisy. Praha: Svoboda, 1988, s. 200-201.

²⁰ MOMMSEN, T.: Römisches Strafrecht. Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot, 1899, s. 266.

²¹ Vita Hadr. 18. Porovnaj: The Scriptorum Historiae Augustae. I. Volume. Translation by D. Magie. Cambridge: Harvard University Press, 1991, s. 55.

²² MOMMSEN, T.: Römisches Strafrecht. Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot, 1899, s. 266-267.

²³ Vita Hadr. 8, 8-10. Porovnaj: The Scriptorum Historiae Augustae. I. Volume. Translation by D. Magie. Cambridge: Harvard University Press, 1991, s. 26.

²⁴ MOMMSEN, T.: Römisches Strafrecht. Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot, 1899, s. 267.

²⁵ Ad Philipp. 1, 13.

²⁶ Sen. de clem. 2,2. Porovnaj: SENECA, L. A.: De clementia – Über die Güte. Stuttgart: Reclam, 2007, s. 73.

²⁷ MOMMSEN, T.: Römisches Strafrecht. Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot, 1899, s. 267.

²⁸ Dio 52,54. Porovnaj: Dio's Roman History. Translation by E. Cary. VI. Volume. London: William Heinemann, 1917, s. 137.

Iulia Serviana.²⁹ Aj Digesta v 49. knihe potvrdzujú, že cisár mohol vymenovať osobitného sudcu, ktorému dokonca smel priznať aj výhodu, že voči jeho rozhodnutiu nebude možné vzniesť odvolanie. Takí sudcovia boli veľmi často vymenúvaní najmä Marcom Aureliom. Ulpianus však k tomu dodáva, že týmto spôsobom môže vymenovať sudcu jedine cisár, nikto iný.³⁰

Okrem toho však nemožno opomenúť, že trestná jurisdikcia nespočívala výhradne na cisárovi, či jeho splnomocnencoch, ale v skutočnosti sa na nej podieľala aj čoraz bujarejšia administratíva. Výraznejšie rozšírenie právomocí v danom období bolo charakteristické napríklad pre úrad mestského prefekta (*praefectus urbi*).³¹ Dohliadal na dodržiavanie verejného poriadku v Ríme. Na tento účel mu boli zverené donucovacie právomoci, ktoré sa v zásade neodlišovali od tradičného poňatia *coercitia* magistráta.³² Popri ukladaní obvyklých telesných trestov smel určitým osobám dočasne alebo natrvalo zakázať, aby sa zdržiavali vo vymedzených mestských okrskoch alebo sa zúčastnili na hrách, či verejných zábavách. Tiež mu prislúchalo mu právo zakázať vykonávanie určitej profesie, či obchodu.³³ Tieto oprávnenia policajnej povahy však už v období raného principátu boli doplnené aj o výkon súdnictva v trestných veciach, pričom je nutné zdôrazniť princíp konkurencie mestského prefekta vo vzťahu k verejným súdnym porotám. Uvedený stav dokumentuje napríklad fragment z Tacitových Letopisov, ktorý odôvodňuje prijatie uznesenia senátu – zrejme *Sc. Turpillianum* – stíhajúceho trestný čin tzv. nepoctivej žaloby (*praevaricatio*).³⁴ Tentoraz si však všimnime najmä prislusnosť prefekta a poroty v hmotnoprávnej veci falšovania závetu: „*rovňaká hanba postihla Valeria Pontika za to, že vinníkov pohnal pred prétora, aby neboli obžalovaní u mestského prefekta, zatiaľ čo by pod rúškom zákonov, neskôr podvodnou žalobou zmariť ich potrestanie*“.³⁵ Komentár nemôže byť jednoduchší: prétor zosobňuje predsedajúceho magistráta stálnej súdnej poroty za falšovanie závetu. Kým však proces pred porotou bol založený na odvekej akuzačnej zásade, mestský prefekt by postupoval ráznejšie pri dokazovaní i vedení konania ako takého. Tým sme poukázali nielen na existenciu oboch týchto orgánov, ale aj čoraz rozdielnejší spôsob vedenia procesu pred nimi.³⁶ Vykonával súdnictvo najmä v rámci vyšetrovania falošných testamentov, travičstva, únos, kvalifikované druhy krádeže, či spreneveru.³⁷

Zásadnú zmenu v oblasti týchto právomocí mestského prefekta predstavoval až slávny list cisára Septimia Severa, ktorý podľa viacerých romanistických teórií mohol vzniknúť medzi rokmi 203-205 po Kr.³⁸ Podľa Ulpianovho svedectva daný list začínal slovami, podľa ktorých cisár „*zveruje mesto svedomitej ochrane prefekta*“, z čoho možno odvodiť, že nech sa v meste stane akýkoľvek skutok, spadá do jeho právomocí.³⁹ Ulpianus odkazuje na tento list s právnickou precíznosťou hneď vo viacerých ďalších fragmentoch, ktoré zároveň dokresľujú našu víziu o ňom: „*List božského Severa mestskému prefektovi Fabiovi Cilonovi zreteľne dokazuje, že mestská prefektúra si pre seba vyhradila*

²⁹ Plin ep. 7,6. s. 211.

³⁰ Ulp. D. 49,2,1,4 (*l. l. app.*)

³¹ VITUCCI, G.: Ricerche sulla praefectura urbi in età imperiale (I-III.). Roma: Bretschneider, 1956, s. 45 a nasl.

³² LEVY, E.: Gesetz und Richter im kaiserlichen Strafrecht. In: Gesammelte Schriften II zu seinem 80. Geburtstag. Köln-Graz: Böhlau Verlag, 1963, s. 453 a nasl.

³³ Ulp. D. 1,12,1,13 (*l. sing. de off. praef.*).

³⁴ REIN, W.: Das Criminalrecht der Römer von Romulus bis auf Justinianus. Ein Hülfsbuch. Leipzig: Verlag von K. Köhler, 1844, s. 812.

³⁵ TACITUS, Annales 14,41. Porovnaj: TACITUS. *Letopisy*. Přeložil A. Minařík a A. Hartmann. Praha: Svoboda, 1975, s. 393.

³⁶ O pomere akuzačného a inkvizičného typu procesu v rámci *cognitio extra ordinem* (vrátane zhrnutej romanistickej polemiky) pozri: SANTALUCIA, B.: *Accusatio i inquisitio w procesie karnym okresu cesarstwa*. In: *Zeszyty Prawnicze*, 2002, roč. 2, č. 2, s. 8 a nasl.; ZALEWSKI, B.: *Zasada skargowości w rzymskim procesie karnym przed quaestiones perpetuae*. In: *Studia Iuridica Lublinensia*, 2016, roč. 15, č. 3, s. 1016 a nasl.

³⁷ SACHERS, E.: *Praefectus urbi*. In: *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*. 44. Halbband (*Praefectura-Priscianus*). Stuttgart: Alfred Druckenmüller Verlag, 1954, s. 2522.

³⁸ LOSHUERTOS, J.: *La epistula Severi ad Fabium Cilonem*. In: *Estudios jurídicos en homenaje al Profesor Ursicino A. Suárez*. Madrid: Universidad Complutense de Madrid, 1978, s. 248-249.

³⁹ Ulp. D. 1,12,1,4 (*l. sing. de off. praef.*).

súdna právomoc nad vôbec všetkými zločinními a to nielen tými, ktoré boli spáchané v meste, ale aj mimo mesta, ba v celej Itálii“.⁴⁰ Vo vzťahu k demonštratívne výpočtu jednotlivých trestných činov sa napríklad spomína iný list cisárov Severa a Antonína prefektovi vigilov, v ktorom explicitne prikazujú, aby „osoby usvedčené z úmyselného založenia požiaru odoslal k nášmu priateľovi, mestskému prefektovi Fabiovi Cilonovi“.⁴¹ Výnimočná trestná jurisdikcia mestského prefekta bola vzápätí doplnená aj mimoriadnou právomocou pri ukladaní trestov: „Mestský prefekt má osobitné právo odsúdiť na nútené práce do baní, ako je to výslovne stanovené v liste božského Severa Fabiovi Cilonovi“,⁴² alebo „aj keď právo deportácie na ostrov nebolo prepožičané miestodržiteľom provincií, napriek tomu bolo dané mestskému prefektovi, ako sa to výslovne ustanovilo v liste božského Severa mestskému prefektovi, Fabiovi Cilonovi“.⁴³ Možno predpokladať, že samotné Ulpianove texty vznikli až po Severovej smrti, čomu nasvedčuje jeho predikát „božský“.⁴⁴ V tejto podobe sa nám črtá priam neobmedzená právomoc mestského prefekta súdiť a ukladať tresty.

4 ZÁVER

Činnosť stálych porotných súdov (*quaestiones*) oproti cisárovej trestnej jurisdikcii v praxi výrazne upadla už s príchodom principátu. Napriek tomu, *cognitio extra ordinem* sa ešte určitý čas vyvíjalo paralelne s touto formou rozhodovania sporov. Zánik súdnych porôt bol predmetom mnohých polemík, minimálne v nemeckej romanistike 19. storočia. Podľa niektorých autorov „*quaestiones* miznú už v priebehu prvého storočia po narodení Krista, ale v každom prípade už po nich niet ani stopy za vlády cisára Caracallu“,⁴⁵ iní autori sa na základe osobitého výkladu prameňov domnievali, že stále súdne poroty prestali fungovať ešte v prvých rokoch principátu, za vlády cisára Augusta,⁴⁶ ale oproti tejto kontroverznej mienke sa zdvihla vlna odporu reprezentovaného najmä treťou teóriou. Jej stanovisko počítalo s pôsobením *quaestiones* až do polovice tretieho storočia po Kr.⁴⁷ V súčasnosti sa pokladá za najpravdepodobnejšiu, pričom úpadok *quaestiones* mohol nastať niekedy v období vlády Severovcov a zanikli v ére anarchie po smrti Alexandra Severa. Svoju úlohu najdlhšie plnila porota stíhajúca zločin cudzoložstva, ktorú založil Augustus.⁴⁸ K tejto diskusii si dovoľíme doložiť len fragment zo života Marca Aurelia, podľa ktorého až za jeho vlády bola porotám odňatá právomoc rozhodovať v najťažších veciach: „Hrdelné zločiny proti väzeným osobnostiam vyšetroval sám, a to so zvrchovanou spravodlivosťou, čím ponížil pretora, ktorý postupoval pri výsluchu vinníkov veľmi rýchlo“.⁴⁹ Zmienka o pretorovi (ako predsedajúcom súdnej poroty) zároveň znamená, že v období jeho vlády museli predsa len ešte jestvovať, aj keď im práve Marcus Aurelius ich právomoci značne obmedzil.

Predmetný článok poukázal na spôsoby, akým vykonával trestné súdnictvo v starom Ríme princeps a jeho úradníci, najmä mestský prefekt. Z uvedeného v texte jasne vyplýva verifikácia hypotézy, ktorú obsahuje tento príspevok vo svojom úvode. Právomoc cisárskych úradníkov nie je samostatná, ale odvodzuje sa vždy od cisárovho postavenia. Môžu ju nadobudnúť na základe generálneho alebo iba ad hoc oprávnenia, resp. delegácie od cisára.

Použitá literatúra:

⁴⁰ Ulp. D. 1,12,1 (*l. sing. de off. praef.*).

⁴¹ Ulp. D. 1,15,4 (*lib. sing. de off. praef.*).

⁴² Ulp. D. 48,19,8,5 (*lib. IX. de off. Proc.*).

⁴³ Ulp. D. 48,22,6,1 (*lib. IX. de off. Proc.*).

⁴⁴ Knihu o mestskom prefektovi údajne napísal okolo roku 215 n. l. Pozri: HONORÉ, T.: Ulpian: Pioneer of Human Rights. New York: Oxford University Press, 2002, s. 199.

⁴⁵ MITTERMAIER, C. J.: Das deutsche Strafrecht. Erster Teil. Heidelberg: Academische Verlagsbuchhandlung J. Mohr, 1845, s. 75.

⁴⁶ GEIB, G.: Geschichte des römischen Criminalprocesses bis zum Tode Justinian's. Leipzig: Weidmann'sche Buchhandlung, 1842, s. 395 (Plin. Ep. 2, 11, 12; Tac. ann. 3, 17).

⁴⁷ Pre komplexné odôvodnenie tohto prístupu pozri: DANZ, H.: Lehrbuch der Geschichte des römischen Rechts. Erster Teil. Zweite Auflage. Leipzig: Verlag von Breitkopf und Härtel, 1871, s. 214.

⁴⁸ BAUMAN, R.: Crime and Punishment in Ancient Rome. New York: Routledge, 1996, s. 118.

⁴⁹ Vita Marci 24,2. Porov. Portréty svetovládčů I (Od Hadriana po Alexandra Severa). Přeložil J. Burian. Praha: Svoboda, 1982 s. 80.

Právne a neprávne pramene:

Digesta Iustiniani.

CICERO, M. T.: O zákonech. Latinsko-české vydání. Přeložil M. Novotný. Praha: Oikoymenth, 2017. 202 s. ISBN 978-80-7298-173-1.

Dio's Roman History. Translation by E. Cary. VI. Volume. London: William Heinemann, 1917. 492 s. PLINIUS: Dopisy. Přeložil L. Vidman. Praha: Svoboda, 1988. 387 s.

Portréty světovládců I (Od Hadriana po Alexandra Severa). Přeložil J. Burian. Praha: Svoboda, 1982. 347 s.

SENECA, L. A.: De clementia – Über die Güte. Übersetzt K. Büchner. Stuttgart: Reclam, 2007. 116 s. ISBN 978-3-15-008385-7.

SUETONIUS TRANQUILLUS, G.: Životopisy římských císařů. Přeložila E. Šimovičová. Bratislava: Vydavateľstvo spolku slovenských spisovateľov, 2010. 311 s. ISBN 978-80-8061-427-0.

TACITUS. *Letopisy*. Přeložil A. Minařík a A. Hartmann. Praha: Svoboda, 1975. 554 s.

The Scriptorum Historiae Augustae. I. Volume. Translation by D. Magie. Cambridge: Harvard University Press, 1991. 493 s. ISBN 0-674-99154-0.

Monografie a učebnice:

BLEICKEN, J.: Verfassungs- und Sozialgeschichte des Römischen Kaiserreiches. 1. Band. Dritte Auflage. Paderborn: Ferdinand Schöningh, 1989. 367 s. ISBN 3-506-99403-4.

BRENNAN, T.: The Praetorship in the Roman Republic. Volume I. New York: Oxford University Press, 2000. 972 s. ISBN 0-19-5114460.

DANZ, H.: Lehrbuch der Geschichte des römischen Rechts. Erster Teil. Zweite Auflage. Leipzig: Verlag von Breitkopf und Härtel, 1871. 225 s.

EISENLOHR, CH.: Die Provocatio ad Populum: Ein Beitrag zur Geschichte des römischen Strafrechts. Schwerin: Hofbuchd. F. Wärensprung, 1858. 189 s.

GEIB, G.: Geschichte des römischen Criminalprocesses bis zum Tode Justinian's. Leipzig: Weidmann'sche Buchhandlung, 1842. 693 s.

GREGOR, M.: Římský štát a právo za vlády cisára Augusta. Praha: Leges, 2018. 197 s. ISBN 978-80-7502-304-9.

HONORÉ, T.: Ulpian: Pioneer of Human Rights. New York: Oxford University Press, 2002. 301 s. ISBN 0-19-924424-3.

JONES, A. H. M.: Studies in Roman Government and Law. New York: Barnes & Noble, 1968. 243 s.

KASER, M.: Römische Rechtsgeschichte. Zweite Auflage. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1967. 327 s.

KASER, M. - HACKL, K. Das Römische Zivilprozessrecht. München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1996. 713 s. ISBN 3-406-40490-1.

KUNKEL, W.: Untersuchungen zur Entwicklung des römischen Kriminalverfahrens in vorsullanischer Zeit. München: Verlag der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, 1962. 149 s.

MITTERMAIER, C. J.: Das deutsche Strafrecht. Erster Teil. Heidelberg: Academische Verlagsbuchhandlung J. Mohr, 1845. 635 s.

MOMMSEN, T.: Römisches Staatsrecht. Zweiter Band. Zweite Auflage. Leipzig: Verlag von S. Hirzel, 1877. 1146 s.

MOMMSEN, T.: Römisches Strafrecht. Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot, 1899. 1078 s.

REIN, Wilhelm. Das Criminalrecht der Römer von Romulus bis auf Justinianus. Ein Hilfsbuch. Leipzig: Verlag von K. Köhler, 1844. 936 s.

RUDORFF, A.: Römische Rechtsgeschichte. Zweiter Band. Leipzig: Verlag von B. Tauchnitz, 1859. 496 s.

SANTALUCIA, Bernardo. Verbrechen und ihre Verfolgung im antiken Rom. Lecce: Ed. del Grifo, 1997. 142 s. ISBN 88-7261-1113.

VITUCCI, G.: Ricerche sulla praefectura urbi in età imperiale (I-III.). Roma: Bretschneider, 1956. 124 s.

ZUMPT, A.: Der Criminalprocess der Römischen Republik. Leipzig: Verlag von B. G. Teubner, 1871. 557 s.

Články v časopisoch a v zborníkoch:

- BRECHT, CH.: Zum römischen Komitialverfahren. In: Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Romanistische Abteilung, 59. Band. Weimar: Hermann Böhlau Nachfolger, 1939, s. 261-314.
- LENGLE, Joseph. Die Auswahl der Richter im römischen Quästionsprozeß. In: Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Romanistische Abteilung, 53. Band. Weimar: Hermann Böhlau Nachfolger, 1933, s. 275-296.
- LEVY, E.: Gesetz und Richter im kaiserlichen Strafrecht. In: Gesammelte Schriften zu seinem 80. Geburtstag. II. Band. Köln: Böhlau Verlag, 1963, s. 433-508.
- LOSHUERTOS, J.: La epistula Severi ad Fabium Cilonem. In: Estudios jurídicos en homenaje al Profesor Ursicino A. Suárez. Madrid: Universidad Complutense de Madrid, 1978, s.247-251. ISBN 84-600-1147-X.
- SACHERS, E.: Praefectus urbi. In: Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft. 44. Halbband (Praefectura-Priscianus). Stuttgart: Alfred Druckenmüller Verlag, 1954, s. 2502-2534.
- SANTALUCIA, B.: Accusatio i inquisitio w procesie karnym okresu cesarstwa. In: Zeszyty Prawnicze, 2002, roč. 2, č. 2, s. 7-21. ISSN 2353-8139.
- SIBER, H.: Provocatio. In: Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Romanistische Abteilung, 62. Band. Weimar: Hermann Böhlau Nachfolger, 1942, s. 376-391.
- SKŘEJPEK, M.: Charakter a podstata státní správy za principátu. In: *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica 1/2010*. Praha: Karolinum, 2010, s. 13-21. ISSN 0323-0619.
- ZALEWSKI, B.: Zasada skargowości w rzymskim procesie karnym przed quaestiones perpetuae. In: *Studia Iuridica Lublinensia*, 2016, roč. 15, č. 3, s. 1013-1025. ISSN 1731-6375.

Kontaktné údaje:

JUDr. Martin Gregor, PhD.
martin.gregor@flaw.uniba.sk
Katedra rímskeho práva, kánonického a cirkevného práva
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Šafárikovo nám. č. 6
810 00 Bratislava
Slovenská republika

VYBRANÉ ASPEKTY VÝVOJA PRÁVNEHO ZASTÚPENIA V RÍMSKOM PRÁVE

Dominika Kubošiová, Michal Turošík

Univerzita Mateja Bela, Právnická fakulta

Abstract: The paper deals mainly with the developmental stages of representation in the Roman civil process. The main aim of the paper was to point out the connection between the actual understanding of the concept of representation and the meaning of the term in Roman law. This definition would not be possible without the definition of individual processes and therefore the paper also deals with this characteristic.

Abstrakt: Príspevok sa zaoberá predovšetkým vývojovými štádiami zastúpenia v rímskom civilnom procese. Cieľom príspevku bolo predovšetkým poukázať na súvislosť medzi aktuálnym chápaním pojmu zastúpenia a významu tohto pojmu v rímskom práve. Táto definícia by nebola možná bez definície jednotlivých procesov - legisakčný, formulový a kogničný - a preto sa príspevok zaoberá aj touto charakteristikou.

Key words: representation; roman process; procedural representation; Roman law; legal representative

Kľúčové slová: zastúpenie; rímsky proces; procesné zastúpenie; rímske právo; právny zástupca.

1 ÚVOD

O zastúpení v najširšom slova zmysle hovoríme vždy, pokiaľ sa jedná o zastupovanie cudzích právnych záujmov pri uzatváraní právneho jednanja. Sommer definuje dva druhy zastúpenia. Pod priamym zastúpením rozumie situáciu, kedy priamy zástupca uzatvára právne jednanie vlastným prejavom v mene tretej osoby. Priamy zástupca aj napriek tomu, že sám prejavuje vôľu nie je stranou a účinky konania sa jeho osoby vôbec nedotýkajú. Nepriame zastúpenie, alebo tzv. náhradníctvo definuje ako konanie vlastným prejavom na účet zastúpeného. Účinky konania náhradníka vznikajú jeho osobe a na zastúpeného budú prevedené v dôsledku vyrovnania medzi nimi.¹ Zástupca je povinný konať v mene zastúpeného. Nemusí to byť vyslovene písomne, stačí ak to bude jasné z daných okolností.

Rímske civilné právo však poznalo nepriame zastúpenie. Priame zastúpenie bolo úplne vylúčené a zástupca bol povinný uzavrieť právne jednanie vo vlastnom mene. Nepriame zastúpenie však bolo v nevyvinutej dobe obchodu uznané najmä kvôli uznaniu nadobúdať práva na základe právnych konaní osôb poriadenej otcovskej moci (osoby *alieni iuris*). Tento druh zastúpenia prebiehal veľmi mechanicky nakoľko osoba, v ktorej prospech konal o tom nemusela vedieť, ani jeho úkon zakázať alebo odobrať. Poddaná osoba sa stávala pre svojho nadriadeného len tzv. nadobúdacím nástrojom a nie jeho priamym zástupcom. Zaväzujúce právne konanie nemalo pre tzv. majiteľa moci účinkov a zaviazanou zostala poddaná osoba, avšak len v prípade, že na to bola spôsobilá. Okrem nepriameho zastúpenia sa v určitých druhoch procesov pripúšťalo procesné zastúpenie. Procesným zástupcom je osoba, ktorá preberá procesné konanie pre iného, aby sa daná osoba stala účastníkom právneho konania v danej veci.²

Slovo advokát, ktoré v dnešnom chápaní môžeme brať ako synonymické s pojmom právny zástupca pochádza z latinského „*advocatus*“ čo znamená „privolaný“ v zmysle privolaný na pomoc. V súčasnej dobe je to veľmi rozdielne, nakoľko v niektorých druhoch konaní nefiguruje len ako pomocník privolaný na pomoc, ale aj ako nutnosť. Jeho úlohou bolo poskytovať právne poradenstvo občanom alebo ich zástupcom zdarma. Jeho úloha nespočívala len v právnych radách, ktoré

¹ SOMMER, O.: Učebnice soukromého práva římského. I. díl., s. 103.

² SOMMER, O.: Učebnice soukromého práva římského. I. díl., s. 105.

poskytoval, ale tiež v jeho osobnej vážnosti a autorite. V období republiky vystupoval *advocatus* ako v procesoch bezplatne ako rodinný priateľ.³ V období cisárstva už človek vystupujúci pod pojmom *advocatus* neposkytoval právne rady zadarmo, ale za honorár (*honorarium*). Termín honorár sa využíva predovšetkým na označenie odmeny za určité intelektuálne služby. Špecifickým druhom odmieňania advokáta bolo tzv. *palmarium*, ktoré sa poskytovalo advokátovi za vyhratý spor. Na základe *Lex Cincia* bolo pôvodne prijímanie odmeny zakázané. Neskôr sa povolilo, avšak kritériom bolo stanovenie jeho maximálnej výšky a zákaz stanovovania odmeny pre advokáta stanovenej podielom na vyhratej veci. Postupne sa sprísňovali aj podmienky stanovené pre tieto osoby. Pôvodne nepotrebovali mať právnické vzdelanie, ale od 4. stor. n. l. sa mohli advokátmi stať len osoby s právnickým vzdelaním. Ich počet bol tiež limitovaný a bol určovaný štátom v zoznamoch vedených matrikou a pri jednom súde mohol byť len určitý počet advokátov. Boli tiež obmedzení pri pohybe, nakoľko nemohli opustiť svoj obvod bez súhlasu súdu. Hlavný advokát mal svojich pomocníkov (*moratores*), ktorí vystupovali predovšetkým preto, aby si hlavný advokát mohol dopriať čas na oddych. Neskôr v poklasickej dobe boli považovaní za vysoko postavenú a váženú skupinu obyvateľstva. Týmto pojmom však nemôžeme označiť osoby, ktoré konali ako zástupcovia v konaniach. *Advocati* a *patroni* boli tzv. podporcami strán.

Ženám bolo zakázané vystupovať pred súdom ako advokátom. Spôsobilo to neslušné správanie Carfanie, manželky senátora Licinius Bucciona, ktorá „obťažovala“ súdy podávaním žiadostí za druhých a tiež jej chýbala mravnosť.⁴

2 POSTAVENIE PRÁVNÝCH ZÁSTUPCOV

O postavení právnych zástupcov by nebolo možné hovoriť bez definície jednotlivých rímskych procesov. Legisakčný proces bol najstaršou formou procesu. Zväzoval ho prísny formalizmus, ktorý nútil obidve strany prednášať rôzne formuly a vykonávať symbolické úkony. Žalobca bol povinný prednášať svoj nárok doslovnou citáciou zákona. Jeho povinnosťou bolo tzv. „*lege agere*“ čo znamená žalovať slovami zákona, odkiaľ vznikol aj názov legisakčného procesu. Tento zdĺhavý proces bol využívaný pred vývojom spoločenských a hospodárskych vzťahov. Neskôr bol nahradený novšími a menej strnulými formami, ktoré boli zavedené zákonom *lex Aebutia*. V legisakčnom procese rozoznávame rozhodujúce a exekučné žaloby. *Legis actio sacramento* patrila medzi najstaršiu formu žaloby a zároveň najvšeobecnejšiu. Existovali dve formy tejto žaloby a to konkrétne *in rem* (slúžiaca na ochranu absolútnych subjektívnych práv) a žaloba *in personam* (slúžiaca na ochranu relatívnych subjektívnych práv). Základom žaloby *legis actio per iudicis arbitrive postulationem* boli zákony. Na základe zákona dvanástich tabúl sa touto žalobou vymáhali nároky zo stipulácie či rozdelenie dedičstva. Žaloba *legis actio per conditionem* bola osobitným typom žaloby, zavedeným do právnej praxe zákonom *lex Silia*, ktorý umožnil vymáhať touto žalobou určitú peňažnú sumu a zákon *Lex Calpurnia* určitú vec. Exekučné žaloby legisakčného procesu rozoznávame dve. *Legis actio per manus iniunctionem* nachádzame upravenú vo vyššie spomínanom Zákone XII. tabúl. Exekučným titulom na aplikáciu tejto žaloby bol odsudzujúci rozsudok, existencia osobitnej pohľadávky žalobcu alebo uznanie oprávnenosti žalobcovho práva žalovaným *in iure*.⁵ Čo sa týka možnosti zastúpenia voči tomuto zaujal legisakčný proces vo všeobecnosti negatívne stanovisko podľa pravidla: „*Nemo alieno nomine lege agere potest*.“⁶ Pripúšťal určité výnimky. Bolo to zastúpenie v procese o slobodu (*agere pro libertate*) kedy sa konalo o určitej osobe, ktorá nemohla byť zároveň subjektom aj objektom procesu. Druhou výnimkou je *agere pro tutela*, kedy poručník zastupoval svojho poručenca. Ďalší spôsob je *agere pro populo*, ktoré znamená uplatňovanie súkromnoprávných nárokov rímskeho štátu magistrátom a posledným je *agere ex lege Hostilia* (na základe *Lex Hostilia*),

³ BARTOŠEK, M.: Dějiny římského práva (ve třech fázích jeho vývoje), s. 87.

⁴ Ulp. D. 3,1,1,5: *Z dôvodu pohlavia: ženám zakazuje postulovať za druhých a dôvodom tohto zákazu je zamedziť im zasahovanie do záležitostí iných a to, že (ženy) sa nemajú zaoberať úlohami (povinnosťami), ktoré patria mužom, v protiklade s tým, čo sa očakáva od jemnosti ich pohlavia. Pôvod tohto obmedzenia je odvodený z prípadu istej Carfanie, výnimočne nehanebnej ženy, ktorej bezočivosť a obťažovanie magistráta sú dôvodom vzniku Ediktu.* Porov. aj: KERCMAN, P. - MANIK, R.: História advokácie na Slovensku, s. 17.

⁵ BLAHO, P. - HARAMIA, I. - ŽIDLICKÁ, M.: Základy rímskeho práva, s. 454.

⁶ Ulp. D. 50,17,123.

ktorý hovorí, že za okradnutého, nachádzajúceho sa vo vojnovom zajatí alebo v cudzine môže v štátnych veciach jednať ktokoľvek.⁷

Formulový proces bol zavedený ako riadny spôsob civilného súdneho konania v r. 17. pred Kr. po zrušení legiackého procesu zákonom *lex Iulia iudiciorum privatorum*. Zavedenie formulového procesu malo zásadný význam pre vývoj rímskeho práva. Nešlo iba o formálnu novinku, ale tento proces oslobodzoval pretora od závislosti na normách civilného práva a bola mu umožnená aplikácia cudzích noriem a tiež vlastných noriem. *Ius civile* síce zostalo základom, v praxi však platilo len do tej miery do akej bol pretor ochotný ho rešpektovať. Svoje vlastné stanoviská pretor vyhlasoval v edikte a „*pro futuro*“ zovšeobecňoval svoje skúsenosti s praktickými príkladmi z praxe. Aj napriek slobode, ktorú v rozhodovaní mal, nestávalo sa že by jeho edikty boli diametrálne odlišné od samotného zákona. Upravovali alebo rušili časti zákona a ich efekt mohol niekedy mať aj zásadný význam. Formulový proces mal dve štádiá. V štádiu *in iure* išlo o konanie pred magistrátom. Hlavnými náležitosťami bolo zostavenie žalobnej formuly a uzavretie litiskontestácie. Magistrát realizoval svoju právomoc v oblasti súdnictva, ktorá vyplývala z jeho najvyššej nariadenovej moci. Rozhodovanie sporu v pravom slova zmysel pretor nevykonával, ale jeho úlohou bolo udeľovanie príslušnej žaloby a jej prípadné zamietnutie.⁸ Zastúpenie v tomto druhu procesu bolo všeobecne pripustené. Zástupca mohol byť povolaný ku konaniu ako *cognitor* alebo ako *procurator*. Pokiaľ sa jednalo o osoby, ktoré neboli spôsobilé na právne úkony, v tomto prípade boli zastúpené svojimi zákonnými zástupcami (tutor alebo *curator*) a v prípade právnických osôb (*actor* alebo *syndicus*).⁹

Cognitor je osoba, ktorú si strana ustanovuje ako svojho zástupcu v určitom právnom konaní. Prehlasuje to prítomnému odporcovi ústne a istými predpísanými slovami.¹⁰ „*Žalobca stanoví kognitora takto: Pretože ja vymáham od teba dajme tomu pozemok, stanovím ti v tejto záležitosti Lucia Titia ako kognitora. Odporca takto: Pretože odomňa vymáhaš pozemok, stanovím ti v tejto záležitosti Publia Mevia ako kognitora.*“¹¹ *Procurator* bol pôvodne označovaný človek, ktorý zaobstaráva všetky potreby iného ako dôverník z príkazu alebo aj bez príkazu. Pokiaľ to situácia vyžadovala, zastupoval prokurátor danú osobu aj na súde. V dobe klasických právnikov sa za prokurátora uznával aj ten, komu bolo zverené zaobstaranie iba jednotlivých vecí na rozdiel od generálneho zástupcu. Do sporu sa nedosadzoval nijakými pevne stanovenými slovami, ale mandátom aj za neprítomnosti a bez vedomia odporcu. Niekedy sa za *procurator* označoval aj ten, kto príkaz nedostal, ale v dobrej vôli pristúpil ku konaniu.¹²

Tutor a *curator* sa môžu zúčastniť procesu dvoma spôsobmi. Pokiaľ sa na tom dohodnú alebo v prípade pokiaľ zastupovaná osoba nemá dostatočnú autoritu. Poručník však môže konať za poručenca ako jeho zástupca a to z moci ich poručenského vzťahu. Je k tomu oprávnený *tutor* nedospelých v prípade, že mu prislúchajú práva správy majetku nedospelého. Kurátorovi prislúchalo toto právo zastupovať nezletilého v klasickej dobe veľmi výnimočne. Až v poklasickej dobe sa stalo toto právo všeobecným.¹³

Kogničný proces sa rozvíjal od vydania *Lex Aebutia*. Používal sa v storočiach klasických právnikov a predstavoval bežný typ súdneho konania. Formulový proces znamenal v porovnaní s legisakčným procesom posilnenie úlohy súdneho úradníka, čo sa prejavilo predovšetkým v postavení sudcov druhého štádia. V tomto procese postupne za principátu Oktaviana Augusta začala byť posilňovaná moc niektorých úradníkov, súkromné spory už nerozhodoval spoluobčan procesných strán, ktoré si v rámci súkromnej autonómie zvolili zo zoznamu sudcov, ale rozhodoval ich štátny úradník a z toho vyplýva aj plné prevzatia zodpovednosti za rozhodovanie štátom. *Iurisdictio* prešla z magistrátov na cisára, resp. na jeho podriadených úradníkov. Úradník bol povinný rozhodovať striktnie na základe zákona. Proti rozsudku bolo možné podať aj opravný prostriedok a nenadobudol právoplatnosť vyhlásením. Hlavným rozdielom čo sa týka zastúpenia v kogničnom procese je predovšetkým nahradenie pojmu *cognitor* pojmom *procurator*.

3 ZÁVER

⁷ SOMMER, O.: Učebnice soukromého práva římského. I. díl., s. 118.

⁸ BLAHO, P. - HARAMIA, I. - ŽIDLICKÁ, M.: Základy římského práva, s. 457.

⁹ Gai Inst. 4,82.

¹⁰ SOMMER, O.: Učebnice soukromého práva římského. I. díl., s. 106.

¹¹ KINCL, J.: Gaius. Učebnice práva ve čtyřech knihách, s. 281.

¹² Gai Inst. 4,84.

¹³ HEYROVSKÝ, L.: Dejiny a systém soukromého práva římského, s. 121.

Vývoj právneho zastúpenia v Ríme prešiel mnohými vývojovými etapami. V článku sme považovali za potrebné definovať aj jednotlivé druhy procesov, ktoré sa uplatňovali v rímskom práve, nakoľko by bolo veľmi náročné zaoberať sa problematikou procesného zastúpenia bez tejto charakteristiky. Venovali sme sa tiež jednotlivým formám zastúpenia, ktoré sa v rímskom civilnom procese vyskytovali a tiež aké bolo ich postavenie úlohy. Definovali sme tiež význam pojmu *advocati*, ktorý by mohol byť zamieňaný s pojmom právny zástupca. V rímskom práve *advocati* resp. *togati* ako boli nazývaní, vďaka špeciálnemu úboru „tóge“, ktorým sa vyznačovali, vystupovali len ako poradcovia účastníkov sporu alebo poradcovia zástupcov účastníkov sporu.

Podľa nášho názoru najpodobnejším inštitútom k dnešnému chápaniu pojmu právneho zastúpenia je pojem *cognitor*, nakoľko definícia tohto pojmu označuje osobu, ktorú si strana ustanovuje ako svojho zástupcu v určitom právnom konaní. V tejto definícii môžeme nájsť prienik s definíciou advokáta v zákone o advokácii č. 586/2003 Z. z., podľa ktorého je to okrem iných podmienok osoba, ktorá: „zastupuje klientov v konaní pred súdmi, orgánmi verejnej moci a inými právnymi subjektmi, obhajoba v trestnom konaní, poskytovanie právnych rád, spisovanie listín o právnych úkonoch, spracúvanie právnych rozborov, správa majetku klientov a ďalšie formy právneho poradenstva a právnej pomoci, ak sa vykonáva sústavne a za odmenu.“

Pramene a literatúra

- BARTOŠEK, M.: Dějiny římského práva (ve třech fázích jeho vývoje). Praha : Academia, 1995. 280 s. ISBN 80-200-0545-5.
- BLAHO, P. - HARAMIA, I. - ŽIDLICKÁ, M.: Základy rímskeho práva. Bratislava : Právnická fakulta UK, 1997. 483 s. ISBN 80-7160-086-5.
- HEYROVSKÝ, L.: Dějiny a systém soukromého práva římského. Bratislava : Právnická fakulta UK, 1927. 656 s.
- HEYROVSKÝ, L.: Římský civilní proces. Bratislava : Právnická fakulta UK, 1927. 400 s.
- KERECMAN, P. MANIK, R.: História advokácie v Slovensku. Bratislava : EUROKÓDEX s.r.o., 2011. 656 s. ISBN 978-80-89447-33-6.
- KINCL, J. URFUS, V. SKŘEJPEK, M.: Římské právo. Praha : C. H. Beck, 1995. 386 s. ISBN 80-7179-031-1.
- KINCL, J.: Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách. Plzeň : Aleš Čeněk, 2007. 326 s. ISBN 978-80-7380-054-3.
- SKŘEJPEK, M.: Lex et ius: Zákony a právo antického Říma. Plzeň : Aleš Čeněk, 2018. 319 s. ISBN 978-80-7380-686-6.
- SKŘEJPEK, M.: Prameny římského práva: Fontes iuris romani. Praha : LexisNexis CZ, 2004. 375 s. ISBN 80-86199-89-4.
- SOMMER, O.: Učebnice soukromého práva římského. I. a II. díl. Praha : Wolters Kluwer, 2011. 220 s. ISBN 978-80-7357-616-5.
- Digesta Iustiniani.
Zákon č. 586/2003 Z. z. o advokácii.

Kontaktné údaje:

doc. Dr. iur. JUDr. Ing. Michal Turošík, PhD.
Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela
Banská Bystrica
dekan
michal.turosik@umb.sk
Mgr. Dominika Kubošiová
Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela
Banská Bystrica
interný doktorand
dominika.kubosiova@umb.sk

POVOLANIE, PRESTÍŽ ALEBO NÁSTROJ VPLYVU? VNÍMANIE ODMENY ZA POSKYTOVANIE PRÁVNÝCH SLUŽIEB V RÍMSKOM PROSTREDÍ

Ján Ivančík

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstrakt: Vznik početných právnych povolání (napríklad advokácie, či sudcovstva) je všeobecne spájaný s obdobím antiky, keď tieto profesie naberali svoje prvé kontúry. V porovnaní so súčasným ponímaním predmetných povolání nám rímske pramene s jednoznačnosťou poukazujú na zásadnú odlišnosť - odplatosť. Autor sa v príspevku zaoberá vývojom náhľadu právnikov a celej spoločnosti na prvok odplatosť poskytovania právneho poradenstva, ako aj na zmenu účelu, za ktorým boli právne služby poskytované rímskymi vzdelancami. Bolo ich cieľom prehľbovať poznanie, zarábať alebo si chceli výkonom tejto činnosti získať obľubu u ľudí, za účelom možného zisku politických funkcií?

Abstract: The formation of numerous legal professions (e.g. advocates, or judges) is generally associated with the antique period, when these professions acquired their basic contours. Compared to the recent perception of aforementioned professions, Roman sources clearly point to a fundamental difference - remuneration. In the article, the author deals with development of the element of remuneration and its acceptance by Roman lawyers and whole society. The article also deals with the change in the purpose, for which legal services were provided by Roman scholars. What was their main goal? To deepen the knowledge, to prosper, or did they want to obtain popularity within the people in order to gain political functions?

Kľúčové slová: advokácia, odmena, odplatosť, právnické povolania, rímske právo

Keywords: advocacy, remuneration, legal professions, Roman law

1. ÚVOD

Možnosť poskytovať právne služby bez potreby zápisu do akejkoľvek komory a bez nutnosti absolvovania akéhokoľvek formálneho vzdelania môže v dnešných časoch pôsobiť ako idylické trhové prostredie.

Náhľad na uvedený stav ale zásadne mení prvok odplaty. Súčasná interpretácia pozície právnikov vo filmovom priemysle ako bohatých členov najvyšších sociálnych kruhov a spoločenské vnímanie práce v justícii ako ekonomicky lukratívnej pozície vzbudzuje vysoké očakávania s ohľadom na pracovnú odmenu. Ako sa budeme snažiť poukázať v tomto krátkom príspevku, náhľad rímskej spoločnosti na právne profesie však bol, najmä v predklasickom období, zásadne odlišný.

Na základe analýzy rímskych právnych a neprávnych prameňov je cieľom tohto príspevku identifikovať postoj dobovej spoločnosti k výkonu právnických funkcií, prijímaniu odplaty za ne a tiež určiť prvky výkonu takýchto profesií, ktoré môžu byť prínosné pre moderných aplikátorov práva.

2. PRÁVNICKÉ PROFESIE AKO ČESTNÉ FUNKCIE

Vývoj spoločenských vzťahov sa v priebehu trvania rímskej ríše značne menil a na tieto zmeny musela náležite reflektovať aj forma ochrany práv jednotlivcov. Z pôvodne mestského štátu sa vyvinulo impérium, a tak sa aj pôvodný striktný a formálny legisakčný proces modifikoval na flexibilnejší formulový a potom kogničný proces.¹ Na tieto zmeny nevyhnutne reagoval aj vývoj právnych profesií.

¹ K vývoju rímskeho súdneho procesu pozri: BRTKO, R.: Počiatky advokácie v rímskom a kánonickom práve. In: Mířniky práva v stredoeurópskom priestore 2009, 1. časť., Bratislava : Univerzita Komenského, Právnická fakulta, s. 297-298.

Základným účelom súdneho konania ako takého, no najmä práva na obhajobu, bolo ochraňovať sociálne slabších občanov pred svojvôľou mocných. Tento imperatív azda najlepšie vyjadruje bezodplatnosť prístupu k súdnemu konaniu a právnomu zastúpeniu. V legisakčnom a formulovom procese, teda najmä počas trvania republiky, bola deklarovaná striktná snaha o dodržiavanie uvedených pravidiel, hoci by bolo naivné túto vývojovú periódu rímskej ríše idealizovať. Dôsledné chránenie prístupu k spravodlivosti však môžeme z prameňov identifikovať počas celého trvania Rímskej ríše, pričom odkazy naň nachádzame aj v Digestach.²

Ako je známe, historicky prvé dva typy rímskeho procesu boli budované na dvojfázovom princípe. Konanie pred sudcom (*apud iudicem*) malo súkromnoprávny charakter, nakoľko na sudcov sa sporové strany dohodli a túto funkciu nezastával štátny úradník. Nie je bez zaujímavosti, že rímski právnici iba neradi zastávali pozíciu sudcov a túto funkciu nemožno stotožňovať s právnickým povolaním, nakoľko ho často nevykonávali osoby disponujúce právnickým vzdelaním.³

V historicky prvých dvoch typoch procesu bolo teda celé konanie zásadne bezplatné a ako osoby, ktoré zastávali magistrátske funkcie, tak aj osoby participujúce na riešení sporov boli zväčša majetkovo bohaté a participáciu na riešení sporov pokladala spoločnosť za vec občianskej cti a osobnej prestíže.⁴ Bělovský v tomto smere uvádza, že kto sa chcel počas rímskej republiky venovať právnej vede, advokácii alebo magistrátskym funkciám, musel byť veľmi dobre finančne zabezpečený, pričom trefne poukazuje na paradox, že „v oblasti vyučovania právu tento prístup pretrval do súčasnosti v neobvykle zachovalé podobe“.⁵

Právnické povolanie preto, pochopiteľne, nebolo vnímané ako samostatný odbor a primárny objekt záujmu pre osoby, ktoré sa venovali jeho výkonu. Poskytovanie právneho poradenstva, či všestrannej pomoci v sporových konaniach bolo preto využívané skôr ako nástroj na získanie vplyvu a obľuby (*gratia*) medzi ľuďmi. Takto získanú popularitu bolo potom možné zužitkovať v boji o zisk volenej funkcie, čím sa právnické profesie stali akousi vedľajšou činnosťou, smerujúcou k dosiahnutiu „vyšších“ cieľov. Namiesto pontifikov rozhodujúcich spory v archaickom období sa tak do pozície monopolných aplikátorov práva dostali členovia bohatých a najmä senátorských rodov. Túto skutočnosť potvrdzujú aj zásadné počty právnikov, ktorí zastávali najvyššie magistrátske funkcie.⁶

Aj Forsyth poukazuje na skutočnosť, že úloha politika a právneho zástupcu nebola oddelená, práve naopak. Prinajmenšom do konca republiky bola táto úloha často účinnou cestou k získaniu popularity, ktorá bola rozhodne dôležitá pre zisk štátnych funkcií. Právne povolanie totiž nezáviselo od získania akéhokoľvek oprávnenia, pre ktoré bolo nevyhnutné dlhodobé štúdium. *De facto* preto nemožno stanoviť deliacu čiaru medzi právne a neprávne povolania.⁷

Dobrozdania (*responsa*) ako jedna z najvýznamnejších činností právnikov boli totiž poskytované veľmi neformálne. Právnik (často verejne známa osoba), ktorý chcel poskytovať právne rady totiž jednoducho prechádzal naprieč námestím a radu u neho hľadali občania, ktorí mali potrebu konzultácie a naklonenia súdu na svoju stranu. Táto významná a často i pre súdny proces rozhodujúca činnosť sa preto v mnohých prípadoch odohrávala počas prechádzky.⁸

² Ulp. D. 1,16,9,4-5.

³ REBRO, K. - BLAHO, P.: Rímske právo. 2. doplnené vydanie. Bratislava: MANZ, 1997, s. 98. V súvislosti so súdnym procesom v Ríme treba poukázať na skutočnosť, že ako sporové strany, tak aj sudca disponovali celým radom pomocných profesií, ktoré boli viac alebo menej previazané so znalosťami práva. Počet osôb, participujúcich na súdnom konaní však bol omnoho väčší, než je to v súčasnosti. Okrem sudcu a sporových strán treba dať do pozornosti najmä funkcie *advocatus*, *orator*, *cognitor*, *procurator*, *patronus* a ďalšie. V nadväznosti na cieľ tohto príspevku, ktorým je poukaz na odmenu právnických povolaní, sa v ďalšej časti článku budeme venovať najmä právnym zástupcom.

⁴ BRTKO, R.: Právne zastúpenie v rímskom procesnom práve - počiatky advokácie, In: Justičná revue, roč. 60, č. 8-9, 2008, s. 1188.

⁵ BĚLOVSKÝ, P.: Advokacie a jurisprudencie ve starověkém Římě, Praha : Karolinum, 2005, s. 36-37.

⁶ BĚLOVSKÝ, P.: Advokacie a jurisprudencie ve starověkém Římě, s. 36-37.

⁷ FORSYTH, W.: Hortensius: An Historical Essay on the Office and Duties of an Advocate. London: John Murray, 1849, s. 84.

⁸ SKŘEJPEK, M. - BĚLOVSKÝ, P. (eds.): Právnický stav a právnické profese v minulosti, Praha : Wolters Kluwer, 2016, s. 46.

Úhrada akejkoľvek odplaty mala v tomto období funkciu vďačnosti za poskytnuté služby. Podľa Solasa sa odmena začína vyskytovať od konca 3, resp. začiatku 2 storočia pred Kr. Identifikovať totiž možno vyplatenie honoraria, teda čestného daru alebo odmeny za vyššie, intelektuálne služby. Takúto prax však identifikujeme nielen s poskytovaním právnych služieb, ale aj ďalších službách, ktoré boli v Ríme vnímané ako čestné funkcie (najmä lekárstvo, či zememeračstvo). Ako poukážeme aj nižšie, odplatné praktiky sa nestretli s pochopením verejnosti.⁹

3. PROFESIONALIZÁCIA PRÁVNÝCH PROFESIÍ A OBMEDZOVANIE VÝŠKY ODPLATY

Vzťah medzi právnym poradcom a klientom sa v Ríme spravoval mandátnou zmluvou (*mandatum*). V nadväznosti na vyššie uvedené je zrejmé, že takáto zmluva bola obligatórne bezodplatná, pričom porušenie tohto pravidla malo za následok neplatnosť zmluvy. Do úvahy prichádzala iba náhrada nákladov vynaložených v súvislosti s plnením zmluvy.¹⁰

Krízu systému však spôsobil odklon od tradičného vnímania inštitútu odplaty. *Honorarium* ako symbolická odmena postupne strácalo svoj význam a zadarmo sa nechali zastupovať iba sociálne slabší občania, pretože majetnejší s vidinou perspektívnejšieho zabezpečenia svojho úspechu v spore vyhľadávali vychýrených zástupcov, ktorých dokázali dostatočne materiálne motivovať. Bělovský uvádza, že Ciceró sa svojimi odmenami bez ostychu hrdil a napriek tomu, že zastával názor, že každý má právo na bezplatnú obhajobu, sám si radšej volil klientov z majetnejších vrstiev.¹¹

Zmenu percepcie odmeny za právne služby podávajú Tacitove *Annales*, ktoré uvádzajú nasledovné Siliovo vyjadrenie: „Čo malo byť najspravodlivejším a najvýznamnejším slobodným umením, bolo znevážené na ziskuchtivú službu: ani dobrá viera nemôže zostať nedotknutá, keď rozhoduje výška poskytnutého poplatku. Keby konania nevedli k nikoho zisku, bolo by ich menej; takto sa však pestujú nepriateľstvá, žaloby, nenávisť a bezprávie, aby tak ako množstvo chorôb prináša zisky lekárom, súdne šialenstvo má prinášať zisk advokátom“.¹²

Vyššie uvedené slová jasne deklarujú zášť, ktorú prechovávalo obyvateľstvo voči prijímaniu vysokých odmien za poskytované právne služby. Snahou o prvú známu reguláciu bol zákon navrhnutý Marcom Cinciom Alimentom z roku 204 pred Kr. Právny predpis *Lex de Cincia de donis et muneribus*, ktorý bol prijatý vo forme plebiscitu a odkazujú na viaceré antické zdroje, zakotvoval maximálnu výšku prípustnej odmeny. Presná suma sa, žiaľ, nezachovala. Výrazným nedostatkom tohto predpisu bola jeho imperfektnosť z hľadiska absencie sankcie, pre ktorú sa s najväčšou pravdepodobnosťou výraznejším spôsobom nedodržiaval.¹³ Solas v tomto smere uvádza, že zákon zakazoval prijatie odplaty za právne služby výlučne *ante causam*, pričom bolo na rozhodnutí sporových strán, či pripustia spontánne plnenie *post causam* po vyriešení sporu.¹⁴

Uvedený nedostatok v aplikácii zákona odstránil cisár Augustus v roku 17 pred Kr. v rámci veľkej úpravy procesných pravidiel v ríši. V spoločensky turbulentnom období totiž neustále pribúdali počet ziskuchtivých žalobcov a udavačov. Formulový proces sa stal obligatónym a formou *lex Iulia iudiciorum privatorum* bol Cinciov zákon opätovne uvedený do života, avšak aj s trestom vo forme vrátenia štvornásobku prijatého daru.¹⁵

Spoločenský vývoj v oblasti profesionalizácie právnických povolání, najmä zastupovania pred súdnymi orgánmi, bol nezvratný a reagovať naň musela aj právna úprava. Právnicki sa totiž čoraz viac začínali venovať poskytovaniu poradenstva ako svojej primárnej pracovnej činnosti. Reflexiou na

⁹ SOLAS, G. M.: *Third Party Funding. Law, Economics and Policy*. Cambridge : University Press, 2019, s. 20.

¹⁰ Paul. D. 17,1,1,4: *Mandatum nisi gratuitum nullum est: nam originem ex officio atque amicitia trahit, contrarium ergo est officio merces: interveniente enim pecunia res ad locationem et conductionem potius respicit*. Pre viac pozri: JONAITIS, M. - ŽALENIENE, I.: The concept of bar and fundamental principles of an advocate's activity in Roman law. In: *Jurisprudence*, 2009, 3 (117), s. 306-309.

¹¹ BĚLOVSKÝ, P.: *Advokacie a jurisprudencie ve starověkém Římě*, s. 38.

¹² TACITUS, *Annales* 11,6.

¹³ ZIMMERMANN, R.: *The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition*. Oxford : University Press, 1996, s. 483-484

¹⁴ SOLAS, G. M.: *Third Party Funding. Law, Economics and Policy*, s. 21.

¹⁵ Pre Augustove reformy v oblasti súdneho procesu pozri viac: COLOGNESI, L. C.: *Law and Power in the Making of the Roman Commonwealth*. preklad: KOPP, L., Cambridge: University Press, 2009, s. 249-251

zmenené spoločenské pomery bolo prijatie *Senatusconsultum Claudianum*. Cisár Claudius uzákonil možnosť požadovania odmeny za poskytnuté služby v maximálnej výške 10 000 sesterciov. Od polovice 1. storočia po Kr. sa teda požadovanie odmeny za poskytnuté právne služby stáva bežnou súčasťou zastupovania. Porušenie zákona sa trestalo aj v trestnej rovine.¹⁶

Aj napriek inštitucionalizácii odmeny zostávalo *honorarium* odplatom ako čestné plnenie. Z povahy veci neprichádzala do úvahy žalovateľnosť nároku na jeho vyplatenie, išlo teda iba o naturálnu obligáciu. Jedinou výnimkou bolo preukázanie podvodu spojeného s uvedeným plnením.¹⁷

Na vyššie uvedené nadväzovala regulácia prijatá v roku 55 po Kr. *Senatusconsultum de advocatibus* zakazovalo čo i len prisľúbenie odmeny právnenému zástupcovi pred ukončením sporu. Táto regulácia sa teda týkala sporových strán a smerovala k zvýšeniu čestnosti pri výkone advokátskeho povolania. Advokát najmä nemal byť motivovaný pri výbere klienta výškou odplaty, ktorá mu bude poskytnutá.¹⁸

Ako sa dozvedáme aj z Digest, výška odmeny 10 000 sesterciov zostala dlhodobo zachovaná. Ulpián ale vo svojom fragmente odkazuje na diskrečnú právomoc sudcu, ktorý mal rozhodnúť o výške vyplateného honoraria, a to najmä s prihliadnutím na povahu sporu, schopnosti advokáta, miestnu príslušnosť a súd, pred ktorým bola vec prejednaná. Výsledná odmena ale vždy musela byť vypočítaná tak, aby nedošlo k porušeniu zákonných limitov pre maximálne odmeny.¹⁹

Ku skutočnému organizovaniu právnického stavu dochádza od 4 storočia po Kr., keď sa na výkon povolania vyžadujú aj isté kritériá. Okrem vekového limitu sa vyžadovalo aj absolvovanie jednej z renomovaných škôl, pričom Justinian za ne uznal výlučne školy v Ríme, Bejrúte a Konštantínopole. Od dominátu dochádza aj k zavádzaniu certifikátov pre absolventov uvedených škôl, ktorý držiteľ oprávňoval na výkon advokátskej a súdnickej funkcie a niektorých ďalších povolaní, spojených s právom. V tomto období dochádza aj k jasnejšie stanoveným hraniciam medzi orátormi a právnikmi.²⁰

4. OSOBNÉ DRUHY DOHÔD O ODMENE

Na základe už uvedeného by sa mohlo zdať, že moderné spôsoby výpočtu odmeny a zisku z právneho povolania boli rímskemu chápaniu úplne cudzie. Máme na mysli najmä podielové odmeny, odmenu založenú na úspechu v spore, či možnosť postúpenia pohľadávky za účelom jej úspešného vymáhania. Napriek skutočnosti, že Rimania vnímali používanie právnického vzdelania ako súčasť čestných povolaní, dobové pramene nám preukazujú, že ľudská vynaliezavosť bola v spojitosti s poskytovaním odmeny nepochybniteľná už v tomto období.

S ohľadom na výpočet odmeny advokáta v nadväznosti na výšku sporu, resp. úspech v spore sa ako značné vodítko javí fragment Ulpiána D. 50,13,1,12.²¹ Ten je vykladaný tak, že je nemorálne, aby si právny zástupca dohodol s klientom úhradu *suspensa lite* (pred vyriešením sporu) vo forme podielu z budúceho úspechu (*societatem futuri emolumentum*).

Naopak, prijateľnou doložkou bolo zriadenie tzv. *palmarium*, teda doložky, že odmena je splatná iba v prípade úspechu v spore.²² Ukončenie diskusie v tomto smere znamenala konštitúcia cisára Konštantína z roku 325 po Kr., ktorá explicitne zakázala právnikom prijímať podiel na zisku sporu.²³

¹⁶ SKŘEJPEK, M. - BĚLOVSKÝ, P. (eds.): Právnický stav a právnické profese v minulosti, s. 45

¹⁷ BĚLOVSKÝ, P.: Advokacie a jurisprudencie ve starověkém Římě, s. 41

¹⁸ ŚWIĘCICKA, P. - MARZEC, Ł.: From Roman oratores to modern advocates : some remarks on the formative of lawyer`s ethics in Antiquity, In: Mater Familias : Scritti romanistici per Maria Zabłocka, The Journal of Juristic Papyrology. Supplement; vol. 29, 2016, s. 943-944.

¹⁹ Ulp. D. 50,13,1,10: *In honorariis advocatorum ita versari iudex debet, ut pro modo litis proque advocati facundia et fori consuetudine et iudicii, in quo erat acturus, aestimationem adhibeat, dummodo licitum honorarium quantitas non egrediatur: ita enim rescripto imperatoris nostri et patris eius continetur. Verba rescripti ita se habent: "Si Iulius Maternus, quem patronum causae tuae esse voluisti, fidem susceptam exhibere paratus est, eam dumtaxat pecuniam, quae modum legitimum egressa est, repetere debes".*

²⁰ SKŘEJPEK, M. - BĚLOVSKÝ, P. (eds.): Právnický stav a právnické profese v minulosti, s. 42.

²¹ Ulp. D. 50,13,1,12.

²² SOLAS, G. M.: Third Party Funding. Law, Economics and Policy, s. 21.

²³ Cod. Iust. 2,6,5.

Z konštitúcie cisára Anastasia vyplýva, že Rimanom nebolo cudzie ani získanie práva uplatňovať pohľadávku iných osôb, na základe ktorej mohli získať väčší benefit, než zaplatili za právo žalovať tretiu osobu. Predmetnou konštitúciou bola totiž táto praktika zakázaná, čo implikuje, že išlo o nezriedkavý problém. Doposiaľ však nie je celkom zrejmé, či bolo účelom tejto regulácie chrániť osoby pred nepoctivosťou ich právnych zástupcov alebo dlžníka pred navýšením jeho dlhu.²⁴

5. ZÁVER

Právnické povolania a vnímanie odmeny za ich výkon prešli v rímskom impériu signifikantným vývojom. Pôvodne výlučne pontifikálna funkcia sa po sekularizácii stala čestnou úlohou, a to najmä pre majetnejšie vrstvy obyvateľstva, ktoré sa snažili získať si dobrozdaniami obľubu u spoluobčanov.

Ešte počas republiky čoraz viac naberal na význame materiálny prvok v právnických profesiách a odmeňovanie právnych poradcov sa postupom času stalo bežnou praxou, ktorú musel zákonodarca regulovať.

S postupnou reguláciou prichádza aj profesionalizácia a vytváranie deliácií čiari medzi jednotlivými profesiami. Zaujímavým aspektom v tomto smere je vynaliezavosť sporových strán, keď už v antike možno identifikovať väčšinu z dodnes zaužívaných spôsobov odmeňovania advokátov. Napriek uvedenému badáme počas celého vývoja Rímskej ríše vnímanie právnikov ako vykonávateľov čestného povolania, od ktorého sa očakáva splňanie vysokých morálnych štandardov.

BIBLIOGRAFIA

- BĚLOVSKÝ, P.: Advokacie a jurisprudencie ve starověkém Římě. Praha: Karolinum, 2005.
- BRTKO, R.: Počiatky advokácie v rímskom a kánonickom práve. In: Mířníky práva v stredo európskom priestore 2009, 1. časť. Bratislava : Univerzita Komenského, 2009.
- BRTKO, R.: Právne zastúpenie v rímskom procesnom práve - počiatky advokácie, In: Justičná revue, r. 60, č. 8-9, 2008, s. 1188-1197.
- Codex Iustiniani.
- Digesta Iustiniani.
- COLOGNESI, L. C.: Law and Power in the Making of the Roman Commonwealth. (preklad: KOPP, L., Cambridge University Press, 2009).
- JONAITIS, M. - ŽALENIENE, I.: The concept of bar and fundamental principles of an advocate's activity in Roman law. In: Jurisprudence, 2009, 3 (117), s. 299-312.
- FORSYTH, W.: Hortensius: An Historical Essay on the Office and Duties of an Advocate. London : John Murray, 1849.
- REBRO, K. - BLAHO, P.: Rímske právo. 2. doplnené vydanie. Bratislava: MANZ, 1997.
- SKŘEJPEK, M.; BĚLOVSKÝ, P. (eds.): Právnický stav a právnické profese v minulosti, Praha: Wolters Kluwer, 2016.
- SOLAS, G. M.: Third Party Funding. Law, Economics and Policy. Cambridge: University Press, 2019
- ŚWIĘCICKA, P. - MARZEC, Ł.: From Roman oratores to modern advocates : some remarks on the formative of lawyer's ethics in Antiquity, In: Mater Familias : Scritti romanistici per Maria Zabłocka, The Journal of Juristic Papyrology. Supplement; vol. 29, 2016, s. 935-963.
- ZIMMERMANN, R.: The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition. Oxford : University Press, 1996.

---

²⁴ Cod. Iust. 4,35,22.

BRATISLAVA LEGAL FORUM
BRATISLAVSKÉ PRÁVNICKÉ FÓRUM

2020

